DUMITRU HÎNCU

Timpuri și oameni...

vol. 2

EDITURA VIVALDI

DUMITRU HÎNCU

Timpuri şi oameni...

Vol. 2

Coperta: MĂDĂLINA ANGELESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
HÎNCU, DUMITRU
Timpuri şi oameni... / Dumitru Hîncu. - Bucureşti : Vivaldi, 2011-
vol. 1
ISBN 978-973-150-061-4
Vol. 2. - 2013. - ISBN 978-973-150-088-1

821.135.1-94

TIMPURI ŞI OAMENI de DUMITRU HÎNCU

Copyright © 2013 DUMITRU HÎNCU

Toate drepturile asupra acestei versiuni aparţin Editurii VIVALDI.
Reproducerea integrală sau parţială sub orice formă (scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziţia publică prin internet sau alte reţele) în scop comercial sau gratuit fără acceptul prealabil al Editurii VIVALDI, deţinătoarea copyrightului, reprezintă încălcarea legislaţiei în vigoare şi se pedepseşte conform reglementărilor actuale.

DUMITRU HÎNCU

Timpuri şi oameni...

vol. 2

Editura VIVALDI
Bucureşti, 2013

Tudor Arghezi în 1919

Scrisori din detenție...

Cele două Războaie Mondiale au fost – e adevărat, din rațiuni foarte diferite – perioade prea puțin faste pentru desfășurarea talentelor marelui poet care a fost Tudor Arghezi. În cel dintâi conflict, rămas în Capitala invadată de armata germană, a colaborat la *Gazeta Bucureștilor*, faptă care, după înfrângerea Puterilor Centrale, i-a atras detenția și condamnarea la doi ani de închisoare pentru „colaborare cu inamicul", calificare de care s-au bucurat și alte mari nume ale vieții intelectuale ca Al. Tzigara-Samurcaș, Martha Bibescu, Ioan Slavici – care n-au avut, totuși, parte de aceeași soartă – sau o seamă de ziariști. Nu și-a executat, totuși, pedeapsa, întrucât după câteva luni, mulțumită intercesiunii lui Nicolae Iorga, a fost grațiat, ceea ce l-a determinat să-i adreseze istoricului telegrame și scrisori de mulțumire.

La finele anului 1919, i-a scris, de pildă, „an de an, bunele urări de decembrie ale recunoştinţei din tot timpul". Sau cu un alt prilej: „Urări de necurmat, de puternică şi îmbelşugată tinereţe" (a se vedea Nicolae Iorga – *O viaţă de om aşa cum a fost*. Ediţie îngrijită de Valeriu Râpeanu şi Sanda Râpeanu, Editura Minerva, 1976).

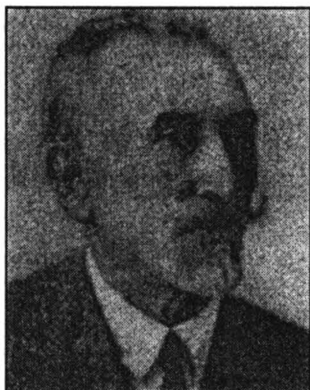
După fericita încheiere a acestui episod, între cei doi a izbucnit însă o furibundă şi realmente „necurmată" polemică. Deşi, nu e mai puţin adevărat, pentru literatura română episodul a avut şi o fericită urmare, anume volumele *Flori de mucigai* şi *Poarta neagră* ale lui Arghezi. Despre care, în *Istoria literaturii române...*, G. Călinescu a arătat că zugrăvesc „atmosfera închisoarei" în „pagini de amintiri, de compătimire cu cei suferinzi şi de psihologie a delincvenţei".

În cursul celui de-al Doilea Război Mondial, Arghezi s-a dovedit, dimpotrivă, un adversar al Germaniei – care-şi schimbase şi ea între timp cizmele, din imperiale în naziste –, publicând vitriolantul pamflet *Baroane* la adresa lui Manfred von Killinger, ministrul plenipotenţiar al celui de-al Treilea Reich. Act pentru care autorităţile vremii l-au sancţionat cu internarea în lagărul de la Tg. Jiu.

Dar revenim la scrisorile expediate de Arghezi din detenţie la sfârşitul verii şi la începutul toamnei 1919. Ele sunt conservate în Arhiva „St. Georges" de la Biblioteca Naţională. Deşi le-am descoperit mai demult, am ezitat să le dau publicităţii dintr-un scrupul uşor de înţeles, dacă avem în vedere multitudinea de lucrări, studii, articole despre opera şi personalitatea lui Arghezi pe de o parte, iar pe de altă parte lipsa unei bibliografii complete în care să poată fi detectat tot ce s-a scris despre el, evitând astfel

primejdia unei involuntare, dar nu mai puţin supărătoare repetiţii.

Scrisorile sunt datate 28 august, 1 şi 7 septembrie 1919. După cum se poate vedea, ele au avut un unic deţinător, despre a cărui identitate nu putem decât conjectura. Poetul i se adresa invocându-i mereu gradul şi dând a înţelege că bunăvoinţa sa, putea cântări greu în faţa instanţelor militare care-i judecau pe cei incriminaţi.

Generalul Arthur Vlădoianu

Dacă, însă, ţinem seama de circumstanţa că între 29 noiembrie 1918 şi 26 septembrie 1919 generalul Arthur Văitoianu a fost ministru de război în cabinetul I.C. Brătianu, iar între 27 septembrie şi 30 noiembrie 1919 a preluat chiar şefia Guvernului, mi se pare că putem fi îndrituiţi a crede că el a fost cel căruia i se adresa Arghezi cu apelativul „Domnule General“ şi cu expresii ce doreau să vădească un mare respect.

Considerent ce poate fi, mi se pare, cu succes coroborat şi cu cele afirmate de poet în scrisoarea din 28 august, în care a ţinut să arate: „Am fost şi înaintea războiului şi în timpul şi după terminarea lui interpretul exact – apreciat şi de Dv. – al politicii D-lui Brătianu şi – ciudat! – tocmai în timpul guvernării D-lui Brătianu sunt dat în judecată şi condamnat“.

Mai presus de toate şi chiar de argumentele invocate de poet în apărarea sa – argumente uneori destul de deconcertante – rămâne, însă, certitudinea existenţei acestor scrisori, care pun în lumină vicisitudinile unei perioade

mai puţin cunoscute din viaţa celui care a fost şi rămâne unul dintre piscurile poeziei româneşti.

Văcăreşti, 28 August 1919

Confidenţial

Onorate Domnule General,

Vă cer iertăciune că Vă scriu. De la întoarcerea Dv. în ţară am pornit de mai multe ori să o fac, dar o raţiune de inoportunitate, pe care de data asta izbutesc să o înving, m-a îndepărtat continuu de la impulsul meu spontaneu.

Ştiţi, poate, că sunt închis, dimpreună cu patru colegi de presă, dintre care unii V-au fost şi V-au rămas recunoscători şi devotaţi. Capriciile rău informate ale unor adversari fantezişti ne-au dus în faţa Curţii Marţiale, care amestecându-ne pe toţi în acelaşi dosar şi în aceeaşi cauză, ne-a condamnat pentru articole de ziar, scrise sub ocupaţie, la pedepse în disproporţie cu vina noastră – dacă vină a fost – fără să se fi ostenit cineva să se oprească la antecedentele inculpaţilor şi să facă deosebirile de rigoare.

Am fost şi înaintea războiului şi în timpul şi după terminarea lui interpretul exact – apreciat de altfel şi de Dv. – al politicii Dlui Brătianu şi – ciudat! – tocmai în cursul guvernării D-lui Brătianu sunt dat în judecată şi condamnat. S-a făcut cu mine o nedreptate de care nu pot crede că cei în drept nu-şi dau socoteală. Tot ce regret este că aţi lipsit din ţară; un proces atât de bizar, care să tragă la răspundere cinci gazetari pentru politica dusă în Muntenia de trei grupări politice cunoscute, sub ochii Dv. nu se putea face. Ne găsim acum, Domnule General, în perioada recursului nostru la Casaţie, fixat la 19 Septembrie. Timp de patru luni, am cerut în diverse rânduri punerea noastră în libertate şi cu regularitate ne-am izbit de o rezistenţă misterioasă şi cu atât mai puţin explicabilă, cu cât în guvernul actual avem prieteni

care ne-au dat făgăduieli formale şi cu cât pentru acest guvern care ne ţine închişi fără folos, avem – lucrul vă va părea absurd dar e real – cea mai sinceră şi mai dezinteresată admiraţie.

În ultimele zile, am informaţii precise că s-au pregătit la Curtea Marţială toate formalităţile punerii noastre în libertate şi că pe ziua de ieri liberarea trebuia să fie fapt împlinit. Aseară, mi-a parvenit însă ştirea – nu pot aprecia exactitatea ei – că evenimentul a fost amânat cu trei-patru zile şi în vederea unui decret de amnistie politică pe care guvernul l-ar lansa retrăgându-se de la putere.

Nu ştiu ce trebuie să cred şi ce să aştept. Domnule General, vă rog să interveniţi Dv. la Dl. Brătianu pentru noi. Stăm închişi de 9 luni de zile. Suntem cu toţii nişte scriitori săraci, în sarcina cărora nu s-a rostit la proces nimic degradant, nimic ruşinos. Unii dintre noi şi-au dus convingerile prea departe, poate, şi n-au ştiut să-şi pună condeiului frâu; dar nimic mai mult. Avem familii grele, care suferă crunt povara privaţiunilor şi a detenţiunii noastre.

Mă rog inteligenţei şi inimii Dv. interveniţi de urgenţă la Dl. Brătianu ca să nu fim lăsaţi în închisoare, la discreţia unui viitor guvern, indiferent sau duşmănos.

Sunt mai multe soluţii pentru punerea noastră în libertate:

1. Liberarea până la judecarea recursului în Casaţie, admisă de toate autorităţile competente, care au referat, dar încă neordonate;

2. Amnistia politică;

3. Art. 144 din Codul Justiţiei Militare, care prevede că „Generalul comandant al circumscripţiunii poate suspenda executarea hotărârii, sub condiţiile de a informa îndată Ministerul de Război“. Aceasta ar echivala cu anularea din oficiu a sentinţii. Generalul în competenţa căruia cade circumscripţia noastră este D. General Rujinski.

4. Graţierea, până la o amnistie mai tardivă.

Ştiu, Domnule General, că nu sunteţi omul jumătăţilor de măsuri şi că voinţa Dv. poate totul când se hotărăşte. Nu se poate să voiţi cele ce vă cer şi să nu se împlinească imediat.

Port pe obrajii mei, încă proaspătă, mângâierea cu care m-aţi concediat în ziua mobilizării. În numele sentimentului de încredere pe care l-aţi pus în mângâierea de atunci – şi pe care îl merit intact şi astăzi – vă rog să faceţi pentru noi gestul ce-l aşteptăm.

Asigurându-Vă de recunoştinţa unor gazetari care nu sunt nici cei mai slabi nici cei mai de lepădat din presa românească, nu prea bogată în pene de valoare, sunt al Domniei Voastre prea supus servitor,

I.N. Theodorescu-Arghezi.

Duminică, 7 Septembrie 1919

Onorate Domnule General,

Au trecut abia 10 zile de la data scrisorii precedente, căreia superioara Domniei Voastre înţelegere i-a acordat o atât de hotărâtă şi caldă ospitalitate, încât nu am destule cuvinte şi nu voi avea destule fapte ca să vă mulţumesc – şi o nenorocire, o reală şi implacabilă nenorocire, consecinţă directă a detenţiunii mele, mă loveşte.

Pentru a doua oară în 9 luni de închisoare îmi dispare singurul meu copil – un băiat de 14 ani – demoralizat de absenţa mea de acasă. Prima dată, el a plecat la începutul lui Mai. Disperat de această nouă osândă, adaosă la osânda dăruită de Curtea Marţială, m-am plâns atunci frumosului cavalerism al unui adversar, d-lui Iorga, şi d. Iorga a intervenit la Rege pentru graţierea mea. Tot ce am obţinut în Mai, cu multă întârziere ierarhică, a fost o liberare condiţionată de 5 zile, inutil supravegheată de un agent, pentru căutarea copilului.

De atunci încoace n-am încetat să mă tem că o prelungită lipsă a mea de la domiciliu poate provoca repetarea unui act uşor de înţeles din partea iresponsabilităţii aventuroase a unui copil scăpat de sub directiva şi controlul părintelui, singura eficace. Mi s-a pus în vedere de nenumărate ori liberarea mea şi am aşteptat zi cu zi făgăduitul ordin de liberare provizorie până la recurs, al d-lui General Rujinski. Dacă acest ordin venea acum o săptămână, dacă venea acum patru zile, astăzi copilul meu ar fi fost lângă mine.

Consideraţi, Vă rog, întreita mea tragedie morală. Prizonier fără altă vină decât aceea de-a fi scris la lumina zilei şi în ştiinţa tuturor articole de ziar care nu se deosebesc în esenţa lor de substratul credinţelor profesate

actualmente în presa naţională, asist la descompunerea treptată a familiei mele cu conştiinţa neputinţii de a remedia dezastrul ei.

Gândiţi-Vă că această situaţie se poate agrava – dacă mai comportă agravare – prin aceea că băiatul meu poate fi târât de la o zi la alta, sub influenţa ispitei, în rândul derbedeilor; mă înfior să accentuez cu o nuanţă mai mult îngrijorarea mea de tată...

Înfăţişaţi-Vă, Domnule General, întregul tablou tumultuos al sufletului meu în momentul în care îmi permit încă o dată să vă scriu şi spuneţi-Vă, Domniei Voastre înşivă, dacă această povară nu-i prea grea pentru mine; căci nu sunt nici Profet nici Titan ca să mă bucur de zestrea durerilor acumulate, gigantice, dar un simplu scriitor, preocupat de distilarea ideilor şi a imaginilor prin vârful mărunt al penei, în flacoane efemere de hârtie.

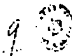
Domnule General, Vă cer respectuos o intervenţie cu caracter excepţional. Faceţi ca să fiu pus în libertate provizorie până la recurs – mai sunt 12 zile, infinit de lungi, până la 19 Septembrie şi fiece oră ce trece îmi îngreunează problema regăsirii fiului pierdut. Vă suplic să interveniţi de îndată. Garantez cu onoarea mea – singura-mi avere, rămasă însă intactă – că nu voi încerca să mă folosesc de libertatea provizorie spre a mă dosi de răspunderile mele şi Vă rog bizuiţi-Vă în demersul ce veţi binevoi să-l faceţi pe invariabilitatea ei.

În aşteptarea febrilă a rezultatului sunt, Domnule General, dintre slugile Domniei Voastre cea mai plecată.

I.N. Theodorescu-Arghezi

Memoriul ziariştilor:
Teodorescu-Arghezi
Grossman-Tăutu
Karnabat
Slavici

1/9/1919

Din punct de vedere penal, nici casna comisarului regal n-a izbutit să fixeze vina pentru care trebuiau urmăriţi ziariştii. Dosarul afacerii noastre nu cuprinde nimic altceva decât urmele trudei sale de a găsi o vină şi un articol din Codul Penal care să împace necesitatea de a acuza cu ceea ce faptele noastre, stoarse până la sleire, puteau lăsa în teascul acuzării.

Încercarea de a căuta unora din cei urmăriţi pricini de ordin militar n-a izbutit. Cercetarea surselor Siguranţei generale n-a adus nici ea mai mult.

S-a simţit astfel nevoia de a rămâne asupra singurului fapt precis, mărturisit şi public, pe care, din capul locului, nici unul dintre noi nu l-a ascuns niciodată: colaborarea la *Gazeta Bucureştilor*. La această acuzaţiune s-a ajuns însă târziu. Era şi firesc. Conştiinţa d-lui Comisar Regal, ca şi a celor pe care îi reprezenta zelul D-sale, nu-l lăsa să rămână cu prea multă împăcare asupra *Gazetei Bucureştilor*, când ştia că nu poate urmări problema, nici pe patronii morali ai ziarului, nici pe cei ai politicii din care izvorâse acest organ. Şi-i era cu atât mai greu procurorului militar s-o facă, cu cât îşi dăduse seama că, alături de *Gazeta Bucureştilor* şi mai mult decât aceasta, erau chestiuni care trebuiau să intereseze într-un grad mai mare dreptatea unui împărţitor de sancţiuni.

Deci n-a avut nimeni, la început, curajul trist de a începe cercetarea politicii din teritoriul ocupat prin urmărirea câtorva ziarişti...

Neapărata lor arestare a fost mai întâi o simplă „internare“ într-un hotel din Capitală, sub justificarea ciudată că sunt periculoşi armatelor aliate. E, în adevăr, în capul dosarului afacerii noastre un act care constată că am fost arestaţi „din ordinul d-lui Comisar General pe lângă Comandamentul armatelor aliate“. Aşa am stat, privaţi de libertate câteva luni, în acelaşi hotel.

Era firesc ca numai după ce s-ar fi început urmărirea factorilor răspunzători ai politicii din teritoriul ocupat să se purceadă la orânduirea unui proces – moral sau juridic – al *Gazetei Bucureştilor*. Simţul de dreptate trăia încă şi în spiritul celor mai pasionaţi dintre potrivnici.

A fost prin urmare, nevoie de arestarea prealabilă a D-lor Lupu Kostache, Virgil Arion, Neniţescu etc., pentru

ca să ni se dea şi nouă, celor internaţi, un mandat de arestare în regulă.

Aşa am văzut atunci – un moment – că se pune chestiunea politicii de sub ocupaţie în cadrul şi în temeiul ei adevărat. În această considerare a lucrurilor aşteptam cu seninătate orice fel de judecată.

Dar mare ne-a fost uimirea şi revolta când, după cinci luni de preventă inutilă şi stearpă, văzurăm că se desface, în chip artificial şi monstruos de nedrept, chestia *Gazetei Bucureştilor* de complexul de activitate în care ziarul acesta nu era decât un auxiliar.

Căci, e la îndemâna tuturor, nu numai a investigaţiunilor unui procuror, situaţia reală a *Gazetei Bucureştilor* în vremea ocupaţiei.

A fost cândva

Palatul Sturdza

Întors din ultima-i misiune diplomatică – la Ankara – la 27 septembrie 1945 Alexandre Telemaque constata îndurerat:[1]

„Se dărâmă Palatul Sturdza, clădirea ce a adăpostit timp de patruzeci de ani Ministerul de Externe.

Câte evenimente şi amintiri ale trecutului diplomatic al ţării noastre se leagă de acest Palat. Nu cred că poate

[1] Al. Telemaque şi-a aşternut amintirile în şase file dactilografiate păstrate în Biblioteca Academiei Române.

exista o singură ființă simțitoare de trecut care să nu se fi simțit, străbătută de o rază de melancolie la auzul sau văzul dărâmării acestei clădiri.

„...Trecând mai acum câteva zile prin fața lui și văzând cum unii muncitori, cu târnăcoapele în mână, desprindeau cărămidă cu cărămidă, iar alții cu ciocanul sau cu unelte speciale desprindeau parchetul de podeală, ușile și geamurile de pervazuri și ramele de fier forjat de la scări și balcoane, un puternic fior de cucernică amintire m-a dus cu gândul înapoi la zilele lui martie 1906.

Citisem într-adevăr, publicat în ziare la acea epocă, deschiderea unui concurs pentru admiterea de copiști în cele opt locuri vacante la Ministerul Afacerilor Străine.

Deși eram licențiat în Drept de câteva luni, n-am stat o clipă la îndoială și m-am prezentat la acel concurs cu speranța că, odată admis în minister, voi cuceri și alte grade, mai însemnate, prin depunerea unei munci sârguitoare.

Când am pășit pragul acestui palat, ca mic funcționar administrativ, portofoliul Ministerului Afacerilor Străine era deținut de generalul Iacob Lahovary. Acesta era al doilea Ministru pe care îl adăpostea Palatul Sturdza. Primul său locatar cu titlul de mai sus a fost dl. I.C. Brătianu, din inițiativa căruia Ministerul a părăsit localul din Str. Dionisie, total impropriu pentru un asemenea departament, spre a se stabili la Capul Podului[2], la început chiriaș, iar peste patru ani ca proprietar, contra valoarei sumei de 500.000 lei vărsată erezilor Prințului Sturdza, cunoscut de toți contemporanii sub numele de «Beizadea Vițel»".

---

[2] Referire la Podul Mogoșoaei, vechea denumire a Căii Victoriei, iar Capul Podului se afla în Piața Victoriei de astăzi.

Stăruind apoi asupra altor câteva personalităţi care s-au perindat în fruntea Ministerului – Alexandru Djuvara, Titu Maiorescu, I.G. Duca sau Nicolae Titulescu, Al. Telemaque a încheiat această evocare cu o apăsătoare nostalgie:

„... Eleganţa, bunul-gust, spiritul subtil şi ales ce dominau cercurile noastre intelectuale şi mondene făceau ca acele festivităţi să poată rivaliza cu cele mai selecte saloane ale Apusului. Ele – după părerea mea – aveau o notă în plus, ce le-o dădea nelipsitul taraf condus de renumitul Cristache Ciolac. Acest strălucit şef de orchestră prindea după ureche (el neputând citi nici o notă muzicală) orice bucată de muzică, până şi cele mai clasice. Marele său temperament artistic făcând să treacă toate melodiile prinse cu urechea prin alambicul sufletului extrem de emotiv le dădea cu aşa măiestrie, încât auditorii rămâneau adânc subjugaţi de accentele incomparabil de vibrante ce ieşeau de sub arcuşul său parcă fermecat."

Mult mai revelatoare şi mai cuprinzătoare sunt, însă, amintirile lui Camil Demetrescu despre propriile-i trăiri şi întâmplări din Palatul Sturdza.

Intitulate „Note şi relatări", au rămas şi ele inedite şi au fost evocate – nu din vina lui – abia între 1980 şi 1985. Acum nu sunt, probabil, mulţi care să fi auzit fie şi de numele lui. Dar nici generaţiile mai vechi nu au putut afla mai mult. În ziarul „Adevărul" din 11 octombrie 1947 cititorii săi au fost informaţi doar că:

„Aseară s-a anunţat arestarea lui Camil Demetrescu, fost secretar de legaţie în Ministerul de Externe. El a fost arestat la Institutul Francez de înalte studii din Bucureşti, unde fusese ascuns din luna august."

Şi tot acelaşi ziar, dar la 13 noiembrie, a publicat informaţia:

„CAMIL DEMETRESCU, 15 ani de temniță grea, 5 ani degradare civilă și confiscarea averii. Motivul: *urmărit pentru participarea la complotul pus la cale de conducerea partidului național-țărănesc."* Fără să se precizeze și ce rol a jucat el în cele întâmplate. Pentru noi cei de astăzi explicația este, evident, la îndemâna oricui, se instaurase dictatura comunistă și presa trebuia și ea să devină un vehicul al noii ideologii, al noii puteri.

Efectuând, de fapt, șaptesprezece ani de închisoare – în pușcăriile Galați, Sighet, Malmaison, Jilava, Pitești, Dej – Camil Demetrescu a dat, totuși, întâietate în amintirile lui tumultuoasei sale cariere diplomatice.

Și a început prin a relata examenele la care a fost supus spre a putea intra în Ministerul de Externe.

„Tatăl meu a fost cel care m-a sfătuit să mă prezint la concursul de intrare în Corpul Diplomatic. Am făcut-o sub condiția să mă prezint cu cele ce știam deja din alte învățături sau lecturi, fără să mai muncesc din nou pentru un succes nesigur; de învățat am învățat întotdeauna bine. Iar cititul a devenit cu vârsta și condițiile mele speciale o adevărată boală (Maladie care s-a cam rărit astăzi. – n.n.). Totuși, față de seriozitatea concursului, de două ori nu am reușit și mai nici la al treilea examen. Când, culmea, am intrat, poate, datorită tatei care nu concepea așa ceva. Niciodată n-a intervenit pentru mine. Dimpotrivă, când am fost respins la Dreptul comercial și le-am spus părinților, odată ajuns acasă, că mă mira că profesorul Fințescu îmi dăduse roșie în loc să-mi dea neagră, cum aș fi meritat, îl văd pe tata că-mi spune surâzând: „M-am întâlnit cu Fințescu și l-am întrebat de ce ți-a dat mai mult decât meritai, mi-a spus: Pentru că tot a mișcat ceva. Dar să știi, Dle Consilier, că până astăzi nu mi s-a întâmplat așa ceva, ca tatăl unui student să mă întrebe de ce i-am dat fiului său

mai mult decât merita şi ca un student să găsească că i-am dat prea mult. Până astăzi, când am excepţia, regula a fost ca părinţii să găsească că le-am dat prea puţin, nu prea mult. Să-i spui tânărului domn că voi avea la toamnă ochii pe el.“ Să-mi vie rău când am auzit, pentru că şi aşa Finţescu nu avea nevoie de recomandaţie ca să aibă ochii pe cei ce fuseseră deja respinşi. Dacă nu să mai aibă şi un motiv special. Şi toată vara, zi de zi, am supratocit cele trei volume groase de Drept comercial şi l-am mobilizat seară de seară pe bietul tata, care mi-o făcuse, să mă asculte. La examen nu-mi venea să cred că eu eram acela care ştia atât de impecabil. Parcă nici lui Finţescu, care m-a plimbat prin toată materia şi, la sfârşit m-a invitat să mă ridic în picioare ca să vază toţi cum poate un student de casă bună să ia bilă albă cu elogii după ce fusese respins prima oară. Mi-a oferit să lucrez doctoratul cu dânsul în Drept comercial internaţional şi să mă ia ca asistent. Dar am plecat la armată şi totul s-a schimbat.“

„... Revenind la protecţia involuntară a tatei ce a jucat, datorită identităţii de nume, la concurs asista şi Secretarul general al Ministerului, Gh. Paraschivescu-Frăsinet, fără a examina. El avusese pe vremuri un proces în care judecase tata, care nu-l cunoştea. Dar i-a dat câştig de cauză pentru că aşa era drept.

Când unii membri ai Comisiei au recomandat mărirea numărului de locuri scoase la concurs, el şi-a însuşit părerea, care a fost adoptată şi de Subsecretarul de Stat V. Rădulescu, o ilustraţie a vieţii noastre economice şi financiare, examinator imparţial; restul comisiunii îl alcătuiau marele avocat, membrul Consiliului juridic Emilian Pantazi. Figură de om nepărtinitor, dar care privind toate de sus, urmărea cu atenţie pe candidaţi şi cu un uşor dispreţ la rigoare, înaltul său nivel intelectual şi, desigur moral, să fi găsit scuza aceasta şi o evidentă

osteneală datorată vârstei. De altfel, o subtilă eleganţă discretă îl făcea remarcabil printre oamenii şi ei eleganţi. Până la urmă a rămas ostil majorităţii comisiunii. Un membru important al acesteia a fost Ion Ciontu, capabil director economic, energic şi bun la suflet, căruia un candidat i-a spus odată: „Ce tarif vamal, comme vous avez raison, Monsieur!“[3]

Proba scrisă a concursului era constituită din două lucrări: una de Istorie diplomatică, în franţuzeşte, iarăşi materie de bază şi alta de Drept internaţional public, în româneşte. Fiecare probă dura două ore şi nota medie era de cel puţin şase. Numărul candidaţilor pe un loc era de zece, doisprezece. Ţinând seama de o prejudecată lungă în alte epoci, anume aceea că se intra cu protecţie, lucrul nu ţinea la o comisiune atentă, lăsând deoparte că lucrările scrise erau pecetluite. În fine, pentru că nu putea fi de crezut că membrii unei comisii, atât de numeroşi, şi de remarcabili, puteau constitui un fel de bandă riguros pusă la punct pentru înşelătorie. De asemenea, pregătirea candidaţilor nu era de neglijat şi numărul lor mare nu uşura deloc frauda.

Când m-am referit mai sus la criteriul numirii directe în cariera diplomatică n-am înţeles să exprim un blam. Într-o lume aleasă şi într-un mediu adecvat se găseau destui oameni bine, cu destulă independenţă personală. Şi, în ce mă priveşte, preţuiesc mult răspunsuri ca acela dat de Agentul nostru Ghica cancelarului Gorceakov, zis Leul, poreclă la care el însuşi ţinea mult. Anume, când acesta l-a primit pe Agentul nostru şi l-a însărcinat, foarte de sus, i-a ordonat aproape, să transmită prinţişorului său o comunicare din partea Leului, Agentul nostru l-a asigurat pe Leu că nu va întârzia să comunice Alteţei Sale Serenissime Prinţul Carol acea comunicare din partea „regelui anima-

---

[3] Acest tarif vamal, câtă dreptate aveţi, Domnule! (în fr. în original)

lelor." De a rămas Leul gură cască! Sau Agentul nostru de la Viena, Bălăceanu, care, după Serviciul divin de pomenire a Ţarului Alexandru II, i-a spus Ambasadorului rus formula creştinească, pe atât de tradiţională: „Que la terre de la Bessarabie lui soit légère"[4], atunci când i-a prezentat condoleanţele respective. Sunt răspunsuri care te dispensează cu brio de un magna cum laude la oricare examen.

„Titulescu, cât era de ocupat, prezida toate examenele numai ca să asigure o dreaptă selecţie a celor mai buni şi să-şi dea seama că erau bine pregătiţi în exegeza Comentariului..., am încercat în două rânduri să iau examenul fără succes. Odată mi-am oferit mie însumi un sfert de scuză prin faptul că cinci locuri au fost reţinute de Rege la cererea Dnei Lupescu.

...M-am ales de la aceste două concursuri cu cele câteva cuvinte frumoase şi urări de succes adresate candidaţilor de un Titulescu în vervă şi elegant, care deschidea concursul şi ne invita să nu ezităm să ne împrospătăm forţele servindu-ne, în timpul celor două ore, din trataţiile ce ni se ofereau: felurite sandvişuri şi răcoritoare oferite de Capşa pe tăviţe grele de argint ale Palatului Sturdza şi în cupele de cristal cu stema ţării purtate din când în când pe la fiecare dintre noi."

*

* *

Cum vedem, Camil Demetrescu n-a precizat când a luat parte la primul concurs, cât timp a fost în armată sau când au avut loc ultimele două concursuri amintite. Faptul că ele au fost prezidate de Nicolae Titulescu ne ajută, însă, să înţelegem că trebuie să le situăm înainte de finele lunii august 1936 când marele diplomat a fost demis în condiţii total dezonorante pentru regimul din epocă.

---

[4] Uşoară să-i fie ţărâna Basarabiei (în fr. în original)

În schimb, odată intrat în Corpul diplomatic – angajat de Mihai Antonescu – Camil Demetrescu ne permite să pătrundem în toate ungherele fostului Palat Sturdza:

„Am fost numit director adjunct al cabinetului Ministrului şi al Cifrului, însărcinat cu conducerea acestui din urmă serviciu. Dar continuam a lucra şi pe lângă Gh. Davidescu, Secretarul general şi Director politic, al cărui colaborator apropiat eram din 22 mai 1942, când fusesem detaşat la cabinet. În consecinţă, lucram în două birouri, unul la Cifru, unde eram singur şi care dădea în încăperea mare a Serviciului unde lucrau echipele zilnice după un anume program care asigura atât permanenţa, cât şi intensificarea lucrului prin intrarea în program la orele de vârf, când soseau telegramele în cel mai mare număr... Toate aceste încăperi, mari sau mai mici, dădeau pe partea dinspre şoseaua Bonaparte, ultima având şi o latură în Piaţa Victoriei. Un coridor al scării de marmură dădea într-o frumoasă odaie de baie îmbrăcată în faianţă albă cu desene albastre de epocă, iar un coridor care se făcea din primul era întunecos de tot. El dădea în fostul cabinet al Directorului Protocolului, ilustrat multă vreme de Kanzler.[5] (Acest termen era suficient pentru a-l indica pe Gh. Grigorcea, fost diplomat austro-ungar, ca şi vărul său Vasile. Ambii, bucovineni, transferaţi la Unire în serviciul României Mari. Foarte priceput, specializat chiar în chestiuni de reprezentare. Toţi ceilalţi ambasadori, câţi erau, trebuia să-i denumeşti. Singur era numai Kanzlerul. Înalt, slab, cu mustăţi mici, fuma impasibil şi fără contenire dintr-o ţigară de foi al cărei scrum cădea, când îi venea timpul, pe un splendid costum de lână cenuşie englezesc. Cum să-i fac un bucluc? Să-l pun rău cu Martha Bibescu, oferindu-i o fotografie care numai de paşaport nu

[5] Cancelar (în germană).

era. O fotografie mare, de expresie şi la Martha B. era expresie nu glumă, dar nici măcar nu încăpea cu toată faţa în locul anume al fotografiei – care din această cauză fusese tăiată pe de lături, în toate părţile. Şi ceea ce se vedea mai bine erau ochii, de o mare frumuseţe. Cu o mică exagerare asta era toată fotografia! „Dragă, mă pui rău cu Martha? Şi ochii sunt atât de frumoşi." „– Dar, Dle Ambasador, asta-i toată fotografia." „– Nu-i, dar nu o cunoşti pe Martha?" Din acest salon se pătrundea în salonul mare al Protocolului, unde lucrau ceilalţi membri ai Direcţiei şi în camera mică din fund se devotau stâlpii Direcţiei, Dnele Irina Mihăescu şi Dorina Teodorescu. Mai ales prima. Desigur, şi în alte ministere au fost funcţionare devotate, dar ca la noi greu îmi vine să cred."

„Pe aceeaşi parte cu aceste camere în şir era construită în zid camera blindată, unde se păstrau tratatele încheiate de România.

Un salon cât toată lungimea palatului din capăt în capăt, în care se intra prin uşi-porţi impunătoare decorate cu cristale, lucrate pe mai bine de o treime din lăţimea construcţiei, despărţea încăperile de care am vorbit deja de cele din faţă, aproape simetrice ca şi stilul exterior al palatului, un baroc fistichiu împănat cu detalii neoclasice, totul în gen sfârşit de secol XIX agravat de gusturile excentrice ale lui Beizadea Viţel, se regăsea, bineînţeles, şi în interiorul palatului; în toate aceste, totuşi frumoase, mari încăperi, sub forma multor bronzuri, stucaturi aurite, tavane lucrate în chesoane, marmori albe, profirii şi verzi, oglinzi mari din plafon până în podea sau mici încrustate în ziduri, încadrate de diferite sorturi de marmură. În aceste saloane, spuneau gurile rele, se plimba descendentul lui Mihalache Sturdza, dimineaţa, cu viţelul abea fătat pe care zilnic îl ducea în braţe până creştea. De

aceea, spuneau aceiaşi, ordonase asemenea dimensiuni pentru saloane. Care, e adevărat, se puteau despărţi prin nişte uşi de cristal mat, cu figuri cizelate care se puteau închide. În acest decor, o greoaie, masivă mobilă, denumită Bonfaso, canapele şi fotolii mari de tot, lemnul alb cu armături groase şi capete de lei, brocart de culoare vişinie. O pisică refugiată într-o zi de iarnă s-a speriat îngrozitor când a văzut cât avea de cercetat colţ cu colţ. De aceea, balurile sau recepţiile mai mici sau chiar dansul într-un asemenea cadru erau pline de culoare şi agrement. Nu e inutil să precizez că servea Casa Capşa, cânta jazzul Albahari şi altele asemenea. Parchetul pe care se păşea era cu desenele lui vechi, unul dintre cele mai frumoase din câte am văzut ca şi sobele de scumpă faianţă, măreţe în forma lor mărită de cucoane în malacov. Fistichiu, fistichiu, dar cred că în sufletul fiecăruia dintre cei care au lucrat acolo amintirea lui rămâne puternică şi caldă."

Descriind şi momente amuzante din existenţa cotidiană a locatarilor Palatului Sturdza, Camil Demetrescu a notat: ... „La atmosferă contribuia şi un aperitiv deseori posibil datorită unui economat bogat înzestrat cu şuncă, salam de Sibiu, brânzeturi şi bere bună. Pe neaşteptate pentru noi, cel care a decis să fie aşa seria a fost tocmai seriosul nostru şef Davidescu. Şi lucru nu tocmai obişnuit, o pisică. Aşa ceva nu se mai pomenise în Palatul Sturdza. În birourile lui cele mai selecte, într-o zi de iarnă grea, spre seară îmi lăsasem blana afară, în salon, pe o mobilă Borghese, ca să nu mă surprindă, cumva Davidescu, că întârziez prea des. El nu spunea nimic, dar se uita. Buzeşti intră în birou şi-mi spune: „Camile, pe blana ta doarme o pisică." Ies, iau pisica slabă moartă, care este bine primită în birou chiar de Davidescu care spune că aşa ceva nu mai văzuse în minister şi că se îndoia

sale diplomatice, cu puternice amprente asupra istoriei noastre.

*

*   *

Căci dacă cele de mai sus ne-au ajutat să pătrundem, e adevărat cu mare întârziere şi numai prin amintiri, în saloanele fostului Palat Sturdza, să cunoaştem personaje şi situaţii, uneori chiar hazlii, ele sunt doar frânturi din primul capitol al „Notelor şi relatărilor“ lui Camil Demetrescu care ne mediază implicarea lui în evenimente cu reverberaţii importante asupra pregătirii actului de la 23 august 1944.

Se plănuia un atentat?

În primăvara anului 1934, Direcţiunea Poliţiei Federale din Viena a primit un mesaj urgent din Bucureşti. O copie a lui se află acum în Arhiva diplomatică a Ministerului de Externe austriac, unde l-am găsit cu prilejul unor cercetări mai îndelungate.

În afară de antetul expeditorului, originalul e în limba germană. Iată-i textul (în traducere):

România
Ministerul de Externe
Direcţiunea Generală a Poliţiei
Direcţiunea III

Confidenţial

Din mai multe locuri am fost informaţi că cetăţenii bulgari al căror nume şi date mai amănunţite vă comunicăm în Anexă, deşi s-ar putea ca ei să se deplaseze cu nume false şi ca cetăţeni ai altor state, intenţionează să comită un atentat împotriva domnului Nicolae Titulescu, Ministrul de Externe, în timp ce acesta călătoreşte în afara graniţelor româneşti.

Vă rugăm, cu titlu de reciprocitate, să binevoiţi a lua măsurile de securitate necesare cu ocazia trecerilor sale prin ţara Dumneavoastră, precum şi să ne precizaţi dacă amintitele persoane pot fi posibili atentatori, comunicându-ne rezultatele acestor investigaţii.

Director General — Director
Semnătura — Semnătura

Abschrift.

Romania
Ministerul De Interne
Directiunea Generala A Politiei
Directiunea III.

Vertraulich.

An die
Bundespolizeidirektion
Wien.

Wir wurden von verschiedenen Seiten informiert,dass die bulgarischen Staatsangehörigen,deren Namen samt näheren Daten wir Ihnen anliegend bekanntgeben,-die aber möglicherweise auch mit falschen Pässen als Angehörige anderer Staaten reisen dürften-beabsichtigen,ein Attentat gegen Herrn Nicolae Titulescu,Minister des Äusseren,auszuführen und dieses während der Zeit,wo derselbe ausserhalb der rumänischen Landesgrenzen reist.

Wir bitten Sie, unter dem Titel der Gegenseitigkeit, veranlassen zu wollen,dass die nötigen Sicherheitsmassnahmen während seiner Reise durch Ihr Land ergriffen werden,sowie auch die Feststellung der angegebenen Personen als evtl.Attentäter,unter gleichzeitiger gütigster Mitteilung des Resultates Ihrer diesbezüglichen Mitarbeit.

Generaldirektor,
Unterschrift.

Direktor,
Unterschrift.

~~233~~ 4pp

Răspunsul primit de autoritățile româneşti se află, probabil, în țară. La Viena, rezultatele investigațiilor efectuate şi obținute au fost comunicate şi Cancelariei Federale, Biroul Probleme Externe, prin următorul raport:

Către

Cancelaria federală. Probleme externe

Viena, 23 iunie 1934

Direcția generală a Poliției din Bucureşti a informat Direcția Poliției Federale, printr-o scrisoare sosită la 18 iunie 1934, că pe baza informațiilor primite din partea autorităților bulgare cetățenii bulgari Chiru Drangoff şi Gh. Osmankoff plănuiesc un atentat împotriva Ministrului de Externe român cu ocazia prezențelor sale în afara granițelor româneşti. În acelaşi timp, ne-a solicitat ca în cursul trecerilor sale prin teritoriul federal să fie întreprinse măsurile necesare şi investigații în legătură cu cetățenii bulgari mai sus amintiți.

Chiru Drangoff, în vârstă de 28 ani, absolvent al Facultății de Drept, născut la Skoplje, în Macedonia, cetățean bulgar şi Gh. Osmankoff, absolvent al Seminarului bulgar din Constantinopol (de aproximativ 45 ani, născut la Prilop) n-au fost semnalați până acum la Viena. S-ar putea, însă, ca cei doi să se afle sau să se fi aflat clandestin la Viena.

Conform unor informații aflate în posesia Poliției federale, Chiru Kirill Drangoff, născut în 1917, fiu al colonelului Boris Drangoff, mort pe teritoriul macedonean, a fost declarat erou național, nu se ştie dacă în Bulgaria sau Macedonia. După intrarea iugoslavilor în Skoplje, s-a refugiat la Sofia, unde s-ar afla atât mama, cât şi fratele său Boris. Conform informațiilor furnizate în 1932 de

Ambasada Regatului Iugoslav din Viena, Kirill Drangoff care, după cât se pare, face parte dintr-o organizaţie revoluţionară macedoneană, ar fi venit la Viena, via Budapesta şi ar fi intrat în contact cu Ivan Percevic. La Budapesta ar fi avut legătură cu Ioan Perac.

După informaţii confidenţiale parvenite Poliţiei federale în 1927, Drangoff ar fi membru al unei grupări teroriste şi ar fi participat la atentate teroriste.

Gh. Osmankoff, născut într-o familie bulgărească din zona Macedoniei anexată de Serbia s-a refugiat la Sofia, unde locuieşte. După cât se pare, Osmankoff face parte dintr-un Comitet al emigranţilor, în care ocupă o poziţie subalternă.

Având în vedere cele de mai sus, Direcţiunea Poliţiei federale are onoarea de a vă aduce la cunoştinţă că va lua măsurile cuvenite spre a asigura securitatea Ministrului de Externe român în cazul opririi sau a trecerii sale prin Viena. Concomitent, au fost luate măsuri de arestare a lui Chiril Drangoff sau Gh. Osmankoff dacă aceştia s-ar ivi la Viena. În acest sens a fost informată şi Direcţia Generală a Poliţiei din Bucureşti.

Semnătură indescifrabilă

Bundes-Polizeidirektion in Wien.

Pr.Zl.IV-2451/34

Wien, am 23.J u n i 1934.

Drangoff Chiru (Kiru),
Osmankoff Gh.; angeblich
geplanter Anschlag auf den
kgl. rumänischen Minister
des Aeusseren Nicolae Titulescu.

Streng vertraulich!

55218 pr.25.VI.1934

An

das Bundeskanzleramt,Auswärtige Angelegenheiten,

in

Wien.

Die Generaldirektion der Polizei in Bukarest hat mit dem in Abschrift angeschlossenen, bei der Bundespolizeidirektion am 18.Juni 1934 eingelangten Schreiben vom 14.Juni 1934 mitgeteilt,dass nach den bulgarischen Behörden zugekommenen Informationen die bulgarisch Staatsangehörigen Chiru Drangoff und Gh.Osmankoff gegen den königli rumänischen Minister des Aeusseren Nicolae Titulescu während seines Aufenthaltes ausserhalb der rumänischen Landesgrenzen ein Attentat zu verüben beabsichtigen.Gleichzeitig wurde das Ersuchen gestellt, während der Reisen des Ministers durch das Bundesgebiet die nötigen Sicherheitsvorkehrungen zu treffen und nach den oben genannten bulgarischen Staatsangehörigen zu forschen.

Chiru D r a n g o f f , Absolvent der Rechtsfakultät, 28 Jahre alt,in Skoplje in Makedonien geboren, bulgarischer Staatsangehöriger sowie ein Gh. O s m a n k o f f , Absolvent des bulgarischen Semina in Konstantinopel (ungefähr 45 Jahre alt, in Prilep geboren), sind

231

N. Titulescu străbătea deseori Austria în călătoriile sale spre Geneva, la Liga Naţiunilor, al cărei preşedinte a şi fost un timp sau spre Paris, unde era mereu bine primit, cum o atestă şi acest Raport al ambasadorului austriac în capitala Franţei:

Paris, 23 aprilie 1934

Zl. Dos/31
Vizita Domnului ministru
de Externe român la Paris
1 Anexă

Confidenţial

Domnule Cancelar Federal!

În seara zilei de 16 a sosit la Paris într-o vizită oficială domnul Ministru de Externe al României însoţit de soţia sa. În gară a fost salutat, în numele ministrului, de Rochat, Şeful de Cabinet al domnului Ministru de Externe Barthou şi condus la apartamentul rezervat de guvern la Hotel Ritz.

În ziua de 17, a avut loc la Elysée un dejun oferit de Preşedinte în onoarea oaspetelui, la care au participat membrii Legaţiei române şi cei mai înalţi funcţionari francezi. În după-amiaza aceleiaşi zile, domnul Titulescu a avut o îndelungată convorbire cu domnul Barthou, iar seara a oferit, după cum au relatat ziarele, o recepţie în cinstea miniştrilor Cehoslovaciei şi Iugoslaviei.

În ziua de 18, în după-amiaza zilei, după ce mai întâi a conferit cu domnul Prim-Ministru şi cu domnul Barthou, a continuat aceste convorbiri doar cu domnul Barthou. Iar seara, la Legaţia României a avut loc un dineu la care au fost invitaţi domnii Doumergue, Barthou, Herriot şi Tardieu care s-au scuzat.

În ziua de 19, domnul ministru al României a oferit, la Legaţia română, o recepţie la care a fost invitat întreg corpul diplomatic.

Cu aceasta a luat sfârşit, după cum s-a anunţat, vizita oficială a domnului Titulescu.

La sosirea sa domnul Ministru de Externe român a fost elogiat de întreaga presă locală în lungi şi elogioase articole. Au fost subliniate, deopotrivă, marile sale calităţi de om de Stat de mult timp cunoscute şi faptul că este „purtătorul de cuvânt calificat al Micii Antante". De aceea, s-a mai afirmat, a şi fost atât de importantă actuala sa vizită".

Domnului Cancelar Dr. Engelbert Dollfuss

Viena

Paris, am 23. April 1934.

Zl. 31/Pol.

Besuch des Herrn rumänischen Ministers des Aeussern in Paris.

1 Beilage.

53533 [illegible]

Vertraulich.

Herr Bundeskanzler !

Am 16. d.M. Abends traf der Herr rumänische Minister des Aeussern in Begleitung seiner Gattin in Paris zu einem offiziellen Besuche ein. Am Bahnhofe wurde er vom Kabinettschef Herrn Barthou's, Botschaftsrat Rochat, im Namen des Herrn Ministers des Aeussern begrüsst und in das für ihn von der Regierung bereitgestellte Absteigquartier im Hotel Ritz geleitet.

Am 17. fand zu Ehren des rumänischen Gastes beim Herrn Präsidenten der Republik im Elysée ein Déjeuner statt, dem nur die Mitglieder der rumänischen Gesandtschaft und höchste französische Funktionäre beigezogen wurden. Herr Titulesco hatte noch am Nachmittage eine lange Konferenz mit Herrn Barthou und gab, wie die Zeitungen meldeten, am Abend auf der rumänischen Gesandtschaft ein Diner "zu Ehren der Gesandten der

Herrn
Bundeskanzler Dr. Engelbert DOLLFUSS

Wien I.

~~443~~ 21P

Ce a urmat se ştie. La numai o lună după ce Cancelaria federală a fost informată despre un posibil atentat împotriva lui Nicolae Titulescu – atentat care n-a avut loc nici atunci, nici mai târziu – la 28 iulie 1934 a căzut, însă, sub gloanţele unui grup de nazişti, cancelarul federal, atentat despre care Direcţiunea Poliţiei n-a aflat decât după ce crima a fost comisă.

În izvoare diplomatice germane

Istoriografia românească, dar şi cea străină s-au ocupat circumstanţiat de rolul lui N. Titulescu în direcţionarea politicii externe a României, de acţiunile şi iniţiativele sale internaţionale. Mai puţin investigate au rămas, însă, ecourile şi comentariile pe care personalitatea lui Nicolae Titulescu le-a trezit în intimitatea cabinetelor ministeriale şi, îndeosebi, judecăţile despre omul Titulescu văzut cu ochii celor care, într-o împrejurare sau alta, au intrat în contact cu el. Căci şi omul Titulescu era o apariţie de excepţie, care a suscitat nenumărate reacţii admirative, dar şi adversităţi tenace atât în ţară, cât şi peste hotare.

Rapoartele diplomatice germane interbelice şi, în primul rând, evident, cele ale miniştrilor plenipotenţiari germani acreditaţi la Bucureşti, interesaţi în evoluţia politicii externe a României, dar, cum vom vedea, şi alte surse au insistat frecvent şi amănunţit atât asupra implicaţiilor pe care le aveau demersurile politice ale lui Titulescu, cât şi asupra laturilor umane ale manifestărilor sale. Cum referirile la cele dintâi ar reclama dezvoltări şi analize ce s-ar întinde pe multe pagini, în cele ce urmează voi stărui, îndeosebi, asupra caracterizărilor făcute omului

Titulescu, care sunt, de altfel, nu mai puţin revelatoare pentru înţelegerea epocii, dar şi pentru urmărirea drumului străbătut de Titulescu de la un cap la altul al carierei sale politice.

Primul testimoniu despre N. Titulescu văzut în această ipostază ne este mediat chiar de cel dintâi ministru plenipotenţiar german numit în post la Bucureşti odată cu reluarea relaţiilor diplomatice dintre România şi Germania după Primul Război Mondial. Este datat 30 decembrie 1921 şi e, de fapt, un comentariu la numirea lui Titulescu ca ministru al României la Londra – după ce fusese o vreme ministru de finanţe în primul guvern Averescu – aşadar de la primii lui paşi în diplomaţie. Raportul lui Hans Freytag, ministrul german, destul de amplu, obligă să ne mărginim la pasagiile cele mai semnificative: *„Titulescu este, fără îndoială, un om foarte capabil, dar şi fantast şi foarte nedisciplinat. Reforma lui financiară este, teoretic, bine fundamentată, dar absolut inutilizabilă în condiţiile româneşti, şi întreţesută cu prevederi din toate legislaţiile străine posibile.*

Titulescu trăieşte pe picior mare şi este personal un risipitor. În ce măsură şi-a păstrat mâinile curate în materie bănească, în corupţia generalizată şi dezmăţul de aici e greu de spus. În public n-a fost, însă, niciodată acuzat de presă, cum s-a întâmplat, în nenumărate rânduri, cu colegii lui.

A studiat în Franţa şi acest lucru a înrâurit, probabil, asupra orientării lui politice. În ultima vreme simpatiile lui franceze par a fi slăbit, totuşi. Dar, oricum, antigerman nu este".

Evident, mai ales ultimele cuvinte din raportul lui Freytag sunt elocvente pentru unghiul de vedere din care diplomaţia germană lua act de omul Titulescu şi de

acțiunile sale, adică disponibilitatea sau indisponibilitatea sa către bune relații cu Germania.

Prin această prismă trebuie, de altminteri, considerat și un raport al lui Hoesch, ambasadorul german la Paris, către ministrul său Gustav Stresemann, datat 5 februarie 1928, din care spicuiesc:

„Titulescu a venit azi la mine – scria Hoesch – *pentru o convorbire de o oră. Utilizându-și întregul arsenal actoricesc, a încercat să mă convingă de marele preț pe care-l pune spre a face ca relațiile cu Germania să fie nu numai normale, cum se spune, ci prietenești, adăugând, în același timp, că, desigur, n-ar putea concepe o slăbire a strânselor legături ale României cu alte țări.*

Este însă un fapt – rezuma mai departe Hoesch spusele lui Titulescu – *că dintotdeauna Germania a fost aceea care a înțeles cel mai bine România, unde a jucat un rol de prim rang. Și deși, din cauza evenimentelor războiului, n-ar fi posibil ca Germania să-și recâștige în România fosta poziție antebelică, se poate, totuși, prea bine concepe ca ea să redobândească o poziție politică importantă și, îndeosebi în puternica-i poziție economică. El însuși are nevoie de Germania în România și-și dorește ca pe viitor în dezbaterea problemelor importante pentru România să se poată adresa nu numai lui Briand și Chamberlain, ci și lui Stresemann. Pentru atingerea acestui țel este, însă, absolut necesară rezolvarea litigiilor financiare pendinte între Germania și România".*

Într-adevăr, amintitul contencios împiedica de opt ani normalizarea relațiilor dintre cele două țări.

Până a se ajunge la acest fericit sfârșit, negocierile dintre cele două părți au înregistrat suișuri și coborâșuri, iar uneori și momente dure, cum rezultă dintr-un amplu raport al lui Gustav Stresemann, datat 20 februarie 1928, în care ministrul german a făcut și aceste remarci acide asupra manierei de a discuta a lui Nicolae Titulescu:

„Domnul Titulescu m-a vizitat azi după-amiază, pe la 5, la hotelul din Cap Martin. În convorbirea care a durat circa două ore, a vorbit aproape numai el. Mai multe încercări de a-l întrerupe au eşuat, întrucât el îşi relua numaidecât consideraţiile. În plus, se exprima într-o limbă păsărească, amestecând trei limbi, engleză, franceză şi germană, iar în timp ce vorbea se plimba tot timpul de la un capăt la altul al încăperii, întrerupându-se singur din expunere prin exclamaţii ca «Hei, Oh», sunete guturale sau întrebări sugestive de felul: «În situaţia asta, dumneavoastră aţi fi procedat altfel?» sau «Ce să fi făcut?», la care fără a aştepta un răspuns, continua tot el să vorbească".

- 18 -

Zum Schluß besprechen wir die Fortsetzung der Besprechung. Da Herr Titulescu Mentone verläßt, um sich nunmehr noch San Remo zu begeben, vereinbarten wir, daß ich seinen Besuch in San Remo erwidern würde. Er wollte ferner den ganzen Gedankenkreis in Genf weiterbesprechen, worauf ich ihm sagte, daß ich unter Umständen Herrn Ministerialdirektor Ritter bitten würde, nach Genf zu kommen. Im übrigen soll in Genf der Zeitpunkt des Berliner Besuchs festgelegt werden.

Cap Martin, den 20. Februar 1928.

gez. Stresemann.

Ultima filă a Raportului lui Gustav Stresemann, ministru de Externe al Germaniei între 1923 şi 1929 (când a murit)

Un alt raport cam din aceeaşi perioadă – mai exact din 11 aprilie 1929 – ne mijloceşte, însă, o viziune mai amabilă şi mai la obiect asupra poziţiei lui N. Titulescu în problema raporturilor cu Germania. Autorul, *A Dufour-Feronce* – pe care nu l-am putut identifica mai de aproape – i se adresa în aceşti termeni directorului Köpke din Ministerul de Externe german:

„Informatorul meu este un prieten al lui Titulescu, despre care mi-a relatat următoarele, pe care vi le transmit chiar cu riscul de a vă comunica lucruri cunoscute.

...Mai cu seamă de la vizita comună la Roma, Titulescu îl preţuieşte în mod deosebit pe domnul ministru dr. Stresemann. Îl consideră unul din cei mai clarvăzători bărbaţi de stat din Europa, atât în politica internă, cât şi în cea externă, având în toate privinţele o desăvârşită încredere în dr. Stresemann.

Titulescu este, printre români, principalul promotor al ideii unei cât mai strânse cooperări economice cu Germania. El consideră că economiile celor două ţări sunt complementare şi, mai ales, că România poate dobândi multe avantaje din relaţii economice strânse cu Germania.

Îl cunosc foarte bine pe informatorul meu. Îl văd zilnic şi îl consider un om foarte loial. După părerea mea, el nu afirmă ceva fără a fi convins că-i adevărat. E uimitor de devotat lui Titulescu şi a terminat cu cuvintele că Titulescu este un om foarte leal, ba chiar sentimental de leal, că adeseori se ghidează în politică după considerente umane, iar încrederea într-o personalitate de frunte a unei ţări îl determină să orienteze în acelaşi sens şi politica externă a ţării sale. De aici, actuala aplecare către Germania şi nimic nu i-ar fi mai agreabil decât o depăşire

a tuturor diferendelor dintre Germania şi Franţa, pentru ca România să nu mai aibă de ales între aceste două mari puteri.

De aceea, Titulescu este un adversar al ultimului mare împrumut românesc făcut la Paris. El ar fi preferat să-l împartă între Berlin şi Paris."

Odată cu venirea naziştilor la putere şi cu trecerea acestora la o agresivă politică de revizuire a tratatelor de pace de la Versailles, Nicolae Titulescu – campion al principiului securităţii colective şi al statu-quo-ului în Europa – va începe, însă, să fie privit la Berlin mai întâi cu o nedisimulată suspiciune, iar apoi considerat un ireductibil vrăjmaş. În decembrie 1933, ministru al Germaniei la Bucureşti era contele von Schulenburg, care mai târziu va deveni el însuşi un inamic convins al nazismului şi va sfârşi prin a fi spânzurat, pentru participarea la complotul contra lui Hitler din vara lui 1944, în sinistra temniţă de la Plötzensee. Dar atunci, către sfârşitul anului 1933, într-un raport către von Neurath, ministrul de externe al guvernului de la Berlin, von Schulenburg a înţeles să adopte o poziţie ambiguă faţă de Titulescu.

Mai întâi i-a făcut un portret caricatural, oarecum în acelaşi spirit cu acela al lui Stresemann, comunicând superiorului său că:

„România are în domnul Titulescu un ciudat ministru de Externe. Care nu e mai niciodată la Bucureşti. Iar când este totuşi uneori, este de cele mai multe ori bolnav. În fine, când e şi prezent şi sănătos, îşi invită în aceeaşi dimineaţă sau după-amiază o duzină de oaspeţi, încât pentru fiecare întrevedere nu mai are, în cel mai bun caz, decât un sfert de oră. Iar în cursul acestui sfert de oră, d. Titulescu vorbeşte, cu o volubilitate sudică, numai el şi doar rareori îi mai lasă şi pe oaspeţi să strecoare un

cuvânt. În aceste condiţii, pentru diplomaţii de aici e foarte greu să aibă un schimb de idei fructuos cu ministrul de externe român."

Cu toate acestea – se subînţelege – von Schulenburg a izbutit să discute timp de o jumătate de oră cu ministrul român, care s-a folosit de prilej spre a-şi expune poziţia sa faţă de Germania. *„El socoteşte* – a raportat ministrul german – *că e pe nedrept suspectat că ar nutri gânduri neamicale faţă de Germania. Dimpotrivă, tocmai contrariul e adevărat. Convingerea sa foarte fermă este că, în propriul ei interes, România* ar trebui [sublinierea lui Schulenburg – *n.n.*] *să întreţină cele mai bune relaţii cu Germania... Întreţinerea unor bune relaţii cu Germania este cu atât mai uşoară pentru România, cu cât, între cele două ţări abia dacă există vreun punct de fricţiune. Numai în problema revizuirii* [tratatelor – *n.n.*] *nu poate aştepta Germania să afle România alături de dânsa... În fine,* a mai arătat ministrul, *nimeni n-ar putea demonstra că el ar fi luat vreodată poziţie împotriva Germaniei, atâta vreme cât n-a fost în joc problema revizuirii".*

În răspunsul lui, von Schulenburg s-a voit deopotrivă abil şi discret insidios. L-a asigurat pe Titulescu că nici el nu întrevedea vreo posibilitate de fricţiune între cele două ţări atâta vreme – a adăugat el – cât minoritatea germană şi comerţul german sunt tratate nediscriminator *„şi cât timp România nu se situa împotriva Germaniei pe tărâmuri în care interesele ei imediate nu o cer"*. După care s-a arătat convins că Titulescu avea să găsească curând prilejul *„să arate lumii prin fapte adevăratele sale sentimente faţă de Germania."*

Cam agasat de străvezia intenţie de presiune, N. Titulescu s-a mulţumit să replice „dulce-acru" – cum a

raportat von Schulenburg – că, într-adevăr, n-o să lase să treacă neutilizată o asemenea ocazie.

Politica externă a României nu se putea inspira, însă, decât din propriile ei comandamente, dintre care cel mai imperativ era, fireşte, apărarea integrităţii teritoriale a ţării. Iar în faţa tendinţelor expansioniste ale Germaniei naziste, N. Titulescu trebuia, evident, să caute pretutindeni unde o putea face, în vest ca şi în est, contraponderi pe care să le poată opune intenţiilor de modificare a echilibrului de forţe instaurat după prima conflagraţie mondială. Era însă o politică ce îi atrăgea puternice adversităţi în cercurile revizioniste de peste hotare, dar şi în mediile de dreapta din ţară, ce nu se dădeau în lături de a-l stigmatiza chiar ca pe un aliat al bolşevismului, când nu utilizau împotrivă-i epitete şi mai lipsite de sens şi bun-simţ.

În aceste circumstanţe, Titulescu făcea, din când în când, apel la semnificative gesturi de amiciţie faţă de Germania, în speranţa de a transmite Berlinului semnale cât mai veridice asupra adevăratelor linii directoare ale politicii sale.

Cum s-a întâmplat, de pildă, la plecarea ministrului plenipotenţiar Dehn-Schmidt. De obicei, la micul dejun protocolar oferit cu acest prilej erau poftiţi membrii legaţiei respective şi câţiva funcţionari superiori ai Ministerului de Externe român. De astă dată, cum aflăm din raportul lui Dehn-Schmidt, datat 21 februarie 1935, lucrurile s-au petrecut cu un deosebit fast, deşi ministrul german nu rămăsese în post la Bucureşti decât o lună jumătate. Dar să-i dăm chiar lui cuvântul, întrucât ceea ce a urmat pune în lumină o latură caracteristică a metodelor la care apela uneori Titulescu:

„La 19 ale acestei luni, d. ministru de externe Titulescu a dat în cinstea mea un mic dejun de adio. La

intrarea principală a Ministerului de Externe au fost plasaţi cuirasieri din regimentul de gardă. La micul dejun au luat parte: ministrul de interne, I. Inculeţ, ministrul de justiţie Valer Pop, ministrul comerţului Manolescu-Strunga, inspectorul general al armatei şi aghiotantul regal generalul N. Condiescu, maestrul de ceremonii al Curţii I.V. Stârcea, subsecretarul de stat al Ministerului de externe Savel Rădulescu, subsecretarul de stat al Ministerului de Interne Eugen Titeanu, subsecretarul de stat al Ministerului Comerţului Gh. Leon, subsecretarul de stat al Ministerului Agriculturii M. Cancicov, subsecretarul de stat al Ministerului Finanţelor V. Rădulescu, ministrul Franţei, marchizul d'Ormesson, ministrul Austriei baronul Havenschild, ministrul danez Biehring, ministrul Olandei Hubrecht, secretarul general al ministerului ambasadorul Arion, şeful Direcţiei presei din Ministerul de Externe Eugen Filotti, consilierul de legaţie din Direcţia de protocol E. Zarifopol, secretarul particular al lui Titulescu, consilierul de legaţie von Pochhammer şi ataşaţii dr. Krause-Wichmann şi von Rantzau.

În timpul micului dejun, Titulescu a ţinut următorul discurs:

«Domnule ministru! Guvernul regal român regretă sincer plecarea dumneavoastră. Sunt însărcinat să vă arăt cât de mare e simpatia pe care v-aţi câştigat-o într-un răstimp atât de scurt.

Dar chiar dacă şederea în România a fost scurtă, ea v-a dat posibilitatea să vă convingeţi cât de adâncă este dorinţa ţării mele de a întreţine bune relaţii cu ţara dumneavoastră.

Noi dorim pacea şi considerăm că cooperarea internaţională este unicul mijloc de a o menţine».

Raportul are cinci pagini şi cuprinde *in extenso* discursul lui Titulescu şi răspunsul lui Dehn-Schmidt, care – evident măgulit – a ţinut să adauge că ziarele din 21 februarie au publicat pe larg textul ministrului de externe român şi numele participanţilor la micul dejun.

Noutatea şi proporţiile date evenimentului au produs, se pare, impresia dorită, întrucât, la 26 februarie, von Pochhammer, însărcinatul cu afaceri al Legaţiei germane, a ţinut să raporteze la rându-i:

„*Desigur, o atât de neobişnuită cinstire a unui trimis ce nu şi-a putut exercita misiunea decât timp de şase săptămâni a dat prilej la comentarii. Presupunerea ce s-a impus, poate, în primul moment este că ea se dorea o «demonstraţie» împotriva intempestivei rechemări şi, în genere, împotriva metodelor Germaniei de astăzi, lipsită de orice temei; afirmaţii fără efecte practice ce nu corespund cu maniera de a acţiona a unui realist ca Titulescu. Ele ar contrazice, de altfel, şi actuala-i politică care pleacă de la premisa înlăturării dezacordurilor dintre Germania şi România şi a nimicirii «legendei atitudinii sale antigermane».*

Dimpotrivă, manifestarea n-a lăsat niciunui participant vreo îndoială asupra faptului că ea fusese dorită ca un gest amical faţă de Germania, *iar asigurarea dată de Titulescu că «le désir sincère de son pays d'entretenir avec l'Allemagne des rapports de cordiale amitié» (dorinţa sinceră a ţării sale de a întreţine raporturi de prietenie cordială cu Germania) nu era doar o simplă formă de politeţe*".

Cursul evenimentelor se împotrivea, se ştie, unei politici de echilibru. Disensiunile dintre marile puteri generau antagonisme tot mai acute. Ele cereau alinierea fie la un bloc, fie la altul, fără a ţine seama de interesele

speciale ale terților. În aceste circumstanțe, poziția României și a ministrului său de Externe devenea și ea din ce în ce mai delicată, cum rezultă foarte semnificativ dintr-un amplu raport al noului ministru german la București, Wilhelm Fabricius, datat 29 aprilie 1936, deci cu puțin înainte de înlăturarea lui Titulescu de la conducerea politicii externe românești.

„Ministrul de externe Titulescu – a comunicat astfel Fabricius – *m-a primit ieri-seara la locuința sa particulară. M-a salutat ca pe un vechi cunoscut cu care s-a întreținut la Ankara în ziua ieșirii Germaniei din Liga Națiunilor.*

În convorbirea care a urmat, mi s-a plâns amar, în repetate rânduri, că la Berlin are o presă proastă și că nici guvernul nu vrea să știe de dânsul. Când, pe vremea lui Stresemann, era în termeni buni cu Berlinul – context în care mi-a amintit de conferința ținută de el la Berlin – se plângea Moscova de el, deși Moscova avea atunci bune legături cu Berlinul; acum, când se are bine cu Moscova, se plânge Berlinul de dânsul, deși el e mereu același Titulescu. Eu i-am replicat că, între timp, întreaga politică europeană a suferit schimbări și că la Berlin există ferma convingere că politica pactelor franco-rus și cehoslovaco-rus este îndreptată împotriva Germaniei. La aceasta, Titulescu mi-a răspuns că acum 3 săptămâni a făcut ministrului de externe al Reichului propunerea de a se întâlni, propunere care n-a găsit, însă, un teren fertil. El regretă sincer acest lucru, întrucât politica românească are, și acest lucru trebuie bine înțeles, doar un singur țel: menținerea României în actualele ei granițe. Pacea este interludiul dintre două războaie. El se teme de război, mai ales pentru că acesta s-ar putea purta între Germania și Rusia. Iar dacă armatele acestor două mari popoare ar

mărşălui una împotriva celeilalte, România ar fi antrenată în acest vârtej. El mă poate asigura că n-a acordat niciodată Rusiei dreptul de trecere pe teritoriul românesc şi nu-l va acorda niciodată. România se va împotrivi la trecerea oricăror trupe străine, fie germane, fie ruseşti".

Citind astăzi acest text, ce să admirăm mai mult din argumentarea lui Titulescu, adevărat cântec de lebădă al marelui diplomat? Faptul că a întrevăzut din 1936 pustiitorul război germano-sovietic? Că a intuit de atunci teribilele consecinţe pe care un astfel de conflict le putea avea asupra României? Sau că, interpret lucid al intereselor permanente ale ţării, a încercat să le apere doar pe acestea, numai pe acestea?

Fără îndoială că şi unele şi altele. Dar, în acelaşi timp, să stăruim, măcar în gând, o clipă şi la drama personală a acestui om care a trebuit să navigheze în ape atât de învolburate, lovit de neînţelegerea şi vrajba unora şi altora din afară, dar – din păcate – şi din lăuntrul ţării.

Louis-Louis Dreyfus

Un Consul General Onorific de odinioară

Alături de reprezentanțele diplomatice oficial acreditate în alte țări, acestea pot fi reprezentate și onorific de personalități de prestigiu cu notorie influență în viața publică sau economică ce se dovedesc, astfel, de mare utilitate pentru promovarea intereselor comune.

Dar citind numele din fruntea acestor rânduri, lectorii lor se vor simți, poate, în primul rând, tentați să facă o apropiere cu Alfred Dreyfus, căpitanul evreu cu același nume, eroul „Afacerii" care a încins spiritele în Franța sfârșitului de secol XIX, implicând în condamnarea falselor învinuiri ce i s-au adus figuri ca Emile Zola – cu celebrul roman „J'accuse" – sau Georges Clemenceau, viitorul prim-ministru francez din timpul Primului Război Mondial. Și, de aceea, mă simt obligat să arăt că – în urma cercetărilor întreprinse – am putut stabili că era vorba doar de o potrivire de nume și că în Franța patronimicul Dreyfus e destul de răspândit.

Și încă o precizare nu lipsită de interes. Reprezentarea intereselor țării noastre în Franța avea o veche tradiție în familia lui Louis-Louis Dreyfus, întrucât și tatăl acestuia

fusese numit în aceeaşi calitate de consul onorific al României de regele Carol I.

Activitatea lui Louis-Louis Dreyfus este elocvent ilustrată, atât prin bogata-i corespondenţă particulară, cât şi prin cea oficială, aflate în păstrarea Arhivei M.A.E. Fondul Paris, Consulate onorifice, dar puţin cercetată până acum.

Singura dificultate de a o prezenta este aceea de a alege exemple cât mai semnificative, întrucât publicarea integrală a respectivei documentaţii ar necesita, probabil, un volum.

Încerc, dar, să evoc mai întâi câteva episoade din relaţia lui Louis-Louis Dreyfus cu Ion I.C. Brătianu.

În ianuarie 1922, acesta din urmă devenise preşedinte al Consiliului de Miniştri şi, la aflarea ştirii, consulul onorific i-a trimis numaidecât următoarea telegramă (în franceză):

Bucureşti

Preşedinte Brătianu

Respectuoase şi cordiale felicitări

Louis Dreyfus

La care a urmat imediat răspunsul:

Bucureşti. Preşedinte 12.31. 11'30

Louis Dreyfus
53 rue St. Dominique
Paris

Foarte mişcat de atenţia dumneavoastră, convins de sentimentele dumneavoastră păstrez amintirea numeroaselor dovezi de prietenie pe care ni le-aţi arătat.

Ion Brătianu

Şi cum mai aflăm dintr-o scrisoare a lui Lièvre, reprezentantul lui Louis Dreyfus la Bucureşti, consulul onorific nu se mulţumise doar cu laconica telegramă, ci luase şi alte măsuri, cum rezultă din următoarea scrisoare:

Louis Dreyfus Cie

Dragă domnule Louis

23 ianuarie 1922

Am primit ieri depeşa dumneavoastră. Am comandat imediat buchetul, pe care mi-aţi cerut să îl trimit. În ciuda frigului intens care deteriorează florile de Nisa, vânzătorul mi-a putut prezenta azi-dimineaţă un impresionant mănunchi de trandafiri albi, roz şi liliachii, alcătuind un mare şi frumos buchet. A fost trimis azi-dimineaţă doamnei I. Brătianu cu o carte de vizită „Din partea domnului Louis Dreyfus, cu respectuoasele sale omagii".

În cursul zilei de ieri am avut o întrevedere cu domnul Victor Antonescu (ce avea să fie numit curând după aceea ministru plenipotenţiar la Paris – n.n.). *Se întorcea tocmai, în mare ţinută, de la o recepţie la Curte unde avusese loc botezul prinţului Mihai şi casa era plină de vizitatori care-l aşteptau. Am izbutit, totuşi, să am o discuţie destul de îndelungată. Nu vă relatez în amănunt convorbirea, întrucât n-a rezultat mare lucru. Iar domnul A. mi-a confirmat că, în pofida dorinţei sale de a rămâne aici, era aproape sigur că va pleca curând la Paris. Întrucât priveşte politica generală a guvernului şi, mai ales, politica sa financiară şi economică care ne interesează direct, d. A. mi-a declarat că e prea devreme spre a spune ceva serios, dat fiind că nici chiar d. Vintilă* (Brătianu – n.n.) *nu e încă fixat, întrucât trebuie să analizeze mai întâi situaţia. M-a sfătuit chiar să mai aştept puţin înainte de a*

mă duce să-l văd pe acesta în legătură cu contractul în curs şi cu poliţele ce se apropie de scadenţă. În ce priveşte eventuala liberalizare a comerţului, d. A. e mai degrabă sceptic, dat fiind ideile d. Vintilă, pe care de multă vreme le cunoaşte.

(Fragment)

Imediat după cele de mai sus a intervenit, însă, un neaşteptat „incident de parcurs", pricinuit de măsurile luate de I.G. Duca, care, devenit tot atunci ministru al afacerilor străine, hotărâse, din raţiuni de economie, să închidă o serie de legaţii şi consulate. În ce-l priveşte pe Louis Dreyfus, constatându-se eroarea făcută, măsura a fost imediat retrasă şi urmată de regretele celui care o luase, cum rezultă din scrisoarea de mai jos:

Copie
Legaţiunea României *Paris 22/2 1922*
în Franţa

Vă rog să comunicaţi din parte-mi cele ce urmează

Către: Domnul Louis-Louis Dreyfus, fostul nostru Consul General:

„Socotesc de datoria mea să repar fără întârziere nedreptatea săvârşită în ceea ce vă priveşte, după toate serviciile pe care dumneavoastră şi regretatul dumneavoastră părinte le-aţi adus timp de mulţi ani României.

V-aşi fi foarte îndatorat dacă m-aţi autoriza să vă numesc Consul General Onorific al României la Paris. Sentimentele de prietenie pe care n-aţi încetat să ni le arătaţi mă fac să nădăjduiesc că răspunsul dumneavoastră va fi afimativ".

Şi, astfel incidentul a fost închis, iar la foarte scurt timp după aceea în ziarul „Viitorul", din 19 martie, se

putea citi următoarea notă, sub titlul: „Studenții de la Paris și gestul d-lui Dreyfus":

„Guvernul francez, prin legea din 18 februarie 1922, a votat un credit de 480.000 de franci pentru a veni în ajutorul studenților români din capitala Franței.

Cum formalitățile pentru ordonanțarea acestei sume cereau timp, d. Louis Dreyfus a luat frumoasa și generoasa măsură de a avansa, din contul acestui credit, suma de 284.000 de franci destinată să fie repartizată între 474 studenți.

La mulțumirile pe care guvernul francez le aduce d-lui L. Dreyfus, evident că România adaugă călduroasele sentimente de gratitudine pentru frumosul gest pe care acest bun filo-român l-a făcut în favoarea studenților români de la Paris".

La un moment dat, Louis Dreyfus s-a pomenit, însă, în fața unei solicitări care l-a uimit peste măsură. Drept care i-a cerut lămuriri lui Lièvre, la București. Dar despre ce era vorba? Un domn, pe care nu-l cunoștea și care semnase Georges Greciano, îl rugase să-i facă serviciul de a transmite Marelui Rabin al Franței, a cărui adresă n-o cunoștea, o scrisoare „în idiș" – specificase trimițătorul – în legătură cu manuscrisul său „Père Jean", aflat în lectură la Ernest Flammarion, cunoscutul editor francez.

Până la urmă, din informațiile primite de la Lièvre și, mai ales, dintr-o scrisoare cu antetul Ministerului Afacerilor Străine din București și următorul cuprins, a găsit, totuși, explicația neobișnuitei misive.

București, 13,9,27
Direcțiunea Presei
Ministerul Afacerilor Străine

Domnule,

D. Ernest Flammarion s-a înapoiat. Sper că Marele Rabin al Franței va binevoi să-i spună o vorbă despre cartea mea „Père Jean". În momentul de față scriu o lucrare despre evreii din România și nimeni nu se va putea îndoi de nepărtinirea mea după publicarea manuscrisului aflat acum în lectură la librăria Flammarion. Aci alăturat, vă trimit un articol despre familia mea care l-ar putea interesa pe d. J.Lewy. (Marele Rabin – n.n.).

Mulțumindu-vă călduros pentru marea dumneavoastră amabilitate, vă rog, domnule, să-mi primiți expresia celor mai distinse sentimente.

Georges Greciano

În noiembrie același an, însă, un eveniment dureros – moartea lui Ion I.C. Brătianu – l-a afectat profund pe Louis Dreyfus care, în cursul unei vizite la București fusese găzduit cu multă amabilitate în casa defunctului, cum rezultă din scrisoarea Elisei Brătianu ca răspuns la sincerele sale condoleanțe.

24 decembrie 1927
București

Dragă domnule

Simt prea bine cu ce suflet de prieten îmi împărtășiți durerea. Dumneavoastră, care-l cunoșteați pe cel pe care îl plâng, care știați ce fericită și mândră eram că-i completam viața și-i puteam fi de oarecare folos în toiul atâtor griji – deseori fără număr și fără nume – puteți ști poate mai bine decât oricine ce nemăsurată mi-e durerea.

Întristata mărturie de simpatie, evocarea amintirilor de dată atât de recentă mi-au fost de mare preț, iar vizita ce ne-ați făcut-o în casa noastră, în care ați fost primit cu o inimă atât de prietenoasă, nu parcă ieri s-ar fi întâmplat?

Gândurile dumneavoastră delicate m-au mişcat foarte mult şi n-aşi putea să vă exprim îndestul, dumneavoastră şi doamnei Dreyfus, emoționatele mele mulțumiri şi întreaga mea recunoştință.

Elisa Brătianu

Scrisoarea prin care Grigore Gafencu îi solicita lui Louis Louis Dreyfus sprijinul său pentru publicarea unui număr special al ziarului „Argus" consacrat relațiilor economice franco-române:

Louis Dreyfus era, de altfel, cunoscut şi prețuit de toată lumea bună a Bucureştiului interbelic. Căci era îndatoritor, gata oricând să ajute, să fie de folos. Lucru prea bine cunoscut şi de Irina Procopiu, doamna de onoare a reginei Maria care, la 17 octombrie 1930, i-a scris:

Dragă domnule Dreyfus

Am un prieten care ar dori să plaseze bani în Franța şi mi-am spus că cel mai potrivit ar fi să vă cer d-tră sfatul; el ar dori ca aceşti bani să-i mai aducă ceva; ştie că dobânzile nu sunt prea mari în Franța, dar că, totuşi, trebuie să existe vreun mijloc ca banii să-i poată raporta ceva.

Vă rog să mă iertați că vă plictisesc cu cererea mea, dar mi-ați dat de atâtea ori dovezi de prietenie, că risc să o fac cerându-vă de mii de ori iertare.

Sper că tânăra pereche (fiul lui Dreyfus se căsătorise cu puţin timp înainte – n.n.) *locuieşte aproape de dumneavoastră şi că vă puteţi bucura de fericirea ei.*

Vă rog să mă reamintiţi doamnei Dreyfus şi să fiţi convins de caldele mele sentimente de prietenie.

Irina Procopiu

După câţiva ani a fost rândul lui I.G.Duca să mulţumească pentru buna primire de care se bucuraseră, el şi soţia sa, din partea lui Louis Dreyfus cu ocazia vizitei lor la Paris, scriindu-i:

Dragă domnule,

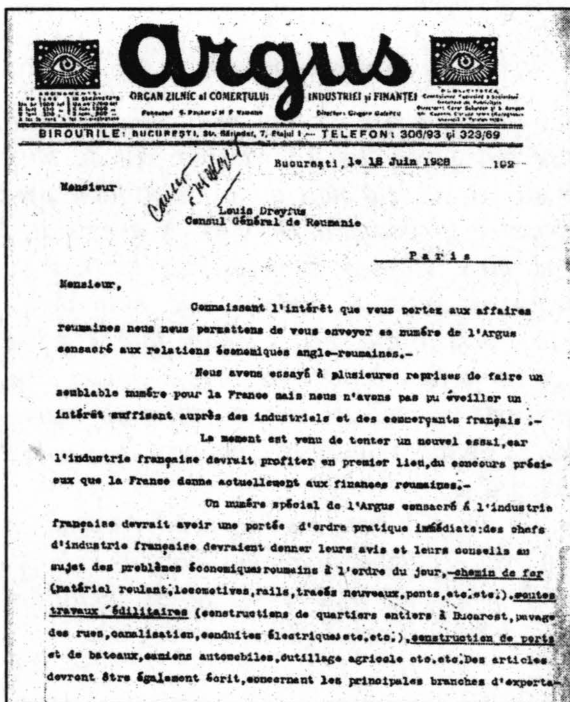
Întors la Bucureşti, primul meu gând spre dumneavoastră se îndreaptă. Ţin să vă spun cât de mişcaţi am fost, atât eu, cât şi soţia mea, de tot ce aţi făcut pentru noi, dumneavoastră şi doamna Dreyfus. N-a existat delicată atenţie pe care să n-o fi avut faţă de noi şi graţie dumneavoastră avem o amintire de neuitat a şederii noastre la Paris. Soţia mea e acum foarte gripată, dar imediat ce se va face bine îi va scrie doamnei Dreyfus. În ce mă priveşte, eu mi-am reluat obişnuita activitate, cu plictiselile şi grijile pe care le comportă în aceste vremuri de gravă criză.

Sper să am plăcerea să vă revăd curând, iar până atunci vă rog, scumpe domnule Dreyfus, să prezentaţi doamnei Dreyfus cele mai respectuoase omagii şi să fiţi convins de sincera şi cordiala mea amiciţie.

I.G.Duca

Cunoscându-i-se influenţa şi prestigiul de care se bucura în multe cercuri ale societăţii franceze – în calitatea

sa de om de afaceri, de parlamentar, de proprietar al ziarului *l'Intrasigeant*, Louis-Louis Dreyfus era rugat să intercedeze în cele mai diverse probleme. În iunie 1928, Grigore Gafencu – viitorul diplomat şi ministru de externe – l-a rugat, de pildă, pe L.Dreyfus să intercedeze pe lângă „industriaşii şi comercianţii francezi" pentru ca aceştia să subvenţioneze publicarea unui număr special al ziarului *Argus, Organ zilnic al Comerţului, Industriei şi Finanţei*, consacrat industriei franceze şi, în felul acesta, să stimuleze relaţiile economice dintre cele două ţări.

Argus

ORGAN ZILNIC al COMERŢULUI INDUSTRIEI şi FINANŢEI

BIROURILE: BUCUREŞTI, Str. Sărindar, 7, Etajul I.— TELEFON: 306/93 şi 323/69

Bucureşti, le 18 Juin 1928

Monsieur

Louis Dreyfus
Consul Général de Roumanie

Paris

Monsieur,

Connaissant l'intérêt que vous portez aux affaires roumaines nous nous permettons de vous envoyer ce numéro de l'Argus consacré aux relations économiques anglo-roumaines.-

Nous avons essayé à plusieures reprises de faire un semblable numéro pour la France mais nous n'avons pas pu éveiller un intérêt suffisant auprès des industriels et des commerçants français.-

Le moment est venu de tenter un nouvel essai, car l'industrie française devrait profiter en premier lieu, du concours précieux que la France donne actuellement aux finances roumaines.-

Un numéro spécial de l'Argus consacré à l'industrie française devrait avoir une portée d'ordre pratique immédiate: des chefs d'industrie française devraient donner leurs avis et leurs conseils au sujet des problèmes économiques roumains à l'ordre du jour, -chemin de fer (matériel roulant, locomotives, rails, tracés nouveaux, ponts, etc. etc.). toutes travaux édilitaires (constructions de quartiers entiers à Bucarest, pavage des rues, canalisation, conduites électriques etc. etc.), construction de ports et de bateaux, camions automobiles, outillage agricole etc. etc. Des articles devront être également écrit, concernant les principales branches d'exporta-

Scrisoare a lui Grigore Gafencu cu antetul ziarului pe care-l patrona – prin care solicita sprijinul lui Louis Dreyfus – spre a obţine colaborarea cercurilor industriale franceze pentru un număr consacrat relaţiilor economice franco-române.

Iar la 19 martie 1931 Legaţia română din Paris „şi-a luat libertatea" – cum se exprima Nota ei – i-o recomanda „foarte călduros" pe domnişoara Felicia Paraschivescu care îşi asumase „dificila misiune de a acţiona în vederea strângerii relaţiilor de prietenie franco-române în domeniul economic". Domnişoara respectivă – asigura Nota Legaţiei – obţinuse colaborarea „unor înalte personalităţi franceze" în vederea publicării unei reviste intitulate *Documents Franco-Roumains*. Iar întrucât şi Louis Dreyfus era interesat de succesul unei cauze „dragi tuturor", era solicitat să sprijine „din punct de vedere practic" acest demers.

La 11 martie 1932, d-na Zoe Mârzescu, văduva fostului ministru liberal George Mârzescu, decedat în urmă cu 5 ani, i-a trimis lui Louis Dreyfus o scrisoare în care – amintindu-i „situaţia actuală a României" – îi solicita „binevoitorul sprijin moral şi material", oferindu-i ... spre cumpărare „două mari covoare româneşti şi două mari covoare persane".

Toate acestea constituiau totuşi, aspecte mai mult sau mai puţin minore ale activităţilor de consul general onorific ale lui L.Dreyfus. Cele care le caracterizau cu adevărat erau de altă natură. O notă telefonică primită, la biroul lui, de la G.Diamandi, Ministrul Plenipotenţiar român, îl înştiinţa:

Ministrul Agriculturii se află de 24 ore la Paris. O convorbire între el şi d. L. Dreyfus mi se pare absolut necesară.

Îl rog insistent pe L. D. să-mi telefoneze încă astăzi la ora 11 în vederea unei întâlniri la Legaţie.

După cum o carte de vizită a Elenei Văcărescu, de asemenea remisă la birou, avea următorul cuprins:

Delegată a României la Societatea Naţiunilor, roagă pe d. Louis-Louis Dreyfus, dacă acest lucru nu îl deranjează, să treacă pe la dânsa miercuri 28 oct. ora 3 după-amiază în vederea unei convorbiri.

Iar o scrisoare personală a lui L. Dreyfus adresată lui Nicolae Titulescu la 12 ianuarie 1933 comunica acestuia:

Domnule Ministru,

Am onoarea să vă confirm că Banque de Paris et des Pays-Bas a vărsat în contul meu, la ordinul Ministerului Afacerilor Străine al României şi în conformitate cu instrucţiunile Băncii Naţionale, suma de: franci 250.000 – pentru care vă exprimăm sincerele şi respectuoasele noastre mulţumiri.

Îngăduiţi modestului dumneavoastră colaborator şi sincer prieten ca, la acest început de an, să vă facă cele mai bune urări de sănătate şi fericire, la fel ca şi doamnei Titulescu, căreia vă rog să binevoiţi a-i prezenta expresia deferentelor mele omagii de simpatie.

Adaug o dorinţă şi aş fi fericit, în ce mă priveşte, să pot contribui cât mai bine şi pe toate tărâmurile la prosperitatea nobilei dumneavoastră ţări, sub egida binevoitoare a marelui om de Stat căruia îi sunt adresate aceste rânduri.

Vă rog să primiţi, dragă domnule Ministru, expresia respectuoasei şi devotatei mele simpatii.

E.S. Domnul Titulescu
Ministerul Afacerilor Străine
BUCUREŞTI
România

Anumite împrejurări făceau, totuşi, ca de la un moment dat, lui Louis Dreyfus să-i fie tot mai greu să împace multiplele lui ocupaţii cu îndatoririle de consul general onorific. Încât, probabil că în urma unei convorbiri purtate între cei doi, la 14 octombrie 1933 Cabinetul lui Nicolae Titulescu i-a adus la cunoştinţă:

Romanoleg Paris pentru domnul Louis Dreyfus
Consul General.

Am plăcerea să vă anunţ, dragă prietene, că Majestatea Sa Regele a binevoit să semneze Decretul prin care fiul dumneavoastră Jean Florac Louisy Dreyfus a fost numit Consul onorific al României la Paris. Mă felicit că am putut asigura continuitatea marilor servicii pe care dumneavoastră şi familia dumneavoastră le-aţi adus României. Cu cele mai cordiale sentimente.

Titulescu

Ceea ce n-a însemnat, însă, că Louis Dreyfus a întrerupt sau slăbit legăturile cu ţara noastră ori că ar fi devenit mai puţin sensibil la problemele şi nevoile ei. O atestă, printre multe altele, şi această scrisoare adresată Irinei Procopiu:

12/2 37

Scumpă Doamnă,

Soţia mea şi cu mine, ca de altfel toţi adevăraţii prieteni ai celor două ţări, am fost nespus de fericiţi să aflăm că, după atât de multe şi dureroase încercări, M.S. Regina Maria se simte mai bine. Pot să vă rog, scumpă

doamnă şi prietenă, să depuneţi la picioarele ei mult respectuoasele şi devotatele mele sentimente? Peste câteva zile eu voi pleca să zăbovesc scurt timp printre alegătorii mei la Senat în Alpii-Maritimi şi cu acest prilej nădăjduim, atât eu cât şi soţia mea, să achiziţionăm proprietatea defunctei Lady Rothermere; e modestă, dar confortabilă, aproape de Grasse şi Cannes, dominând de departe Mediterana cu o privelişte ce se întinde mult în larg. Am fi foarte onoraţi şi fericiţi dacă Majestatea Sa ar binevoi, oricând ar dori, să considere această reşedinţă mereu deschisă pentru Ea.

Vă rog, scumpă doamnă, să primiţi asigurarea sentimentelor mele de simpatie şi respect.

L.L.D.

În curgerea lui, timpul s-a dovedit, însă, necruţător atât faţă de regină, cât şi faţă de expeditorul scrisorii. Departe de a se fi ameliorat, starea reginei Maria s-a înrăutăţit tot mai mult şi, după un an, ea a trecut în nefiinţă. Dar şi pentru Louis Dreyfus păreau să se acumuleze sumbre presimţiri, exprimate de el într-o scrisoare către Ecaterina Titulescu, aflată la Cap d'Ail.

20/7/39

Scumpă Doamnă,

Am părăsit Alpii Maritimi, unde voi reveni peste câteva zile. Însă de la 1 august voi pleca în Elveţia, unde sunt mai puţin cunoscut şi poate mai puţin necunoscut decât în Franţa. Cred, totuşi, din tot sufletul în justiţia imanentă. Marele Titu (cum îi spuneau cei apropiaţi lui Titulescu – n.n.) *o va constata într-o bună zi, mai*

apropiată decât o crede vulgum pecus. Prin care mă refer la curtezani (bineînţeles cei din anturajul lui Carol al II-lea – n.n.).

Soţia mea va fi încântată să vă întâlnească; ea va rămâne toată luna august la l'Ousteau (lângă Grădinile Vilmorin), Boulevard du Litoral, Antibes. Telefon Antibes 404-303.

Afectuoase sentimente Ministrului, iar pentru dumneavoastră, scumpă Doamnă, expresia omagiilor mele de mare simpatie.

Doamnei Titulescu
La Primavera
Moyenne Corniche
Cap d'Ail.

În fine, scrisoarea din voluminosul dosar al consulului general onorific atestă şi cum a fost răsplătit cel care, urmând o frumoasă tradiţie familială, adusese atâtea servicii României.

În gravele circumstanţe ale primăverii anului 1940, când dezastrul armatei franceze nu mai lăsa nicio îndoială, iar ocupaţia hitleristă se anunţa de neînlăturat, Louis Dreyfus a socotit că un paşaport românesc i-ar putea conferi o oarecare siguranţă lui şi familiei sale. Dar răspunsul primit din partea reprezentanţei sale din ţară i-a arătat că, în pofida inteligenţei şi priceperii sale în multe domenii, de astă dată se înşelase. Căci iată răspunsul primit, cu antetul firmei:

*Louis Dreyfus Cie* *Bucureşti, 4 aprilie 1940*
Adrese Télégrafique
„Sesostris"
Reg. com Bucharest No 634/1933
Reg. com Braila 42/31

Dragă domnule Louis,

Am primit la timp onorabila dumneavoastră scrisoare din 13 martie, dar nu pot să vă răspund decât acum în legătură cu semnarea paşapoartelor pentru cetăţeni români. Printr-un vechi prieten, d. Vasile Trifu, fost ministru plenipotenţiar, care vă cunoaşte personal, am întreprins cercetări discrete la Ministerul Afacerilor Străine şi iată răspunsul pe care l-am primit de acolo.

Acum circa 1 ½ an a intrat în vigoare un nou regulament care limitează dreptul ambasadelor, legaţiilor şi consulatelor conduse de consuli de carieră de a emite şi semna paşapoarte. E vorba, aşadar, de o măsură de ordin general, dictată, probabil, de împrejurări excepţionale, luată la începutul anului 1938, pe vremea guvernului Goga.

În rest, domnul Trifu vă felicită că aţi scăpat de grijile pricinuite de aceste paşapoarte, afirmaţie la care eu am preferat să nu-i răspund, spunându-mi că dumneavoastră priviţi prin altă prismă această problemă.

Al dumneavoastră foarte devotat
Gheorghiu

Într-adevăr, domnul Gheorghiu – despre care nu mai ştim astăzi mare lucru – avea dreptate când credea că Louis Dreyfus vedea cu totul altfel lucrurile. Dar voluminosul dosar care îl priveşte nu ne spune nimic despre ceea ce a gândit sau cum a reacţionat. Şi s-ar putea prea bine ca el să fi împărtăşit, pur şi simplu, soarta multor altor francezi. Despre care ştim cum au sfârşit.

Perioada bucureşteană a lui Paul Celan

Cercetând mai demult colecţiile unor reviste vest-germane, în vederea unei cărţi la care lucram, am încercat dubla surpriză de a da peste un număr din „Zeitschrift für Kulturaustausch“ (publicaţie editată de Institutul pentru Relaţii Internaţionale din Stuttgart) consacrat în întregime lui Paul Celan şi în care unele din cele mai substanţiale colaborări sunt semnate de vechi prieteni ai poetului, scriitori din ţara noastră, ca: Maria Banuş, Nina Cassian, Ov. S. Crohmălniceanu, Petre Solomon, Horia Deleanu sau Marcel Aderca.

Textele lor reproduc, de fapt, referatele pe care le-au susţinut în cadrul unui colocviu internaţional organizat de Uniunea Scriitorilor din România în colaborare cu Institutul de Cultură al R. F. Germania din Capitală, colocviu ce a avut ca obiect – cum arăta Cuvântul introductiv al numărului din „Zeitschrift für Kulturaustausch“ – situarea în adevărata-i lumină a perioadei bucureştene din viaţa şi creaţia lui Celan, perioadă care, din pricina unei

documentări lacunare, fusese doar tangenţial amintită de exegezele de până atunci ale operei acestui poet, poate cel mai mare poet de limbă germană din epoca postbelică. Lacună cu atât mai regretabilă, cu cât – aşa cum a reieşit din dezbaterile colocviului – tocmai în acest răstimp a ajuns Celan la ireversibila conştiinţă a chemării şi a specificităţii talentului său, iar afecţiunea şi preţuirea – mai mult ajutorul pe care l-a găsit în multe privinţe aici – au avut un puternic ecou în sufletul lui traumatizat de tragedia asasinării întregii sale familii de către nazişti şi l-au însoţit cu amintirea lor, mereu proaspătă, de-a lungul întregii sale vieţi, ceea ce explică, desigur, nenumăratele referiri ce pot fi aflate în scrisorile şi declaraţiile lui de mai târziu despre prietenii bucureşteni.

Maria Banuş a evocat „Două momente: începutul şi sfârşitul". Adică momentul primei cunoştinţe – prin intermediul „înţeleptului şi omului de inimă care a fost Alfred Margul Sperber" – când Paul Ancel a venit, timid, la dânsa acasă cu copia dactilografiată a unui manuscris ce i-a relevat numaidecât un poet cu o lume şi muzicalitate proprie şi apoi, după douăzeci de ani, la Paris, când l-a vizitat în micul lui apartament de lângă Trocadero. Tânărul de odinioară, ce primise calm, fără efuziuni, ca pe un lucru firesc laudele cu care poeta îi comentase, în 1946, manuscrisul, devenise între timp Paul Celan, adică unul dintre cei mai mari poeţi de limba germană din epoca postbelică, dar gloria nu-i adusese nicio mulţumire; era cumplit de îmbătrânit, chinuit de o neostoită durere lăuntrică, ce avea să culmineze, de altfel, cu nevroza care, până la urmă, l-a dus la un sfârşit tragic.

Nina Cassian a creionat o „Schiţă la portretul din tinereţe al poetului". Şi unul şi celălalt aveau o nestrămutată încredere în harul lor, dar niciunul din ei nu publicase încă vreun volum. Epoca pe care o trăiau era o vreme „a marilor nădejdi şi a celor mai cutezătoare visuri", aşa cum o

înţelegeau amândoi. Dar, spre deosebire de prietenii săi bucureşteni, căutătura şi zâmbetul lui Paul Ancel erau adesea umbrite de o uşoară ceaţă. Poeta şi poetul aveau multe afinităţi elective şi tot atâtea comune preferinţe: Apollinaire, Esenin, Desnos, Eluard. Şi cu toate acestea, între ei nu s-a putut stabili atunci o punte durabilă de comunicare. Cu o cuceritoare sinceritate, Nina Cassian mărturisea: „Deşi ne unea acelaşi fel de a fi şi ne simpatizam reciproc, cred că lui Paul nu-i plăcea genul meu. Vitalitatea mea peste măsură de turbulentă şi de agresivă contrazicea ideea pe care el şi-o făcea despre feminitate, chiar dacă îndărătul ei ghicea poeta, ce nu corespundea cu temperamentul lui interiorizat şi contemplativ. El avea încredere în talentul meu, dar pe mine mă interesa atunci, mai ales, recunoaşterea marelui Ion Barbu şi mai puţin aceea a colegului ce avea să-şi ia numele de Paul Celan."

Jene Flammen sind erloschen
Und mein Herz ist kalt und trübe
Und dies Büchlein ist die Urne
Mit der Asche meiner Liebe.

Heine

Stinse flăcări! Arsă, stinsă
S'a lăsat în arcul lirei.
Cartea singură mi-e urna
Cu cenuşile iubirii.

Ion Barbu
în Dedicaţia Ninei Cassian

O dovadă semnificativă a amiciţiei dintre Ion Barbu şi Nina Cassian

Apoi prietenii bucureşteni au aflat şi s-au bucurat de marile succese ale lui Celan la Paris, dar când Nina Cassian l-a regăsit, după decenii, acolo, el se afla într-o acută stare depresivă. Au vorbit, deopotrivă, franţuzeşte şi româneşte, Paul Celan voia să ştie tot ce se mai întâmplase cu prietenii de odinioară, dar când a venit vorba despre dânsul, a mărturisit că suferea mult din pricina „răcelii, a indiferenţei şi a agresivităţii" lumii în care trăia, faţă de care vulnerabilitatea şi fragilitatea poeziei sale nu-l puteau îndeajuns apăra. Când s-au despărţit, după alte câteva întâlniri, s-au sărutat şi îmbrăţişat de parcă atunci s-ar fi cunoscut pentru prima oară.

Ultima dată, Nina Cassian l-a văzut pe Celan la Göttingen, într-un film pe care Institutul Goethe l-a prezentat traducătorilor adunaţi acolo. Restul e – vorba poetei – tăcere.

Ovid S. Crohmălniceanu l-a cunoscut pe Paul Celan prin 1947 – sau ceva mai devreme, nici el nu-şi mai amintea exact data – dar în orice caz, datorită lui, în numărul din 2 mai al acelui an revista „Contemporanul" a publicat, în traducerea lui Petre Solomon, celebrul poem „Fuga morţii" („Die Todesfuge"). În „Fragmente dintr-o amintire" – cum se intitulează textul său – criticul a mai povestit despre câteva întâlniri bucureştene cu Celan, despre comunitatea lor spirituală şi, din nou, ca şi cele două poete, despre ultima revedere, la Paris, când cel ce avea să recurgă la ireparabilul act al sinuciderii era indubitabil marcat de semnele apropiatului dezastru.

Foarte bine a cunoscut „Etapa bucureşteană a lui Paul Celan" Petre Solomon, care a oferit o imagine mai nuanţată despre personalitatea apropiatului său prieten, o imagine ce ne lasă să întrevedem şi un Celan plin de umor, jovial, mare amator de jocuri de cuvinte şi paradoxuri şi

încrezător în perspectivele ce păreau a i se deschide după anii de tenebre pe care-i trăise în ghetou şi în lagăr. Pe vremea aceea, Celan a lucrat într-o editură bucureşteană, unde se îndeletnicea cu „confruntarea" textelor traduse de alţii, dar a făcut şi câteva traduceri proprii din limba rusă, semnate A. Pavel. Oricum, aşa cum Celan însuşi avea să-i serie lui Petre Solomon din Paris, la 12 septembrie 1962, răstimpul dintre 1945 şi 1947, petrecut la Bucureşti, a fost pentru el o perioadă „de aur", prin contactele umane de care a beneficiat. „Am cunoscut – şi am tradus – o serie de mari poeţi francezi. (La fel cum am cunoscut şi „floarea" poeziei germane). Mulţi dintre ei şi-au exprimat bunele sentimente faţă de mine, închinându-mi cărţile lor sau în dedicaţii. Dar am avut, e mult de atunci, şi poeţi-prieteni: asta a fost între '45 şi '47 la Bucureşti. „Şi n-am s-o uit niciodată" – avea să-şi amintească poetul în ultimii lui ani de viaţă. Printre aceşti „poeţi-prieteni" s-au mai numărat, în afară de cei deja amintiţi, Al. Philippide, Vladimir Colin, Veronica Porumbacu şi o seamă de poeţi de limbă germană. În fine, în aceeaşi ordine de idei, un amănunt deloc lipsit de însemnătate: printre puţinele lucruri pe care Celan le-a luat cu el atunci când, în 1947, a plecat la Viena, a fost şi o scrisoare a poetului Sperber către Otto Basil, directorul revistei literare „Plan", care i-a deschis drumul către notorietate şi apoi, din plin, meritata celebritate.

După cum rezultă din textul: „Amintiri despre Paul Celan", Horia Deleanu l-a cunoscut pe poet înaintea tuturor celor de mai sus, şi anume la scurtă vreme după izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, când amândoi audiau cursurile de limbă şi literatură franceză la Universitatea din Cernăuţi. Celan a rămas acolo – şi a avut parte de destinul cunoscut – dar Horia Deleanu a fost prins

şi dus departe de vălmăşagul evenimentelor, până când, fără ca niciunul dintre ei să şi-o fi putut imagina, s-au reîntâlnit la Bucureşti. Horia Deleanu devenise, între timp, redactor-şef la prima versiune postbelică a revistei „Veac nou“ şi, în această calitate, l-a recomandat pe Celan la editura „Cartea rusă“[6]. Atât unul, cât şi celălalt învăţaseră între timp, deşi în împrejurări diferite, limba lui Puşkin şi Gogol şi se cufundau în lectura lui Dostoievski, Cehov, Esenin, ale căror opere îi fascinau deopotrivă, îşi arătau unul altuia ce scriau şi se comentau reciproc. Aşa se face că Horia Deleanu a posedat o sumă de însemnări autografe ale lui Celan, printre care chiar primele două pagini ale... tezei sale de licenţă, citită, rătăcită de poet şi reconstituită aidoma, graţie uimitoarei sale memorii.

Marcel Aderca şi Paul Celan au fost colegi la editura „Cartea rusă“, unde s-au şi împrietenit şi au frecventat un cerc comun de tineri care, despovăraţi de apăsarea războiului abia sfârşit, discutau cu pasiune literatură, ascultau muzică, glumeau sau dansau. „Cu o excepţie totuşi: Paul Celan – a arătat Marcel Aderca în referatul său intitulat „Amintire despre prietenia mea cu Paul Celan“. – El era mai sceptic, mai circumspect, mai reţinut. La veselia, la optimismul nostru el răspundea cu un zâmbet îngăduitor, grijuliu mereu să nu i se lase pradă, dar nici să nu-l tulbure“. Şi mai departe: „Cu toţii îi preţuiam spiritul scânteietor şi inteligenţa. Şi îl iubeam pentru simpatia pe care ne-o arăta. Ştiam că se simţea bine cu noi. Căci găsea anumite puncte de contact cu tinerii care, ca şi el, voiau să-şi încerce norocul în artă“.

---

[6] Desfiinţată după plecarea ocupantului sovietic în iunie 1956. Curând după aceea a fost dărâmată şi clădirea din Calea Victoriei unde funcţionase, clădire aflată pe actualul spaţiu verde din faţa teatrului „Odeon“.

Şi astfel, din mărturie în mărturie, din amănunt semnificativ în „fericite" completări, numărul închinat de „Zeitschrift für Kulturaustausch" perioadei bucureştene a lui Paul Celan s-a constituit într-o amplă imagine a personalităţii poetului, într-un moment crucial al devenirii sale, a prietenilor săi şi a unei epoci, aceea imediat următoare sfârşitului celui de-al Doilea Război Mondial.

România în cărţi şi reviste

În deceniul care a urmat primei conflagraţii mondiale, România a fost intens vizitată de oameni de afaceri, politicieni, scriitori, ziarişti, profesori străini şi, de aici, un mare număr de cărţi şi articole care i-au fost consacrate.

Una din primele cărţi a purtat chiar titlul LA ROUMANIE NOUVELLE (Libraire Felix Alcan, Paris, 1922). Autorul, Marcel Gillard a fost interesat de noile stări de lucruri sub trei aspecte:

- Societatea românească şi minorităţile etnice,
- Criza economică,
- Evoluţia vieţii politice.

Şi la capătul celor constatate a conchis: „Războiul a rupt lanţurile tuturor românilor. Foştii supuşi ai Rusiei şi Austro-Ungariei şi-au cucerit libertatea. Populaţiei de la sate din Vechiul Regat i-a adus libertatea economică şi egalitatea politică.

La 14 iunie 1917 Adunarea Naţională întrunită la Iaşi a modificat articolele 17 şi 59 din Constituţia de la 1866 transformând, astfel, întreaga structură internă. România latifundiarilor şi a statului unitar a fost înlocuită de România votului universal. Liberali şi conservatori, cu excepţia grupării Marghiloman rămasă la Bucureşti sub ocupaţia germană s-a pus, în fine, de acord, în această solemnă circumstanţă, să-şi sacrifice prerogativele şi

privilegiile sociale şi să dea istoriei româneşti un fel de 4 august[7]".

Văzând în toate acestea semnele unei „Noi Românii", „necunoscută" până atunci, Marcel Gillard a afirmat chiar că:

„Până în 1914 cele trei silabe ale cuvântului România sunau destul de confuz în urechile franceze. Curiozitatea noastră se întindea până la cei mai apropiaţi vecini, dar nu ajungea la hotarele Europei răsăritene şi balcanice."

Din carte nu rezultă cu ce prilej şi în ce calitate s-a aflat Gillard în ţară, dar din cele de mai sus se poate vedea că nu cunoştea defel tracutul relaţiilor franco-române.

Cu mult înainte de 1914, Jules Michelet[8] a publicat, de pildă, ca Apendice la volumul „La Pologne martyre" un frumos şi doct text despre „La langue moldo-valaque". Cei interesaţi cunosc, desigur, strânsele relaţii care au existat între Michelet şi alţi contemporani de-ai lui cu fruntaşii paşoptişti aflaţi în exil la Paris după înăbuşirea Revoluţiei de la 1848.

Acum mă rezum să citez, în traducere, doar două fraze din articolul lui Michelet:

„Puiu e un cuvânt plin de gingăşie pentru tot ce e iubit."

Sau

„Fermecătoarea floare căreia noi îi spunem foarte prozaic muguet în valahă *lăcrămioară*, este o denumire înduioşătoare, delicioasă."[9]

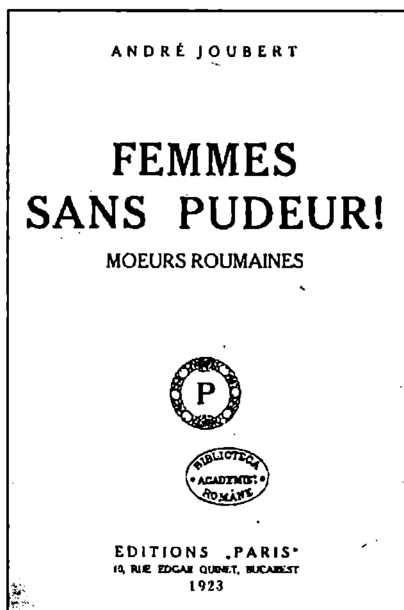
[7] Moment emblematic al Revoluţiei franceze din 1789.

[8] Jules Michelet (1798-1874), profesor, istoric, cu simpatii declarate pentru mişcările revoluţionare ale epocii.

[9] Mai mult despre Jules Michelet, dar şi despre alţi scriitori francezi care au abordat teme româneşti a scris Charles Drouet, profesor la Universitatea din Bucureşti, în revista *Paris-Bucharest* (iunie 1924). Revista a început să apară din aprilie 1922, deci în acelaşi an cu cartea lui Gillard.

Gillard n-a stârnit comentarii ce ar fi meritat să fie luate în seamă.

În schimb, un an mai târziu, în 1923, un mare scandal a provocat în presa bucureşteană un pretins roman al jurnalistului francez André Joubert, intitulat *Femmes sans pudeur* şi tipărit de editura „Paris" din Bucureşti, str. Edgar Quinet nr. 10.

O parte din recenzenţi au tradus titlul cărţii prin „Femei fără ruşine", alţii prin „Femei neruşinate". Dar toate opiniile exprimate au fost la fel de virulente. În ziarul „Viitorul" din 17 februarie, într-un articol semnat cu pseudonimul Petronius, autorul s-a lansat într-o diatribă împotriva tuturor străinilor care nu voiau să înţeleagă că „un popor nu se cunoaşte în danţurile la modă, în hainele

copiate din jurnalele la modă, în maimuţăria câtorva „jouisseurs".

Acest mediu superficial şi grotesc este tot atât de românesc, cât de puţin franţuzesc este acelaşi mediu la Paris.

După câteva zile, în „Universul" din 25 februarie, citând mai multe pasaje licenţioase din carte Radu R. Rosetti şi-a exprimat dezgustul faţă de „necuviinciosul care, câştigându-şi pâinea pe pământul mult răbdător al ţării româneşti" nu avea nici măcar scuza că a descris o parte a societăţii în care trăieşte, fiindcă avid de leul nostru scăzut s-a grăbit să mai lipească şi o bandă pe copertă: *Lisez ce livre d'un Français qui a su pénétrer l'âme roumaine,* în traducere: Citiţi cartea aceasta a unui francez care a ştiut să PĂTRUNDĂ SUFLETUL ROMÂNESC!

Rămâi trăznit"

Şi după alte luări de poziţie similare, urmarea a fost că la 2 martie, „Viitorul" a anunţat:

„Azi la 10 dim. membrii guvernului s-au întrunit în consiliu sub preşedinţia d-lui I.C. Brătianu.

S-a hotărât expulzarea lui Joubert, autorul necuviincioasei cărţi „Femei neruşinate".

Şi astfel „cazul Joubert" a fost dat uitării. Cu atât mai firesc, cu cât în anii care au urmat ecourile venite de peste hotare au fost tot mai favorabile, mai încurajatoare.

În iulie 1925, revista pariziană „La Vie", bunăoară, a închinat un număr special cu tema: „Care sunt cele mai importante motive pentru strângerea legăturilor cu România": Primul articol a purtat semnătura lui Edouard Herriot, atunci primar al oraşului Lyon şi preşedintele Camerei deputaţilor. Ulterior, o ştim, Herriot a fost de mai multe ori prim-ministru, iar în timpul celui de-al Doilea

Război Mondial, după ocuparea Franţei de către Germania nazistă a fost arestat şi internat într-un lagăr.

Traducerea integrală a textului său reclamă multe pagini. Dar sunt suficiente şi câteva fragmente spre a ilustra atitudinea lui Edouard Herriot faţă de „România Mare”, cum se intitula articolul.

„România – a scris el – este unul din elementele esenţiale pentru opera de reconstrucţie generală ce se impune de la finele războiului.

... Aţi putea afla în Franţa mulţi „conducători” care şi-au dat osteneala să studieze la faţa locului, fie şi numai Europa. De aici tot felul de judecăţi sumare, atâtea decizii luate în grabă, uneori jignitoare în conduita demersurilor noastre şi atâta loc lăsat hazardului.”

...„Sunt puţini miniştri de-ai noştri ale căror cunoştinţe în materie de finanţe să le egaleze, de la război încoace, pe cele ale lui Titulescu care a propus tânărului Parlament român un program realmente cutezător şi modern. Sau câtă recunoştinţă plină de admiraţie o datorăm d. Take Ionescu pentru curajul şi inteligenţa cu care a apărat politica statului.”

...„România nu are de ce să se teamă de Franţa. Între ea şi noi nu poate fi vorba decât de colaborare. Ea ştie cum s-a plecat asupră-i nobilul Michelet, pledând cauza naţiunii sacrificate. Ea ştie cum a fost iubită de Lamartine şi Quinet.”

În aceeaşi notă, Generalul Berthelot, fostul şef al Misiunii militare franceze din timpul Primului Război Mondial, a colaborat în câteva rânduri la sumarul revistei *La Vie* observând:

14ᵉ Année nº 14 — 15 Juillet 1925

Nº Spécial Roumanie : Fascicule I.
1 fr. 50

La Vie

LA GRANDE ROUMANIE

Par **Edouard HERRIOT**, Président de la Chambre des Députés

„Cred că nu doar într-un anume punct e necesară strângerea relaţiilor franco-române; aceste relaţii trebuie să cuprindă toate ramurile activităţilor celor două popoare: economice, intelectuale, artistice, comunitatea de gândire dintre România şi Franţa, vădite prin manifestări din mai multe veacuri şi, îndeosebi de la Unirea Principatelor; faptul că bărbaţii de Stat care au reconstituit această nouă gândire au fost mai toţi studenţi ai Universităţilor noastre, ca şi când orice român este, ca să zicem aşa, o copie a Codului Napoleon, toate acestea alcătuiesc un mănunchi de motive suficiente pentru ca relaţiile noastre să nu se mărginească doar la un contact, ci să acopere toate domeniile."

La rândul lui, profesorul G. Lacour Gayet a menţionat:

„Când, acum două luni, am primit să fiu pus la dispoziţia Institutului Francez din Bucureşti pentru a-mi muta vreme de câteva săptămâni cursurile de la Sorbona în Universităţi româneşti, acestea mi-au făcut marea cinste de a accepta prelegerile mele."

... „Dar oricât de utile mi se par aceste misiuni temporare, ele trebuie completate cu alte măsuri.

Mai întâi, ar fi de dorit ca ele să nu rămână unilaterale. De mai mulţi ani, la începutul fiecărei primăveri Sorbona s-a bucurat să-l asculte pe d. Profesor Iorga şi pot depune mărturie pentru succesul discursurilor sale care atrag în amfiteatrul Guizot un public atât de numeros, încât de fiecare dată ultimii sosiţi trebuie să-l asculte în picioare. De ce atunci acest exemplu să nu fie urmat şi de altele?"

... În fine şi foarte important este să apărăm de orice atingere situaţia privilegiată a limbii franceze în România şi să dezvoltăm studiul limbii române în Franţa. Pentru a

se aprecia şi a se iubi, oamenii de bună-credinţă nu trebuie decât să se explice şi să se înţeleagă".

...„Când atât francezii, cât şi românii vor fi convinşi, prin aceste exemple personale, de originea comună a culturilor lor, ei vor simţi şi mai bine nevoia de a fi uniţi pe tărâm politic şi în plan economic. Franţa trebuie să fie tot mai bine cunoscută de români, România trebuie să fie tot mai bine cunoscută de francezi şi astfel atât unii cât şi ceilalţi vor afla în această cunoaştere reciprocă cele mai puternice şi serioase motive de a se stima şi a rămâne frăţeşte uniţi."

Alt colaborator, Camille Aymard s-a ocupat, în special, dar într-un registru total discordant de al celorlalţi, de aspectele economice şi sociale ale relaţiilor franco-române.

„Înainte de 1914 Franţa făcea puţine afaceri cu România. Francezii nu prea cunoşteau această ţară, în pofida faptului că mulţi români îşi făceau studiile în Franţa, îşi petreceau o bună parte a vieţii sau veneau să se odihnească în timpul vacanţelor.

Din punct de vedere comercial şi industrial, România era o colonie germană.

Şi, din nefericire, ambasadorii şi consulii noştri nu întreprindeau nimic spre a reacţiona împotriva acestor stări de lucruri.

În 1917, un ministru român al Comerţului nu se plângea, oare de această situaţie spunând că n-a văzut nicicând un consul francez, în timp ce nu exista zi în care să nu-i vină în birou consulul Germaniei?

În timpul războiului, România a fost descoperită de francezi care au avut surpriza să constate că, departe de noi şi despărţită prin tot felul de ţări, există o ţară care i-a făcut să creadă că se aflau în altă Franţă!

Ceea ce şi explică faptul că după încheierea păcii, în 1919 şi 1920, n-au existat destule locuri în trenurile care-i duceau spre România pe francezii doritori să se stabilească, să trăiască în această ţară.

Iar dacă guvernul român i-ar fi sprijinit, francezii ar fi luat locul lăsat liber de germani.

Or, constatăm că acum colonia franceză e foarte mică şi foarte puţine întreprinderi româneşti au capitaluri sau sunt conduse de francezi şi că, în pofida unei incontestabile simpatii a românilor faţă de Franţa, germanii îşi reiau din nou locul în România, în comerţ dacă nu încă şi în industrie."

...„Acum câţiva ani fostul guvern român – a continuat Aymard – a cerut în Camera deputaţilor stabilirea unui impozit asupra capitalurilor. Şi numaidecât un mare număr de capitaluri româneşti şi străine au plecat din ţară fără să se mai întoarcă, chiar dacă apoi s-a renunţat la acest proiect.

... Noua legislaţie românească nu e deloc agreată de francezi. Ca să dăm un exemplu, o societate franceză care, înainte de război, exploata o mină în Transilvania, din clipa intrării în vigoare a noii legislaţii a renunţat în favoarea unei societăţi străine.

Înainte de război, germanii aveau în România o misiunea militară. N-ar fi bine ca de acum înainte armata română să aibă instructori francezi?"

...„În fine, ar fi de dorit ca reprezentanţii guvernului francez în România, consuli şi ambasadori, să nu se ocupe doar de diplomaţie, ci şi de protejarea intereselor economice ale ţării noastre, să fie un sprijin competent şi devotat al concetăţenilor noştri".

Judecăţile răuvăitoare ale lui G. Lacour Gayet au fost, evident, nedrepte, iar după puţin timp revista

„L'Illustration" – foarte răspândită în țările francofone, vândută și la noi în 160 de exemplare – a publicat un Supliment economic și financiar care a oferit cititorilor opinii autorizate asupra perspectivelor ce deschideau României noul concert european.

Alături de mesajele reginei Maria și regelui Ferdinand, articolele lui I.G. Duca, N. Iorga, Const. Diamandi, ministrul român la Paris, Simion Mehedinți, Constantin Kretzulescu și altor personalități ale vremii, revista a prezentat detaliat intreprinderile ce jucau un rol precumpănitor în configurarea vieții economice a țării: cu date concludente asupra domeniilor lor de activitate, a capitalurilor investite, a ultimelor lor bilanțuri, a membrilor Consiliilor de administrație care au demonstrat elocvent falsitatea afirmațiilor lui Lacour Gayet. Capitalurile franceze nu numai că nu „fugiseră", dar erau prezente și active.

Citind, însă, acum toate acestea, s-ar putea ca ele să ne provoace și oarecari zâmbete. Căci acum se tot discută și se condamnă tot felul de „incompatibilități", pe vremea aceea, însă, nimeni nu se arăta deranjat dacă generalul C. Coandă, fost prim-ministru, era președintele Consiliului de administrație al Societății „Astra Română" care exploata terenuri petrolifere; dacă Jean Cămărășescu, fost ministru, era membru în Consiliul de administrație la „Petrol Black"; dacă Alexandru Averescu, atunci încă general și de trei ori prim-ministru, prezida Consiliul de administrație al Societății miniere „Mica", în care membri erau, din nou Generalul C. Coandă, Octavian Goga etc. etc... întrucât exemplele ar tot putea continua.

Nici longeviva și pe drept cuvânt prețuita „Revue des Deux Mondes" n-a rămas străină de dorința de a cunoaște

„La Nouvelle Roumanie", cum şi-a intitulat reportajul Noëlle Roger, care ne-a vizitat ţara în 1927.

Şi a crezut a întrezări chiar de la graniţă „profundele schimbări" survenite în Noua Românie din faptul că „verdele uniform" al câmpiilor de altădată era întrerupt de „vastele pătrate" ale noilor culturi.

Iar odată ajunsă în Bucureşti s-a convins că şi capitala îşi schimba înfăţişarea.

Din spaţiile „pline de linişte" şi respirând parfumurile încinse de soare ale grădinilor cu „fastul caselor aristocraţiei", cu coloane şi stucaturi, pornind agale şi fără să se grăbească a dat peste „noile şi modernele edificii: clădirea Poştei, Palatul de Justiţie, Universitatea". „Nonşalante", acestea înconjurau cele patru coline cu biserici şi mănăstiri. Una din acestea, „ornată cu fresce şi populată cu icoane" se înălţa în faţa Camerei deputaţilor. Alta, un vechi schit, găzduia Arhivele Statului.

Cea mai depărtată, aceea de la Cotroceni – şi-a informat Noëlle Roger cititorii – fusese aleasă de regina Maria care a transformat vechea mănăstire, la care se ajungea printre straturi de flori, preferând-o „tristului palat" din Calea Victoriei ce-l „supărase atât de rău" pe prinţul Carol de Hohenzollern. Care, la sosirea lui în Bucureşti, îndrumat către ceea ce trebuia să-i fie noua reşedinţă şi văzând că „în umbra zidurilor se adăpostea o şatră de ţigari şi o turmă de porci, a întrebat:

– Ce-i asta? Şi a trebuit să i se răspundă:

– Palatul... Alteţa Voastră."

După care continuând în acelaşi registru a notat că nicio capitală nu dăduse, o vreme „senzaţia unei vieţi mai puţin grăbite şi brutale". Locuitorii ei nu păreau deloc „aserviţi" orelor ce se scurgeau. „Pe terasele cafenelelor,

în grădinile restaurantelor, în plimbările de-a lungul trotuarelor, ei păreau să guste nesfârşite clipe de relaxare."

Toate acestea se petrecuseră, însă, înainte ca Noëlle Roger să viziteze Bucureştiul. Când l-a parcurs încet, ea a văzut că:

„Trecătorii sunt grăbiţi. Se îndreaptă spre locuri la ore fixe. Căci, de la reforma agrară, feciorii de boieri au intrat în administraţie, în diplomaţie, în bănci. Răstimpul de după război a impus României, la fel ca întregii Europe, un efort necunoscut până atunci. Şi s-a renunţat la lungile plimbări. Bucureştenii învaţă preţul timpului şi al locului de muncă. Ei încearcă să se adune în jurul vastelor clădiri ale ministerelor. Se vorbeşte despre dărâmarea micilor palate pe care proprietarii nu le mai pot întreţinere. Pe terenurile virane se construiesc noi cartiere, mai compacte. Iar noile clădiri, în loc să imite vile franţuzeşti sau maure încearcă să ia aspectul vechilor case româneşti. Oraş care înainte de război avea 350000 de locuitori, Bucureştiul numără astăzi 800000. Înaltele cuburi ale clădirilor de închiriat au început să umple vechile spaţii goale."

Sunt câteva din schimbările percepute de Noëlle Roger, care a încercat însă şi un regret, anume acela că „Va veni o zi, poate chiar curând, când Bucureştiul va dori să pună ordine la periferie, transformând-o, ca în Occident, în ceva ce urâţeşte atâtea oraşe... Bucureştiul îşi va renega atunci ceva din el însuşi, ceva ce i se trage dintr-un lung trecut."

Într-o tonalitate puţin întâlnită, în „Journal des voyagers" – din 1 decembrie 1927 – Jean de Seyne, se vede bine informat despre falsele impresii cu care se întorceau unii călători, a pus o adevărată pasiune în a demola un stereotip ce crea o imagine incorectă şi denigratoare despre ţăranul român. Citez:

„Turiştii grăbiţi care, după ce au vizitat superficial câteva oraşe româneşti, revin acasă şi vorbesc despre lenevia înnăscută a poporului român, făptuind mai mult decât o nedreptate, un adevărat afront la ţăranii care, de la începutul şi până la finele anului, nu cunosc decât munca perseverentă şi plină de roade. Călătorii prin oraşe n-au cunoscut, de fapt, poporul român a cărui forţă şi energie s-a concentrat în ţăran. Influenţa explicabilă a Orientului care, aflat nu departe, a iradiat atâta vreme aceste ţinuturi, îi face pe câte unii să se exprime cu condescendenţă. Dar nu! Nu există om care să muncească cu mai multă tragere de inimă decât ţăranul român. În permanentul lui efort, nu ştie ce-i odihna şi nimic nu-l opreşte din munca lui, indiferent dacă plouă sau ninge, dacă e o căldură toridă, sau un ger năprasnic, el îşi continuă implacabil munca, scoţând din pământ bogatele recolte ce se răspândesc în lume şi conferă, pe drept cuvânt, ţării faima de a fi unul din cele mai bogate grânare."

Uneori, cărţile care făceau incursiuni în trecutul României aveau ele însele o mică „istorie". Un exemplu concludent a oferit astfel, volumul „Images et Silhouettes Roumaines" de G. Feytavi de Faugères despre care am aflat mai multe înainte de a vedea lumina tiparului.

Printr-o adresă „Confidenţială", datată 18 ianuarie 1928 şi adresată lui Dianu, directorul general al Serviciului Presei şi Informaţiilor, Ataşatul de Presă al Legaţiei române din Paris l-a informat:

„Pentru a-mi completa raportul din 16 ianuarie 1928 trimis ieri, am onoarea să vă aduc la cunoştinţă că d. Mihai Popovici, fost Ministru de Finanţe, care a dat presei franceze declaraţii deja semnalate, precum şi o lungă dare de seamă despre discursul ţinut în Cameră de d. Maniu în discuţia despre buget s-a bucurat de sprijinul d. Feytavi de

Faugères, care a vizitat recent România şi este redactor de politică externă al Agenţiei „Radio". În aceeaşi zi, această Agenţie a publicat declaraţiile d. M. Popovici şi textul discursului d. Maniu ca... telegramă din Bucureşti. Acesta era mai lung de o coloană.

D. Feytavi de Faugères e însurat cu o româncă, după cât se pare de religie evreiască."

Un nou raport, trimis aceluiaşi adresant dar datat 28 aprilie 1928, l-a informat că Feytavi de Faugères „colaborator la diferite ziare şi reviste din Paris, doreşte să publice o carte documentară despre România şi de aceea îşi propune să facă o călătorie de studii în ţara noastră în septembrie viitor.

D. Feytavi de Faugères a publicat recent o carte despre Polonia cu titlul „Vive la Pologne Monsieur" (Trăiască Polonia, Domnule!) tipărită de Revue Mondiale.

...„D. Feytavi de Faugères a fost mai întâi angajat la „Rumeur", revistă de politică externă, pe care a părăsit-o după numai câteva zile; s-a retras, după câte a declarat, imediat ce şi-a dat seama că unicul scop al acestui organ e şantajul cel mai neruşinat. Din acelaşi motiv a părăsit anul trecut „Paris Matinal", organul faimosului agent de publicitate Merle, care n-a dăinuit decât câteva luni.

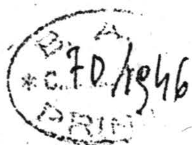
Prin locul pe care-l ocupă la agenţia Radio care, de fapt, e o sucursală camuflată a agenţiei Havas ce furnizează ştiri întregii prese franceze şi datorită întinsei sale activităţi gazetăreşti, având în vedere că scrie aproape peste tot, d. Feytavi de Faugères este un element pe care e bine să-l avem aproape de noi pentru a combate propaganda ostilă ţării noastre."

G. PEYTAVI DE FAUGÈRES

Images et Silhouettes roumaines

LILLE
MERCURE DE FLANDRE
Valentin BRESLE, Editeur
204, Rue Solférino

1930

70/1946

...„Spre a sprijini tipărirea cărţii pe care ar dori să o publice despre România, d. Feytavi de Faugères cere să subscriem şase sute de exemplare a câte şase franci volumul, adică o sumă de 60000 de franci. E ceea ce şi Polonia i-a acordat pentru recenta-i carte „Trăiască Polonia, Domnule!" Este de la sine înţeles că aceste tipărituri nu trebuie să cuprindă nimic tendenţios sau greşit şi că noi trebuie să-i furnizăm date exacte şi precise despre România".

Un al treilea raport al Ataşatului de Presă, de astă dată *Strict confidenţial*, datat 31 mai 1928 şi adresat lui Eugen Filotti, de la Direcţia Generală a Presei şi Informaţiilor, i-a oferit câteva informaţii ce completau cele furnizate anterior:

„... D. Feytavi de Faugères cere să i se acorde gratuitate pe căile ferate româneşti şi o sumă care să-l despăgubească pentru cheltuielile ocazionate de şederea sa în România.

Va veni cu soţia şi va rămâne în România circa douăzeci de zile."

*

* *

Odată condiţiile convenite şi având asigurate toate facilităţie, de Faugères a pornit la drum şi după doi ani şi-a şi publicat impresiile culese în circa douăzeci de zile în *Images et Silhouettes roumaines* (Lille, Editions de Flandre, 1930).

Primul lucru pe care a socotit că trebuie să-l cumunice cititorilor – chiar din prefaţă – după ce a „contemplat în toate direcţiile drumurile acestei ţări pitoreşti" a fost:

„Mănăstiri agăţate de coastele dealurilor, schituri ascunse în peşteri sau dominând prăpastii inaccesibile, cursuri de apă visătoare sau lucitoarea panglică a Dunării...

Iar în al doilea rând a ţinut să descrie:

...„Jungla, jungla politică” în care el n-a vrut să vadă „decât culoarea şi gesturi rare”.

Pe care a mai ţinut el să adauge:

... Le ofer publicului cu grimase şi zâmbete, pentru o oră de amuzament şi sperând să-i facă plăcere.”

Bucureşti. „La primul contact”, oraşul i-a părut „banal”. A fost „dezamăgit” de uliţele strâmte şi întortocheate în care ploaia lăsase „bălţi cu apă murdară”, dar şi străzile largi mărginite de „maghernițe urâte” şi de palate uneori luxoase, în stil românesc, cu „logii” ornate cu coloane răsucite şi capiteluri joase.”

Pe „neaşteptate”, a observat, totuşi, că Bucureştiul se schimba. „Puţin câte puţin” vechile case, joase, izolate, cu grădini provinciale vor dispărea şi în locul lor se vor construi clădiri mari de închiriat. Care – a adăugat numaidecât de Faugères – vor însemna moartea oraşului proaspăt şi zâmbitor. Şi va instaura plictisul, despre care Boilleau, pe bună dreptate, a afirmat că pretutindeni în lume dă naştere uniformităţii.”

Însă „întârziind” prin Bucureşti a văzut şi lucruri care „încet-încet” l-au sedus şi vrăjit, sugerându-i „farmecul Orientului”. Astfel, dis-dimineaţă străzile răsunau de zgomotul „oltenilor” care, cu coşurile atârnate de umeri, îşi strigau „marfa”, struguri sau „piersiche” şi amintindu-i că-i văzuse pe strămoşii lor în oraşul „numit Roma”, cum s-a exprimat Virgiliu. Dar acolo doar pe piatra arcului de triumf al lui Constantin.

Apoi, în umbra zilei, a fost izbit de mirosurile de mâncăruri pigmentate ce ieşeau de „sub streşinile unor bucătării", semn al Orientului. Iar o nonşalanţă în mersul locuitorilor, asortată cu abundenţa gesturilor lor avertizau – alt semn! – că Europa era îndărătul lor şi Constantinopolul nu departe."

Seara, însă, pe Calea Victoriei femei parfumate şi elegante în rochiile lor subţiri „aruncau pe furiş ocheade, cu ochi mari, catifelaţi... Iar noaptea atrăgeau restaurantele care „mai mult sau mai puţin" semănau între ele: Flora şi Chateaubriand pe Şoseaua Kisselef, Parisiana, Suzana, iar pe o treaptă ceva mai jos „Leul şi Cârnatul". De Faugères a frecventat mai des Suzana, unde avea „întâlniri colegiale". Într-una din acestea, a avut „norocul" să se întâlnească cu redactorii ziarului „Universul", în frunte cu Stelian Popescu, meniul fiind şi el aşa „cum se cuvenea la masa directorului unuia din cele mai importante ziare ale capitalei, iar conversaţia purtată în limba vorbită între Sena şi Rhône, poate chiar şi mai savuroasă decât cina.

N-a neglijat nici lumea politică, în care a remarcat mai întâi partidul liberal, „perfect organizat, controlând izvoarele bogăţiilor, stăpân peste marile întreprinderi şi bănci, ceea ce îi conferă o situaţie practic de nezdruncinat." Opoziţia naţional-ţărănistă era, însă şi ea tot mai puternică, „Maniu manevrând fără grabă, dar „cu metodă", cu o „voinţă implacabilă de a câştiga, până la urmă, partida"...

Un capitol al cărţii descrie circumstanţele în care a trebuit să plece şi să revină în ţară Carol II, subliniind gestul elegant al acestuia de a exprima preşedintelui Franţei recunoştinţa sa pentru că pe teritoriul ei i-au fost „îndulcite" neplăcerile exilului. Dar chiar în ultimul paragraf, amintind că în legătură cu „tânărul monarh a fost

rostit numele lui Ştefan cel Mare", de Faugères a considerat că „ce-i prea mult e prea mult".

Cam astea au fost, în linii mari, „Imaginile şi Siluetele" reţinute de Feytavi de Faugères după „circa douăzeci de zile" şi 6000 de franci. El m-a ajutat să înţeleg şi mai bine câtă dreptate a avut compatriotul şi contemporanul său Paul Morand – care şi el ne-a vizitat şi a scris despre Bucureşti, stârnind multe controverse – atunci când a spus: „În călătorie timpul oboseşte, dar mintea se odihneşte". Iar noi l-am putea completa spunând: Şi uneori chiar doarme.

Tot pe atunci a vizitat Bucureştiul şi un pasionat călător englez care a văzut, însă, oraşul cu totul altfel decât de Faugères. A fost, de altminteri, doar o etapă dintr-un periplu prin mai multe ţări, în urma căruia a publicat albumul „Peeeps at many lands" (London, A&C Black LTD, 1930).

Hebe Spaul – cum îl chema pe autor – şi-a conceput textul fără pretenţii literare, în stil de manual şcolar. Şi a început astfel cele câteva pagini consacrate ţării noastre:

„Bucureşti este capitala României. Pe vremea când România nu devenise încă Regatul unit[10], oraşul a fost capitala Valahiei.

Datorită frumoaselor parcuri şi elegantelor sale magazine oraşul a fost supranumit „micul Paris". Şi dacă veţi zăbovi ceva mai mult prin oraş veţi descoperi că, într-adevăr, a luat multe din Franţa. Dacă veţi arunca o privire peste vitrinele librăriilor veţi vedea că alături de cărţile şi revistele româneşti sunt şi multe franţuzeşti. Toţi oamenii instruiţi, dar şi mulţi comercianţi cunosc limba franceză. Toţi românii instruiţi îşi trimit fiii şi fiicele la învăţătură în

[10] Principatele Unite

Franţa, deşi şcolile şi universităţile din România au cunoscut o dezvoltare rapidă. Încât datorită faptului că multe familii au fost educate în Franţa, limba franceză e la fel de frecvent vorbită ca româna.

Plimbându-vă pe străzile oraşului, veţi întâlni, însă, nu numai bucureşteni, ci şi străini din ţările limitrofe. Se povesteşte că un străin care a vizitat odinioară Bucureştiul şi auzind nişte inşi vorbind ruseşte a întrebat: „Cine sunt ăştia?" Şi ghidul care-l însoţea, i-a răspuns: „Sunt din România". Puţin mai încolo, a auzit nişte inşi vorbind ungureşte şi ghidul l-a lămurit: „Sunt din Transilvania". Iar ceva mai departe auzind pe alţii vorbind nemţeşte, a întrebat: „Da ăştia?" Iar ghidul i-a răspuns: „Sunt saşi din nordul Moldovei". Tot plimbându-se, a auzit trecători vorbind franţuzeşte. Şi ăştia? a întrebat iar ghidul i-a explicat: „Sunt români care vorbesc româneşte".

Nu ştiu ce răspunsuri ar mai primi acum călătorul, dar cel mai exact răspuns e acela că toţi locuitorii din Bucureşti sau din alte oraşe vorbesc româneşte, chiar dacă mulţi vorbesc şi franţuzeşte.

Ajunşi aici mai trebuie menţionat ca un fapt incontestabil că în toată ţara populaţia vorbeşte aceeaşi limbă românească şi că nu există dialecte, ci doar mici deosebiri de accent. Este un lucru remarcabil dacă ne gândim că până nu demult ţara nu era unită".

...„Bucureşti este un oraş modern, care s-a schimbat mult în ultima sută de ani, cum ne putem convinge din descrierea unui Consul englez din anul 1820. Acesta a relatat că pe atunci străzile erau pavate cu scânduri pline de găuri imprevizibile, încât unii erau deseori accidentaţi".

...„Deşi oraş modern, Bucureştiul are multe biserici datând din secolul şaptesprezece şi clădite de Constantin

Brâncoveanu. Într-una din ele, cunoscută sub numele de Biserica Sf. Gheorghe, se află cavoul voevodului martir, al cărui mormânt a fost descoperit abia în 1914, după două sute de ani de la moartea lui."

Aşadar, dacă Peytavi de Faugères a tot insistat asupra similitudinilor dintre peisajul românesc şi Orient, Hebe Spaul a comunicat publicului englez că România era o ţară modernă.

Două viziuni despre acelaşi timp şi acelaşi loc. Iar noi, cei de astăzi, nu putem trage altă concluzie decât că e mai uşor să te înşeli pe tine, decât pe alţii.

Scriitori în scrisori

Scriitorul, este, se știe, un ins ce nu se resemnează să-și ascundă gândurile. Și când nu o făcea pentru public, într-o vreme când nici telefon nu avea oricine, iar internetul nici în vise nu-i apărea, cel mai la îndemână mijloc de a-și exprima gândurile, fie și de la mari depărtări, erau scrisorile. În ele putea împărtăși sentimente, satisfacții, nemulțumiri, dorințe, proiecte. Astfel, scrisorile constituie pentru posteritate o fidelă oglindă a relațiilor dintre condeieri.

Acestea fiind spuse, mai întâi câteva cuvinte despre scrisoarea lui Iorga către Coșbuc.

În 1906, Gh. Coșbuc și Ion Gorun scoteau *Viața literară*, „Revista săptămânală, literară și artistică", în care erau des întâlnite semnăturile lui Eugen Lovinescu și Ilarie Chendi. Iar și unul și celălalt scăpau puține prilejuri să nu-l înțepe pe Iorga, care li se părea prea sigur de sine și necruțător cu opiniile altora.

În numărul din 25 ianuarie 1906, Lovinescu constatase, astfel, malițios:

„Iată un om, ce zic? un supraom – ce nu are nevoie de miracolul modest al florilor bunului-simț, semănate în grădinița din dosul casei. Pe dânsul *Candide* nu l-a învățat nimic, în loc să-și semene grădina, el seamănă norii, ce-i foesc sub picioare".

Sau în cel din 3 septembrie 1906:

„Ideile generale nu sunt elementul cel mai tare al d-lui Iorga...

Dar în *querillas*, d. Iorga e tare, nesfârşit şi totdeauna gata".

Însă cel mai rău l-a supărat pe N. Iorga articolul lui Ilarie Chendi intitulat „Originea scriitorilor" şi apărut în numărul din 12 august 1906, în care acesta afirmase:

„Toate acestea nu le scriem ca o învinuire – căci e vinovat cineva de originea sa?" Şi ceva mai departe: „Nici a porni cu gândul rău împotriva celor ajunşi români prin contopire de rase nu socotim, căci mulţi dintre ei (ca să vorbim numai de cei în viaţă, amintim pe domnii Caragiale, Iorga şi Ranetti, tustrei elini după tată sau mamă) îşi au meritele lor incontestabile".

De aici replica lui N. Iorga.

Bucureşti, 19 Aug. 1906

Domnul mieu.

Vă rog să binevoiţi, ca directorul „Vieţii literare", să dispuneţi publicarea în cel mai apropiat număr al revistei Dvoastră a următoarelor rânduri:

Declar că aserţiunea cuprinsă în „Viaţa literară" nr. 34, că aş fi împreună cu dl. Caragiale şi Ranetti, „Elin după tată sau mamă", e o calomnie. Tatăl mieu era dintr'un neam de negustori români mai târziu boieriţi, din Botoşani, iar mama mea ieste fiica scriitoarei române Elena Drăghici, nepoata de soră a cronicarului Manolachi Drăghici şi nepoata de fiică a lui Iordachi Drăghici, mare Vornic al Moldovei. Cu tot numele său de Arghiropol, tatăl mamei mele, dintr-o familie venită din Rusia, din Basarabia, era fiul unei Micleşte din Ţinutul

Tartarei, rudă cu Mitropolitul Sofronie Miclescu la care a şi locuit într'un timp, şi cu Mitropolitul Calinic.

Primiţi, vă rog, încredinţarea consideraţiei mele deosebite.

N. Iorga

Bucureşti, 19 Aug. 1906

Domnul meu,

Vă rog să binevoiţi, ca director al „Vieţii Literare", să dispuneţi publicarea în cel mai apropiat număr al revistei Dvoastră a următoarelor rânduri:

Declar că aserţiunea cuprinsă în „Viaţa literară" că aş fi împreună cu DD. Caragiale şi Rosetti, „Elin după tată sau mamă", e o calomnie. Tatăl meu era dintr'un neam de negustori români mai târziu boieriţi din Botoşani, iar mama mea este fiica scriitoarei române Elena Drăghici, nepoata de soră a cronicarului Manolachi Drăghici şi nepoata de fiică a lui Iordachi Drăghici, Mare-

Eugen Lovinescu şi Felix Aderca au fost mereu în cele mai bune relaţii. Scrisoarea celui dintâi mi se pare interesantă pentru ceea ce avea în vedere criticul atunci când se gândea la o nouă serie a „Sburătorului", care n-a putut să apară, însă, decât trei ani mai târziu, în 1926.

9 august 1923
Fălticeni
Scumpe domnule Aderca

Îţi mulţumesc pentru buna amintire ce-mi trimiţi; aici m-am recules într-o pace patriarhală, fertilă în felul ei. Cum mi-am propus să dau literaturii române pe cei trei mari latini: Tacit, Virgiliu, Horaţiu, în tălmăciri integrale şi degajate de pedantisme şi servilitate, îmi continui lucrul cu o frenezie ce mă pune la masa de lucru la ora 6 dimineaţa, o temperatură agreabilă şi monotonia vieţii mi-o permite; în nouăsprezece mari volume voi ridica, deci, paralel, două monumente marilor înaintaşi: unul latin şi altul roman. Nicăieri nu te poţi reculege mai bine în trecut şi în lucrări considerabile, decât în provincie, prin intermitenţe, regeneratoare.

Şi pentru Bucureşti am planuri, scumpe domnule Aderca; cu toată catastrofa hârtiei tipărite sau numai albe, tot sper să putem pune pe picioare un mic sburător, pur critic, dar mai ales militant. Publicistica noastră literară îmi pare atât de conjurată pentru parvenirea pe orice cale, prin dubla metodă a tăcerii sistematice şi intimidării organizate pentru „amici" – încât mi se pare că ar fi vremea unui modest organ de strictă şi severă înregistrare a întregii noastre activităţi culturale, fără reticenţă perfidă sau pumnalul asasin. Sper să mai vorbim în această chestie când voi veni (primele zile ale lui

septembrie) la Bucureşti şi să ajungem la o înjghebare mică, mai mult sau mai puţin stabilă (ca toate întreprinderile literare), dar, înainte de toate, profund respectabilă prin spirit decis şi onestitate.

Cu toată afecţiunea prietenească

E. Lovinescu

Joi 19 august
1926

G.M. Zamfirescu era, la data expedierii scrisorii sale, director al Teatrului Naţional din Iaşi, iar H. Blazian ocupa un post important la Radio România. Ea impresionează plăcut prin delicateţea şi grija de a nu răni, cumva, sensibilitatea adresantului.

TEATRUL NAŢIONAL IAŞI
DIRECŢIA DE SCENĂ

Dragă prietene Blazian,

Profit de faptul că distinsa mea colegă vine la Bucureşti, ca să-ţi trimit textul piesei. Îţi promisesem să fac anumite însemnări pe text, dar aşa zisele „scăderi" pe care le-am găsit sunt aşa de mici, că am fost perfect convins, în timpul secundei lecturi, că ai să le vezi şi ai să le suprimi singur. De pildă, am impresia că tablourile (fapt cert, acţiunea e prea fragmentată) referitoare la revista pe care o scot cei trei amici ar putea fi contopite, de nu cumva reduse, să rămână ca despre aventura lor publicistică de cari pot fi capabili aceşti trei muşchetari ai prieteniei şi sărăciei ruseşti. Te îndemn la această

contopire sau suprimare, pentru că nici interesul piesei şi nici accentul dramatic nu cade pe ideea redactării unei reviste, ci pe cinstea sufletească şi pe sărăcia ce-i uneşte. Conflictul dramatic, aşadar, e în partea a doua şi a treia a piesei şi aici ar fi bine să concentrezi toată atenţiunea – un conflict mult mai mult în intensitate, dacă – în toată această dramă subtilă ar trece firul de lumină al unei iubiri. Ai un personagiu, care ar putea deveni foarte preţios dacă i-ai acorda importanţă şi anume prostituata Marusia. Nu ştiu dacă Averescu i-a acordat o oarecare importanţă în roman, dar indiferent de faptul acesta, d-ta poţi şi eşti dator să depăşeşti romanul, atunci când această depăşire e în interesul dramatizării. Fireşte că tot ce spun eu aici are un simplu titlu de opinie amicală, aşa cum l-ai cerut. Piesa are atâtea mari calităţi de umanitate şi de meşteşug, încât ar fi păcat să n-o scuturi de tot ce ţi s-ar părea d-tale după o nouă citire inutil. Sandu Morcovescu-Teleajen, care e membru în comitetul de lectură şi a citit piesa, are o opinie tot aşa de bună. Noi ne hotărâsem chiar s-o trecem prin amintitul comitet, dar nu va fi convocat decât foarte târziu, prin noiembrie – oricum după deschiderea stagiunii, care va avea loc la data de 14 oct. a.c. Deci, ai tot timpul să faci oarecari modificări, vreau să spun: să-i dai formă definitivă şi s-o transcrii – ca să ai şi d-ta un exemplar. Căci ai spus, când am vorbit ultima dată, că acesta pe care ţi-l trimit acum e ultimul.

Şi acum, ţin să-ţi mulţumesc că m-ai înscris cu cea de-a doua conferinţă de la Radio. Am să vin la Bucureşti, după toate probabilităţile, cu Ionel Teodoreanu. Dacă, însă împrejurări şi de astă dată potrivnice ne-ar împiedica pe amândoi să venim, te rog foarte mult să citeşti d-ta conferinţa, ca să nu mai mi se scadă din onorariu şi aşa

destul de redus, o parte pentru lector. Am făcut atâtea cheltuieli cu deplasarea de la Bucureşti şi cu instalarea de aici, că primul salariu pe care l-am luat, pe august, acum câteva zile, s-a dus pe gârlă. Am să te rog să fii aşa de bun să dispui să mi se trimită onorariul, dacă nu vin, cât mai curând posibil. Repet, însă, că – până acum – nu văd ce m-ar opri.

Dacă, eventual, nu vrei să faci nicio modificare la piesa d-tale (care – repet, are prea multe calităţi ca să nu treacă prin comitet şi în forma actuală) te rog să dai la transcris şi să mi-o trimiţi, ca să fie printre primele înregistrate pentru lectură. De altfel, eu am avut grijă să opresc un număr în registru. În orice caz, mi-ar face plăcere să-mi comunici şi mie, mai înainte, la ce hotărâre te-ai oprit. Iar până la primirea răspunsului din partea d-tale, îţi trimit salutările mele cordiale.

Sept. 1933

Zamfirescu

În ultimii ani se poartă, între două remarcabile personalităţi ale culturii noastre, o acerbă dispută în legătură cu dreptul de a publica corespondenţa lui B. Fundoianu. Eu îmi îngădui doar să semnalez că la Arhivele Naţionale există două scrisori ale celui amintit, iar la Biblioteca Naţională una, către Mihail Sebastian.

Cea de faţă, nedatată şi în franceză, este, mi se pare, interesantă prin maniera caracteristică vechiului colaborator al tuturor revistelor moderniste din perioada interbelică devenit, între timp, Benjamin Fondane.

O reproduc în franceză, una dintre scrisorile către Ion Călugăru, întrucât o traducere ar răpi din savoarea ei:

Société Anonime Française
Les Studio Paramount

Robert T. Kane
Administrateur Délégué

Siége Social
2 Rue des Réservoirs
Saint Maurice
Seine
Bureau à Paris: Rue Meyerbeer

Dlui Ion Călugăru

Veuillez prendre note – j'y songe
que des le 15 Avril; enfin!
je cesse d'habiter rue Monge
pour le 6 de la rue Rollin

M'y trouverons journaux et lettres
amis, fâcheux et créanciers
persévèrant dans mon Étre
au faite du grand Escalier.

Benjamin Fondane

N-am primit „Omul de după
uşă" şi-l văd recenzat. Uitare?
Poştă pierdută? Represalii?
Te aşteaptă cu aceiaşi veche dragoste.
Fundoianu

Misiva lui Camil Baltazar către Camil Petrescu, pe o filă cu antetul revistei **România literară** – de sub direcţia lui Liviu Rebreanu, apărută între 1932-1934 – e o elocventă dovadă a amiciţiei care a dăinuit între cei doi în

tot răstimpul, atât de agitat, dintre cele Două Războaie Mondiale, dar şi ulterior.

ROMÂNIA LITERARĂ
GAZETĂ SĂPTĂMÂNALĂ DE CRITICĂ ŞI INFORMAŢIE LITERARĂ ARTISTICĂ ŞI CULTURALĂ
DIRECTOR: LIVIU REBREANU
REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA STRADA PIETĂŢII 26 — BUCUREŞTI — TELEFON 201/09

Dragă Camile,

Am omis să te întreb eri ce faci în zilele de Crăciun. Cum relaţiile noastre se întâmplă sub o zodie de discontinuitate, n-ar fi rău dacă am folosi prilejul unei reluări mai temeinice de relaţii. Să stăm adică de vorbă. Scrie-mi în ce zi a Crăciunului eşti mai liber, ca să-mi faci plăcerea să pofteşti la mine la un pahar de vin sau la un

ceai şi să putem sta şi de vorbă pe îndelete. Aştept cuvântul tău.

Cu dragoste
al tău
Camil Baltazar

Telefonul meu nu merge
Anastase Panu 11
Tramvai 19, 25, 8, 81

23 Decembrie 1933

Scrisoarea lui Petru Comarnescu, aflată şi ea la Arhivele Naţionale, indică data alcătuirii ei, însă nu şi destinatarul. Cuprinsul nu lasă, însă, nici-o îndoială că acesta era redactorul-şef al „Revistei Fundaţiilor Regale", Camil Petrescu.

Bozener Weg 3, Leipzig 0.27
12 Septembrie 1936

Dragă prietene,

Îţi scriu de la Leipzig, pe o maşină infectă, care mă enervează, dar care, oricum, mă face mai citeţ. Urmez aici o sesiune de o lună la facultatea de Filozofie, unde în afară de Hans Driesch, Hans Freyer şi Heisenberg, există foarte puţine personalităţi. În Germania estetica şi etica aproape că nu mai există, iar sociologia a devenit politică. Despre actualul regim încă nu mi-am putut forma o părere temeinică deşi îmi dau seama că s-au realizat aici multe lucruri bune şi necesare în ultimii trei ani. Am fost deja la

Breslau, Dresda şi Meissen, oraşul milenar, unde goticul a rămas în picioare, ca şi întreg trecutul. De aici, după terminarea cursurilor voiu trece la Berlin, Hamburg, München şi în celelalte centre, pentru a mă documenta, măcar rapid, despre trecutul şi prezentul german. În ţară revin la 15 Oct., când sper să lucrăm cât mai temeinic împreună, fiind deantregul la dispoziţia dtale.

În categoria colaborărilor străine la R.F.R. aş propune şi pe profesorul de aici, Hans Freyer, un tip strălucit, emerit eseist şi filosof al culturii, care ne-ar da bucuros din când în când ceva la revistă, care prin dta ar putea căpăta o circulaţie mondială şi o autoritate şi mai mare. Gusti îl apreciază îndeosebi pe Freyer, aşa că la nevoie am avea şi concursul său. Cum voiu vizita Halle, Heidelbergul, Berlinul aş putea lesne căpăta colaborările principale ale marilor gânditori germani, completând astfel programul început de dta în Franţa. Dar am nevoie în prealabil de deslegarea dtale.

Al doilea punct al scrisorii acesteia este chestia lui Mihail Popescu, pe care l-am mai văzut şi după plecarea d-tale, după cum a fost vorba, Mihai Popescu mi-a sugerat că ar juca bucuros la Teatrul Naţional în Martie-Aprilie, după ce se va fi afirmat pe scenele străine, fie în piesa lui Jean Cocteau „La Machine Infernale", fie în „Le tombeau de sous l'Arc de triomphe", fie în „Ifigenia în Taurida" a lui Goethe, aici rolul lui Orest, pe care l-a mai jucat la Katowicz. De asemenea, mi-a vorbit de piesa „Der standhafte Prinz" (Principele hotărât) de Calderon, prelucrată de J. Gregor, piesă tipic barocă. Eu aş prefera piesa lui Cocteau, în care el are un frumos rol, pe care la Paris l-a jucat Jean Pierre Aumont. Dar această piesă ar trebui bine tradusă de un adevărat poet şi înscenată de un

regisor cu spirit nou. Vom mai vorbi în ţară despre acestea, dar am ţinut să-ţi comunic, după cum ne-am înţeles, rezultatul întrevederii noastre.

Te rog mult, dispune ca să apară odată în R.F.R., eseul lui Grigore Sturdza dat de aproape un an şi care mereu este amânat, deşi e un lucru bun. Te-aş ruga, de asemenea să nu întârzie nici micul eseu eminescian al drului Bacaloglu, care mă pisează mereu.

Cred că te-ai mai văzut cu Lassaigne şi că i s-a achitat articolul acela. Nu ştiu unde să-i scriu acum, căci probabil că nu mai e nici la Sovata şi nici în monografie cu Gusti. Dacă-l mai vezi, spune-i că îi voiu scrie de îndată ce-i voi şti adresa. Numărul la casa din str. Primăverei iarăşi nu-l am. Pentru Paris, agent în vederea colaborărilor îl putem face pe Brutus Coste, secretar de legaţie acolo şi care e un om foarte informat şi serios, din grupul celor tineri. El ne stă la dispoziţie să ne furnizeze articolele, întreţinând legături cu personalităţile pe care i le vei sugera.

Pentru cronica R.F.R., o bună achiziţie va fi Anton Golopenţia, care-şi ia acum doctoratul aici cu Hans Freyer şi care e un tip foarte adânc şi erudit. Îl vei cunoaşte în ţară, unde va colabora cu Gusti.

Şi acum te las, rugându-te să scuzi scrisul acesta barbar, care a voit totuşi să-ţi demonstreze că nu te-am uitat şi că mă gândesc cu bucurie la revederea noastră, precum şi la cooperarea plănuită.

Petru Comarnescu

Dlui Rosetti nu i-am scris încă, ştiindu-l în străinătate. Dacă e în Bucureşti, spune-i, te rog, toate cele bune din parte-mi.

Bozener Weg 3, Leipzig O.27

12 Septembrie 1938

Drage prietene,

Iti scriu de la Leipzig, pe o masina infecta, care ma enerveaza, dar care, oricum, ma face mai citet. Urmez aici o sesiune de-o luna la Facultatea de Filosofie, unde in afara de Hans Driesch, Hans Freyer si Heisenberg exista foarte putine personalitati. In Germania estetica si etica aproape ca nu mai exista iar sociologia a devenit politica. Despre actualul regim inca nu mi-am putut forma o parere temeinica, desi imi dau seama ca s'au realizat aici multe lucruri bune si ~~xx~~ necesare in ultimii trei ani. Am fost deja la Breslau, Dresda si Meissen, orasul milenar, unde goticul a ramas in picioare ca si intreg trecutul. De aici, dupa terminarea cursurilor voiu trece la Berlin, Hamburg, Munchen si in celelalte centre, pentru a ma documenta, macar rapid, despre trecutul si prezentul german. In tara revin la 15 Oct., cind sper sa lucram cit mai temeinic impreuna, fiind pe deantregul la dispozitia dtale.

In categoria colaboratorilor straini la R.F.R. as propune si pe profesorul de aici, Hans Freyer, un tip stralucit, emerit eseist si filosof al culturii, care ne-ar da bucuros din cind in cind ceva la revista, care prin dta ar putea capata o circulatie mondiala si o autoritatea si mai mare. Gusti il apreciaza indeosebi pe Freyer, asa ca la nevoie am avea si concursul sau. Cum voiu vizita Halle, Heidelbergul, Berlinul as putea lesne capata ~~xxxxxx~~ colaborarile principiale ale marilor ginditori germani, completind astfel programul inceput de dta in Franta. Dar am nevoie in prealabil de delegarea dtale.

Al doilea punct al scrisorii acestia este chestia lui Mihai Popescu, pe care ~~xxx~~ l-am mai vazut si dupa plecarea dtale, dupa cum a fost vorba. Mihai Popescu mi-a sugerat ca ar juca bucuros la Teatrul National in Martie-April, deci dupa ce se va fi afirmat pe scenele straine, fie in piesa lui Jean Cocteau "La Machine Infernale", fie in

Pentru cei care cunosc opera lui Comarnescu poate stârni mirarea sau doar un zâmbet afirmaţia lui că, deşi nu-şi făcuse o „părere temeinică“ despre regimul din Germania anului 1936, îşi dădea, totuşi, seama că se realizaseră… „multe lucruri bune“. Căci nu după prea multă vreme, Comarnescu a devenit un fervent admirator al societăţii americane, ba chiar şi Secretarul general al „Societăţii Amicii Statelor Unite“.

Încât, odată cu Maurice Bedel, contemporan cu autorul scrisorii, am putea spune şi noi: „Să luăm totul în serios, dar nu şi în tragic“.

Cu Păstorel la Capşa

Firimituri de la o cină...

Sunt ani şi ani de când Păstorel m-a invitat să cinăm la Capşa. Întâmplarea mi-a rămas şi-mi va rămâne mereu trează în amintire atâta vreme cât memoria mi-o va îngădui. Şi dacă o fac cunoscută acum e pentru că-mi spun că poate completa ceea ce ştim despre Al. O. Teodoreanu.

Se scria, aşadar, anul 1956. Eu lucram la Editura pentru Literatură. Conduceam Redacţia de literatură clasică universală şi cum mulţi scriitori nu erau lăsaţi să publice ce-ar fi vrut, se dedicau traducerilor şi, ca atare, aveam frecvente contacte cu ei. Aşa i-am cunoscut, între mulţi alţii, pe Ion Vinea care le fermeca pe redactoare prin eleganţa ţinutei şi a langajului, pe Victor Eftimiu, care ne dăruia adevărate momente de artă actoricească recitând din *Înşir'te mărgărite* sau *Cocoşul negru*, pe Al. Phillipide şi, ca să nu lungesc înşiruirea, pe Păstorel. Pe unii îi vizitam şi acasă, ca de pildă pe Arghezi, care se deplasa greu şi, uneori, îmi scria.

Păstorel locuia într-o casă mică, de la începutul străzii Vasile Lascăr, cu un interior destul de trist care numai prin câteva, rare, obiecte amintea de un trecut mai senin. Şi într-o zi, în timp ce mă aflam la el spre a discuta despre nu mai ştiu ce carte, m-a invitat ca a doua zi seara să cinez, cu dânsul şi soţia lui, la Capşa...

N-aş putea spune ce am mâncat – lucru care nu m-a interesat, de fapt, niciodată prea mult – şi nici cum mai arăta atunci restaurantul, dar n-am să uit nicicând cina aceea, care s-a prelungit de la şapte seara, până aproape de miezul nopţii şi pentru ipostazele sub care mi s-a înfăţişat cel care mă invitase.

Astfel, la un moment dat, în buna dispoziţie în care ne aflam, rememorându-i câteva expresii mai hazlii din *Hronicul măscăriciului Vălătuc*, care îmi plăcuse mult, prin nu ştiu ce asociaţie de idei Păstorel a început să recite versuri. Să recite sute, sute de versuri, din anticii greci şi latini, din clasicii francezi... Dar ce m-a uluit cel mai mult au fost, cred, paginile de proză – care se memorează mult mai greu – din necrologul scris de Victor Hugo la moartea lui Talleyrand. Un text de vreo patruzeci de pagini, scris într-o dimineaţă, *d'un trait* şi din care simţi cu adevărat suflarea geniului.

Păstorel îl ştia în întregime!

Apoi, după câteva fraze schimbate despre poeţii din care recitase versurile, au urmat iar altele – din unii mai aproape de vremea noastră.

Nemaiastâmpărându-mi uimirea – şi admiraţia – am întrebat:

- Dar câte versuri ştiţi, domnule Teodoreanu?

Însoţit şi aprobat, parcă, de zâmbetul soţiei, răspunsul a fost:

- Ei, la tinereţe ştiam, cred, vreo treizeci de mii, acum dacă mai ştiu zece mii...

Treptat, conversaţia a alunecat şi spre prezent, prezentul de atunci, către viaţa literară şi între altele – ba chiar mai presus de altele – m-a putut convinge de respectul pe care Păstorel i-l purta lui Sadoveanu, „Conu Mihai", cum se exprima el. Despre care mi-a dat a înţelege şi că numai datorită intervenţiilor sale se întredeschiseseră foştilor colaboratori ai „Vieţii româneşti" ieşene – Mihail Sevastos, Eugen Heroveanu, Demostene Botez, ori lui însuşi – porţile noilor edituri şi publicaţii. După cum, tot din câte mi-a spus, părea să fie în bune relaţii şi cu Cezar Petrescu.

Încurajat de astfel de confidenţe, de atmosfera degajată în care conversam şi de repetatele săgeţi lansate de interlocutorul meu împotriva a tot felul de prefăcuţi care în trecut spuseseră una şi atunci declarau cu totul altceva, la un moment dat – împins de bună seamă de impertinenţa tinereţii – m-am pomenit întrebând:

- Dar Conu Mihai crede?

Spre stupoarea mea, a urmat un răspuns, total neaşteptat, care m-a lăsat fără grai:

- Conu Mihai nu, Cezar da.

Iar mai încolo, tot tăifăsuind aşa, fără reţineri, în nu mai ştiu ce context m-am trezit că voiam să ştiu dacă era adevărat ce se spunea, că cei de la „Viaţa românească" au fost francmasoni şi ce făceau în adunările lojei lor.

Fără nicio inhibiţie, Păstorel mi-a confirmat, surâzând, zvonul public, dar despre adunările la care luase parte mi-a vorbit doar ca de un bun prilej de a se duela – în epigrame – cu George Topârceanu...

Pentru toate acestea – şi multe altele – seara aceea mi-a rămas, iată, în amintire şi după mai bine de 50 de ani, întrucât – mai presus de contingenţele ei materiale – ea a fost luminată de străfulgerarea jerbelor spiritului lui Păstorel.

Topârceanu – pescuitor de „perle"

Celor care nu știu, pot să le dezvălui că sunt un mare admirator al nestimatelor cunoscute sub apelativul de „perle". Dar întrucât yachtul meu e în revizie materială din cauza stării generale (direct proporționale), trebuie să mă mulțumesc cu cele pe care le găsesc la „cele mai mici prețuri", respectiv cu „cele mai bune oferte".

Și totuși, chiar și în aceste condiții, am putut achiziționa câteva „perle" frumoase, ba chiar „incendiare", scoase la vânzare din „cauza îmbolnăvirii instalațiilor sanitare" de către „inși loviți cu bătaie sau de un „prezidențiabil" care stă foarte bine în sondaje deși susține că a vorbit cu Dumnezeu".

Am fost, e adevărat, ispitit și de o „perlă" cunoscută sub denumirea de „Bruxeles", dar a fost cumpărată de alți competitori cu ocazia împlinirii „centenarului de 113 ani".

Dar nu despre căutările și achizițiile mele vreau să vorbesc, nu asupra lor doresc să insist, ci – folosindu-mă de acest prilej – să-i informez pe amatori că au un ilustru antecesor. Da, chiar pe George Topârceanu.

Lucru pe care, mărturisesc, și eu l-am aflat destul de recent. Și spunându-mi că, poate, într-o zi s-ar putea

inaugura *Muzeul perla contemporană*, să le adaug şi pe cele astfel descoperite la îndemâna viitorilor curatori. Procedând, însă, în prealabil – şi spre a le uşura strădania – la o primă sistematizare, în funcţie de mărimea, strălucirea şi culoarea exponatelor.

Nu înainte, totuşi, de a mai face cunoscut şi că G. Topârceanu singur le şlefuia, precum şi circumstanţele în care şi-a alcătuit colecţia, circumstanţe chiar de el dezvăluite. Citez:

„Întâmplările pe care vreau să le povestesc acum s-au petrecut toate într-un singur an al vieţii mele, într-o singură vară. Amintirea lor ar fi rămas poate îngropată în pământul în care mă voi întoarce, dacă retrăindu-le cu mintea mea de acum, nu mi s-ar fi părut că descopăr în ele trainică rânduială şi ascunse înţelesuri".

Şi într-adevăr, cum vom vedea numaidecât, câte întâmplări, tot atâtea înţelesuri şi constatări.

Să-l lăsăm, însă, pe el să ni le comunice şi să ni le desluşească, lucind în negura vremurilor.

A călcat trenul un frânar şi i-a tăiat nişte picioare.

Cu cât te descoperi, cu atât ţi-e mai frig.

I-am adus la cunoştinţă că e măgar.

Doresc căsătorie cu o fată onestă sau cu o profesoară.

S-au culcat alături, ba şi mai aproape.

Un prunc minor.

Cu jumătatea dumisale era căsătorit de curând; prima jumătate murise cu doi ani în urmă.

Un copil ce zice tată poate foarte bine să greşească. Ce ştie el?

Era o femeie foarte văduvă.

Pe acolo, chiar şi vara era cald.

E cinstit, dar e deştept.

Era un funcţionar foarte conştiincios, prin urmare n-avea protecţie şi a fost suprimat la primele economii.

L-o fi durând o nară.

Trebuia să mă mut, prin urmare a început să plouă.

Ce nevoie să ne ducem pe alte planete, să vedem formele de viaţă de acolo, când avem aici pe pământ forme de viaţă atât de deosebite de a noastră.

Sau, dacă vrem, întâmplări şi înţelesuri din viaţa celor care nu cuvântă. Spre exemplu:

Un peşte acvatic.

A tăiat o găină de gen masculin.

În coteţ nu mai era nimeni.

Vaca e-un animal mai vertebrat decât peştele.

Dacă vine vreun căţel sau altcineva să-mi spui.

Dar pe lângă asemenea giuvaericale, lui Toprceanu îi plăcea să colecţioneze şi evocările unor evenimente din viaţa culturală a vremii lui sau a alteia, dinainte. Şi cine ar fi putut consemna mai conştiincios, mai exact, acest „Dialog al morţilor" despre opera lui Mihail Dragomirescu:

Ion Trivale – Acum, când ne vedem cu toţii adunaţi la un loc, ar trebui să profităm de ceasul acesta liber şi să urmăm discuţiile noastre despre Ştiinţa literaturii şi concepţiile d-lui Mihail Dragomirescu.

Caragiale – Ştii, dragă, că abia ne-am sculat de la masă. Ce, vrei să ne pomenim cu vreo indigestie.

Gârleanu – Aţi băgat de seamă că pe noi ne serveşte regulat în urma celorlalţi? Ar trebui să protestăm.

Trivale – Tot e bine că ne lasă să ne adunăm la un loc, pe naţionalităţi.

Maiorescu – Nu vedeţi că marele război a adus pe capul celor de aici un spor de populaţie neprevăzut?

Caragiale – Mai tare, Maiorescule!

Maiorescu – Spuneam aşadar că capodopera...

Caragiale – Pune virgulă după ea, coane Titule!

Maiorescu – Spuneam că, după teoria lui Mihalache Dragomirescu, capodopera este ca o fiinţă vie, care se naşte, trăieşte şi moare.

Caragiale – Da – pui nu face?

Maiorescu – Ba face, prin imitatorii ei.

Caragiale – Pui de capodopere? Cu cine?

Maiorescu – Cu moaş-ta pe gheaţă! Tu întotdeauna ai fost zeflemist şi nici după moarte nu ţi-ai lăsat năravul... Mai întâi, tu l-ai citit pe Mihalache?

Caragiale – Nu, dar îl cunosc din auzite...

Maiorescu – Apoi vezi? Aşa sunteţi cu toţii. Nu îl citiţi, dar îl combateţi.

După cum se vede, Topârceanu n-a combătut, ci s-a mulţumit doar să demonstreze că:

„Evocarea are loc adesea dacă acele impresii sensoriale inconştiente sunt provocate de o altă cauză decât cea obişnuită. (Adică pe orice cale.)

Ceea ce a şi izbutit, în cazul de mai sus, ca şi în multe altele.

Despre altele, însă, cu alt prilej.

Prieteni ai scrisului românesc

Ion Pillat a fost o figură absolut remarcabilă a vieţii

noastre literare din perioada interbelică. Şi deşi a mai fost, ani buni, şi deputat, senator, n-a întrerupt niciun moment relaţia cu ceea ce-i stătea, mai ales, la inimă: scrisul.

Om de mare, autentică cultură, el s-a simţit mereu legat - alături de creaţia în limba maternă - şi de viaţa intelectuală a restului lumii.

În testamentul lui, a cerut, de pildă, ca volumul II al Operelor sale, pe care-l voia intitulat: *SUFLETUL ALTORA. Exerciţii de echidistanţă,* să includă în Partea I:

„*Poezii* de Georg Trakl; *Poezii alese* din Francis Jammes (cu N. S. Herescu); *Stanţe* de Jean Moréas (13 la număr); *Poezii* de Baudelaire; Din poezia germană - o antologie din *West-östlicher Diwan* al lui Goethe; *Trei imnuri târzii* de Hölderlin; *Sonate* de Shakespeare, Ronsard, Mallarmé şi Valéry; *Poezii* de T.S. Elliot.

Partea II: *Cornetul* (Rilke); *Anabasis* (St.J.Perse); *Prietenie a Prinţului* (St.J.Perse); *Centaurul, Bachanta* (Maurice de Guérin); *Odă* (Paul Claudel) etc."

Dar în afară de această comuniune spirituală, pe care - cum vedem - o dorea continuată şi postum, Ion Pillat a avut mereu şi relaţii personale cu mari nume ale vieţii culturale din vremea lui.

Aflat într-o vizită la Paris, un bilet primit din partea lui Benjamin Crémieux la 8 martie 1928 îl anunţa bunăoară:

„Mă găsiţi la biroul meu din Quai d'Orsay vineri la 6 p.m.

Sper că miercuri veţi participa la dineul P.E.N. Clubului".

Două luni mai târziu, după ce revenise la Bucureşti Jules Romaine se interesa:

„Înseamnă că proiectul e abandonat! Aş dori s-o ştiu, ca să pot dispune de existenţa mea. Un cuvinţel, nu credeţi? Vă mulţumesc cu anticipaţie. Şi vă rog, dragul meu Poet, să credeţi în foarte amicala amintire pe care am păstrat-o despre dumneata."

La 23 ianuarie 1933, Valéry Larbaud îi comunica:

„Vă mulţumesc pentru frumosul exemplar al traducerii dumneavoastră din *Anabasis*, iar modul cum mi-aţi apreciat prefaţa la ediţia rusă m-a mişcat profund.

Cunoaşterea textului m-a ajutat să citesc traducerea dumneavoastră, care mi s-a părut excelentă; aţi izbutit să-i redaţi în întregime sensul, de unde rezultă şi armonia textului francez. Dacă aş putea pronunţa â-ul şi î-ul românesc, cred că mi-ar face plăcere să citesc pentru mine această *Anabasis*, în aceeaşi măsură cu plăcerea pe care mi-o procură textul francez.

Vă rog să primiţi, odată cu colegialele mele salutări şi asigurarea celor mai bune sentimente."

De altfel, în arhiva lui Ion Pillat mai există şi o altă scrisoare a semnatarului celei de mai sus.

Şi aş mai putea reproduce şi alte asemenea mesaje.

Dar, neîndoios, cele mai interesante sunt scrisorile primite de Ion Pillat din partea lui Rainer Maria Rilke şi a lui Lucien Fabre.

Cea dintâi a fost prilejuită de primirea de către poetul german a mai multor numere din revista *Cugetul Românesc*, care a apărut, lunar, între 1922-1924, iar din 1923 a fost condusă de Ion Pillat. În mai multe numere acesta a publicat traduceri din Rilke, Trakl sau Francis Jammes.

Evident, semnatarul scrisorii a fost plăcut impresionat de prezenţa sa în paginile revistei, iar răspunsul lui ne dovedeşte că era, în genere, un bun prieten al literaturii noastre.

Şi încă o mică precizare. Nicolae Lahovary - amintit de Rilke - publicase în revistă mai multe articole interesante: „Către pacea internaţională. Încercări vechi şi noi", „Impresiuni din America", „Însemnări asupra vieţii politice americane" ş.a.

Autorul celei de-a doua scrisori, eseistul, poetul şi romancierul Lucien Fabre s-a arătat foarte interesat de traducerea de către Ion Pillat a poemului „Anabasis" al lui Saint-John Perse, făcându-i o amplă şi pertinentă analiză.

Versiunea românească, apărută în 1932, este precedată de o amplă prefaţă a tălmăcitorului, ce nu-i totdeauna în consonanţă cu viziunea lui Fabre asupra poemului, însă ar merita să fie cunoscută în întregime.

Dar, pentru moment, trebuie să mă mulţumesc să reproduc doar două mici pasaje:

„Tipărit în 1924 la Paris într-o ediţie voit restrânsă, pentru bibliofili, poemul a dispărut de atunci din librării prin însăşi voinţa de izolare a acelui misterios Saint John Perse, pseudonim sub care se ascundea o personalitate marcantă de la Quai d'Orsay. St.-J publicase înainte de „Anabasis“ sub numele enigmatic, dar poate mai străveziu *Alexis Léger* un volum revelator de poeme *Elegii*, tot atât de imposibil de obţinut chiar pentru rarii şi fervenţii săi adm'ratori.

...E natural, deci, ca marele public din Franţa să-l ignore cu totul, e şi mai firesc, însă, ca un Valéry, un Claudel, un Fargue şi alte câteva spirite luminate, hotărâtoare ale gustului literar francez să-l plaseze foarte sus. În Europa, deşi nu sunt opt ani de la apariţie, a fost tradus în limbile: germană, rusă, engleză şi italiană, tălmăcirea mea vine a cincea la rând“.

Iar acum scrisorile.

Château Muzot

Sierra (Valois). Elveţia
10 noiembrie 1924

Revenit la Muzot între două călătorii, trebuie să mă resemnez să vă exprim în doar câteva cuvinte bucuria şi surpriza pe care le încerc citind şi recitind generoasele rânduri ce mi-au adus, o expresie a desăvârşitei, activei dv. atenţii şi să vă rog să credeţi în via mea recunoştinţă.

Fascicolele Revistei dumneavoastră îmi confirmă rezultatele marei şi binevoitoarei dv. strădanii; sunt fericit să mă găsesc în ele. În privinţa calităţilor mele lingvistice, le cam exageraţi, din păcate! Înţeleg, însă, că V-aţi apropiat de textul meu cu o fericită obstinaţie şi o aplecare de poet. Dacă regret ceva, e împrejurarea că-i vorba de o lucrare din tinereţe ce acaparează onoarea de a-şi croi drum în mai toate

limbile europene; aşternute odinioară într-o singură noapte de toamnă, aceste pagini n-au alt merit decât sprinţarul lor ritm tineresc. Probabil că tocmai aceste ritmuri sincere şi naive se impun unui atât de mare număr de cititori; pe de altă parte, mă şi tem că prin versurile mele mature mă depărtez de posibilitatea unei echivalenţe.

Cum să nu iubeşti România, iubite domn, după ce am luat cunoştinţă de «Izvor» (de Martha Bibescu – n.n.). Vreme de un an a fost cartea mea de căpătâi şi sunt convins că am să mă întorc la ea cu mereu aceeaşi uimire şi egală tandreţe. Admiraţia pentru prinţesa Bibescu a devenit definitivă în clipa când am cunoscut şi «Alexandre Asiatique», dar în «Izvor» intuiţia ei de mare poetă a izbutit să surprindă una din cele mai profunde continuităţi umane. Şi îi înţeleg fericirea de a o fi descoperit în tainicele adâncuri ale propriului ei popor.

V-aş ruga să-i spuneţi domnului Nicolae Lahovary că, realmente, l-am aşteptat aici lună de lună, că nu mă mulţumesc cu regrete şi că-i aştept vizita, ca şi pe a dv. ceva mai încolo. S-ar putea, însă, să fiu deseori plecat în cursul acestei ierni; aş fi vrut să vă arăt acest ţinut valaisan, devenit puţin şi al meu, în momentele splendorii sale văratece sau autumnale, dar şi iarna. Aceasta îi conferă totdeauna o anume măreţie, numai că atunci lumina se dezinteresează de aceste coline, care se şi miră de dominaţia unei absenţe.

Nu uitaţi, vă rog, să transmiteţi şi Domnului colaborator al dumneavoastră ceva din recunoştinţa ce v-o port şi reţineţi pentru dv. Domnule şi scump Poet

expresia devotatei mele simpatii
Rainer Maria Rilke

Pe plic: A Monsieur
Ion Pillat
Bucarest
6, Strada Română

9 XI - 32

Scumpul meu prieten, ce lucru frumos şi perfect izbutit mi-aţi trimis. L-am citit cu nespusă plăcere.

Sunteţi mulţumit de complimentul meu? N-am cum să ştiu ori poate că opera dv. îmi place din alt motiv decât cel pe care l-aţi dori? Nu cred în posibilitatea unei adecvări totale a unei traduceri şi consider că aceasta trebuie să încerce a transpune în geniul propriei limbi. E clar că «Et ma pensée n'est pas *distraite* du navigateur» nu-i totuna cu «gândul meu nu părăseşte pe navigator». Căci e evident că între «*quitter*» şi «en être distrait» există cu siguranţă o nuanţă foarte subtilă; după care intervine complicaţia arhaismelor, revenirea la etimologie, surpriza spiritului şi bucuria pricinuită de trecătoarea enigmă ghicită într-o clipită care nu putea fi, în opinia mea, transpusă într-o traducere. Dar există o compensaţie: aceea a magnificului cuvânt *gândul*, în locul bietului şi spălăcitului *pensée*, întrucât expresia d-tră păstrează întreaga-i forţă instructivă, legată de străfunduri, de circulaţia intimă, sangvină, în timp ce a noastră e o frunză veştedă, căzută din pom, ce nu le mai are pe toate acestea.

Orice moment al unor astfel de transpuneri lasă să răzbată o plăcere. «În gura morţilor» în loc de «la bouche des morts» e, astfel, mult mai frumos şi mai puternic în text.

Dar câte alte lucruri s-ar mai putea spune! Ca, de pildă, surprinzătoarea superioritate a limbii române asupra celei franceze în tot ce se referă la iscusinţa şi meşteşugul ţăranului şi păstorului sau, pe scurt, în ceea ce e biblic.

O frază o va dovedi:

«Maître du grain, maître du sel ... »
«Stăpân pe grâu, stăpân pe sare ...».

Aici, însă, limba română mă pune în încurcătură, întrucât e, într-adevăr, vorba de un balans, în timp ce în expresia cântare (quintal), cred foarte frumoasă e vorba de a cântări propriu-zis şi nu de o metaforă, ceea ce e cam greoi pentru o stare de spirit.

Sau alt exemplu: al transpunerii sunetelor.

«Un siffle, un sifflement si pur ...»
«Un fluier, o fluierătură atât de limpede»

În Franţa se fluieră cu gura, în România cu flautul. De aici şi suflarea voastră e mai pastorală. Şi tot în acelaşi vers, ce observaţii s-ar mai putea face comparând *pur* cu *limpede*. (Apropo de asta, gândiţi-vă la superbul vers al lui Valéry despre şarpele ce suflă, însetat şi el de o anume nevinovăţie).

Et quelle sombre soif de la limpidité.

Pur nu comportă adaos, *limpede* înseamnă transparent şi clar. Pentru un francez, tipul purităţii e aerul *pur*, pentru un român e apa curată (deci *limpede*). Pentru cel dintâi *eau pure* cuprinde o restricţie, nu e vorba *decât* de apă; pentru cel de-al doilea e *toată* apa.

Şt încă ceva: planul operei. Dumneavoastră indicaţi, cu o umbră de ironie, că Léger ar fi pretins că nu s-a gândit la asiatici şi că schema nu-i şi a lui; drept care zâmbiţi discret. E adevărat, aveţi dreptate; la început Léger s-a declarat perfect de acord cu mine, dar poeţii sunt mincinoşi, ba mai mult mitomani; am să vă povestesc şi am să vă trimit câteva magnifice minciuni ale acestui mare poet. Greşeala lui Léger e de a nu-l fi lăsat pe cititor să iubească *cum crede acesta*. Plecând de la un subiect

transformat şi uzat prin utilizare, procedeul aluziv de acum îi permite *«să facă a crede»* sau *«a lăsa să se creadă»*. Perfect, nimic de zis; e calea regală deschisă visului; dar când Mallarmé a fost întrebat dacă cutare geniu e autentic, a răspuns: «ce importanţă are». Şi avea dreptate.

Când Valéry a publicat *La jeune Parque*, eu n-am şovăit să afirm că *poem*-ul se înscria în linia poemelor ce ar trebui să se numească: Astre, Şerpi, Ispite, Visuri, Primăvara. El a fost cam deranjat şi, într-un interviu, a declarat că *La jeune Parque* era povestea intimă a sufletului etc. Dar aspectul manuscrisului îmi dă mie dreptate. Şi, într-adevăr, după aceea i-a venit ideea de a-i adăuga alte fragmente şi de a face un poem unic, cu siguranţă cel mai frumos din câte s-au scris în limba noastră şi, poate, în toate limbile şi în toate timpurile - dar ne putem întreba, iar eu cer să nu se caute un sistem liric coerent şi ordonat de psihologie. (De altfel, prin calităţile lui, Valéry e prea vast, spre a recurge la scheme).

Dar mă depărtez de ce discutam. Revin la Léger.

Şi la dumneavoastră. Aţi băgat de seamă că traducerea dv. trimite *Anabasis* în Asia, o împinge, o închide acolo?

«En *robe pure* parmi vous ... »
«În *caftan nepătat*»

Sunt două cuvinte care fac de prisos orice comentariu, şi e mereu aşa.

«Et le soleil n'est pas nommé ...»

N-avem cumva de-a face cu religia abstractă a asiaticilor? (Eu m-am şi întrebat uneori dacă, în frumoasa lor căutare a Universului, ei nu căutau, de fapt, ceva care

nu există, o imagine a propriului lor bine, o relaţie, iubirea pentru tribul lor? Şi dacă nu cumva erau atei, fară s-o ştie?).

Exemplul cu *robe pure* (şi traducerea dumneavoastră abundă în asemenea exemple) e izbitor. Probabil că *robe pure* e preluat din Levitic şi Léger n-o mărturiseşte. Dv. traduceţi prin *caftan nepătat* şi expresia *robe pure* capătă adevăratul ei sens: acela de mantie curată a asiaticului.

Toate astea sunt pasionante. Vă felicit; şi termin cu un ultim elogiu, cel mai preţios, meritat de orchestrarea ritmurilor şi a timbrului. În *Anabasis* vorbea un mare poet, pentru o misiune muzicală cvasi imposibilă. Dumneavoastră aţi găsit soluţia. Matematicieni care rezolvă probleme pentru care nu există metode au afirmat că sunt genii.

Omagiile mele doamnei Pillat
prietenia lui
Lucien Fabre

Pe plic:
Dsale
Dlui Ion Pillat
9, str. Pia Brătianu
Bucureşti
Roumanie

Mircea Eliade și Cezar Petrescu

Sunt ani buni de când, căutând cu totul altceva în Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române, am dat peste aceste scrisori. Le-am citit pe nerăsuflate, întrucât îmi revelau relaţia, total neaşteptată, a doi scriitori între a căror operă şi carieră literară, în genere, nu întrevăzusem până atunci vreo posibilitate de apropiere.

Le-am fotocopiat, dar nu m-am îndemnat să le public, convins că exegeţi ai operei lui Mircea Eliade nu vor întârzia, la rândul lor, să le descopere şi să le încredinţeze tiparului. Am cercetat şi colecţia „Cuvântului" spre a afla dacă Eliade a avut, realmente, motive să creadă că ceea ce

scrisese el, scurt timp înainte, despre *Întunecare*, romanul lui Cezar Petrescu, l-a putut „necăji“ pe acesta sau dacă totul n-a fost decât un „zvon“, cum tot el se exprimă în prima scrisoare. Şi în numărul din 20 mai 1927 al „Cuvântului“ am citit printre altele: „Oglinda pe care mi-a dat-o Cezar Petrescu e cea a unei lumi, am spune, veştede, putrede, descompuse, dacă nu am întâlni atâtea cunoştinţe pure, torturate de tragicul cotidian fără a fi răpuse. *Întunecare* nu e numai romanul războiului nostru, cu eroismul autentic, cu mizeriile, cu suferinţele şi dezgustul lui. E şi o viziune pe alocuri dureros de plastică a societăţii contemporane româneşti, pe care războiul a rupt-o în două, a însângerat-o fără a o schimba. O frescă străbătută de impulsuri epice ale burgheziei. Pentru cea dintâi oară, în proza românească, burghezia se vădeşte complet şi autentic“.

Articolul e mult mai lung, dar mereu în aceeaşi notă de urbanitate şi nepărtinire, încât Cezar Petrescu nu numai că n-a fost mâhnit din pricina lui, dar l-a poftit numaidecât pe Eliade să colaboreze la „Gândirea“, inaugurând astfel o legătură care avea să dureze ani buni, continuând şi în răstimpul petrecut de cel din urmă în India sau, mai târziu, la Legaţia română de la Lisabona.

Aflate, aşadar, de mulţi ani printre hârtiile mele, nu mi-am îngăduit să public aceste scrisori, timorat de aprehensiunea de a nu face, cumva, braconaj pe domeniile cercetătorilor avizaţi ai biografiei şi operei lui Mircea Eliade.

În această ordine de idei, la o festivitate care avea loc la Institutul Cervantes, l-am interpelat în legătură cu acest subiect pe dl. Mircea Handoca, care a vădit atâta acribie în publicarea corespondenţei lui Eliade. I-am vorbit despre

scrisorile aflate în posesia mea şi domnia-sa m-a încurajat să le public.

O fac, totuşi, abia acum, întrucât nici de-atunci încoace, poate din cauza lipsei unei bibliografii exhaustive a operei lui Eliade, n-am putut afla despre ele şi-mi spun că ar fi păcat să rămână şi mai departe ferite de ochii celor care ar trebui, în primul rând, să le cunoască.

P.S. 1) În scrisoarea în care Eliade descrie persecuţiile la care era supus pentru legăturile cu mişcarea legionară, el povesteşte de ziarul „România" condus de Cezar Petrescu. Poate că nu e de prisos să amintim că acest ziar – care a apărut între 1938 şi 1940 – a fost organ al Partidului Naţiunii, iar directorul său un protejat al regimului dictaturii regale.

2) B. Madeleine (pseudonim al Mădălinei Brebu) autoarea unei antologii evocate în ultima scrisoare a fost între cele Două Războaie Mondiale, o colaboratoare asiduă a ziarelor „Adevărul" şi „Dimineaţa" şi o harnică traducătoare din opera lui Henri Bordeaux, Guy Chantepleux, John Galsworthy, Knut Hamsun, Marcel Prévost ş.a. dar a tradus şi din română în franceză (împreună cu Léon Thévenin) *Ciuleandra* şi *Pădurea spânzuraţilor.*

(1927)

Dragă Domnule Petrescu,

Am primit de mult scrisoarea Dumitale, şi am întârziat răspunsul – numai pentru că nădăjduiam că va fi complet. Nu m-am întâlnit încă, cu dl. Crainic: a fost la Chişinău, apoi fierberea politică, apoi criza guvernamentală, apoi sfârşitul mai mult sau mai puţin tragic. N-am cutezat să-i cer o întâlnire. În cursul săptămânei acesteia, cred că o voi avea.

Eu sunt entuziasmat de propunerea Dumitale de a colabora la „Gândirea“, şi mă bucur că dl. Crainic o acceptă. Mi-au ajuns la ureche, însă, zvonuri dureroase pentru mine: anume că Mata vei fi necăjit pentru *Cronica* din „Cuvântul“, asupra *Întunecărei*. Dacă faptul e adevărat – apoi cel necăjit nu pot fi decât eu.

Iată de ce, dacă supărarea Dumitale pe mine nu e un simplu zvon – mi-e penibil să mai interviu pe lângă dl. Crainic. S-ar spune că eşti prizonierul unei impresii de mult schimbate; că regreţi hotărârea Dtale, de când am scris cele ce am scris asupra *Întunecărei*. Nu vreau să intru la „Gândirea“, decât dacă D-ta îmi porţi aceiaş voie bună, pe care, cred, mi-o purtai până acum.

Eu la „Gândirea“ aş aduce la început un fragment dintr-un roman scris în 1925, când aveam 18 ani; romanul unui adolescent miop. E foarte ciudat.

După aceia, aşi aduce eseuri, cronici, nuvele. Totul depinde, însă, de impresia pe care o va face *Însemnările adolescentului miop*. Mă tem mult.

Nu ştiu dacă mai trebuie să mă întâlnesc cu dl. Crainic. Dumitale îţi urez sănătate, voie bună şi entuziasm la compunerea ultimului roman.

Mircea Eliade.

P.S.: N-am putut afla până acum adresa lui Nilaia. Am scris iar, la Roma. Aştept răspuns.

P.S.: salutări d-lor Şeicaru şi N. Crainic.
În curând voi trimite ceva bun „Gândirii“.

Calcutta, 82 Ripon Street
25 septembrie 1929

*

Iubite Domnule Petrescu,

E inutil să-ţi spun bucuria cu care am cetit paginile D-tale. Nu mai nădăjduiam răspunsul la acele rânduri himalaiene, ejaculate mâhnit şi nărăvaş, ca tot ce scriu cu gândul la ţară. Bănuiam că scrisoarea s-a pierdut şi aşteptam un prilej onomastic, ca să trimit alta. Mă simt dator, sincer dator, să-ţi mulţumesc pentru dragostea ce o arăţi cărţilor mele sau, în orice caz, publicării lor. Ca să nu uit, îţi comunic acum toate informaţiile de cari poţi avea nevoie. Eu am gata – vorbim de literatură, fireşte – cinci cărţi, dintre cari trei romane, un volum de proză, un volum de vagabundagii indiene (inedit). Hai să le confecţionăm synopticul. Încep cu ceiace cred eu că e mai bun.

1. *Isabel şi apele Diavolului* – scris în vara aceasta – 250 pagini de tipar, cel mult – subiectul: viaţă europeană în India. Sunt incapabil să-l rezum. Pentru D-ta, nu pentru editor (lui îi poţi sugera succesul lui Claude Farrère, cu viaţa europeană la Saigon). Îţi spun că personagiile sunt: un om care nu poate rodi, nici cu gândul nici cu carnea, un artist secătuit de diavol, ajuns „doctor" în istoria artelor şi trimis de soartă, în cele mai neaşteptate împrejurări, agent de legătură între oameni cari nu s-ar fi cunoscut altfel; Isabel, o stupidă cari se deşteaptă în urma unei jicniri, şi deşteptarea ei maturizează căderea, căderea care rodeşte – aşa cum a rodit căderea omului în pântecul neprihănitei Fecioare – şi mărturiseşte: soldatul, cel care împlineşte, şi „visul unei nopţi de vară", coşmar al personagiului principal şi lămuritor al menirilor; Miss Roth, o Hypathia Touc, maestru gimnastic; D-na Oxon, mama – pe jumătate sfântă, pe jumătate codoaşă, ca oricare mamă a unei fete de măritat. Nu, nu, iartă-mă; nu pot rezuma nimic, nimic. Romanul e destul de monumental. Acum se află la un prieten, la Viena; dar în Octombrie e la Bucureşti; scriu

unui alt prieten să ţi-l aducă la redacţie. E vorba să fie publicat în „Vremea“.

2. Un roman universitar (titlul nu e fixat), scris în 1928, care a plăcut puţin lui I. Teodoreanu, roman de succes dar nu matur; 250 pagini, alegru, semi-idilic semişarjă (gen Alfredo Panzini), stil nostalgic-reţinut, ceva filozofie, multă autobiografie. Pe scurt, un tip care îşi propune dragostea ca o „experienţă“, ca o posibilitate de autocreare şi depăşire prin renunţare; teza „eroismului“, nitcheean, papinismului, etc.; cuprinde destulă melancolie ca să amelioreze accentul „viril“. Repet, ceiace a repetat I. Teodoreanu se bea ca mustul, duşcă, nu pe îndelete, ca vinul vechiu. E un păcat, e o calitate pentru editor. Acelaşi prieten îţi va aduce manuscrisul, dacă va fi nevoie.

3. Un volum de impresii, aventuri, interviuri indiene, cam 300 pagini, cuprinzând o parte din foiletoanele publicate (corectate, adăugate) şi o mare cantitate de note inedite: Santiniketan, Benares, Moghul Sanal, Agra, Lucknow, Jaipur, Ajmere, Udaipur etc. Cum în primăvară voi vizita şi cerceta Caşmirul, notele vor fi şi mai complete atunci.

4. *Romanul adolescentului miop*. 200 pp. Liceul, *Un an sfârşit*, 1928, Teodoreanu, Minulescu, autobiografie. Stil alegru, subiect neclar, defectele şi calităţile „primului roman“. Document, posibilităţi de desfacere, dar fără succes „critic“.

5. Volum de nuvele, câteva inedite. Restul, proză obsedată, chinuită, sexuală, analitică. Câteodată realizări ritmice, de cele mai multe ori lucrături sobre cu subiecte tari. Titlul: *Cel care trebuie ascultat*, titlul unei nuvele. Succes îndoielnic, şi de critică şi de librărie. Ultimele nuvele, toate inedite, au şanse.

Aceasta e tot ceiace am gata. În lucru am un roman nesfârşit, *Lumina ce se stinge*, un soiu de Don Quijote şi Gargantua modern, un bibliotecar osândit orbiei, care în singurul an ce îl mai are de trăit colindă lumea şi întreabă oamenii, respingând totul, judecând totul cu ochiul celui ce va orbi, cu profetismul unui anno domini. Romanul va fi sudoarea oricărui european saturat de „experienţe", dar fiind scris cu pasiune universală, are şanse să placă şi în altă parte şi în alt timp. De altfel, voi încerca să-l traduc eu însumi în englezeşte.

Eu nu preţuiesc atât literatura mea cât preţuiesc eseul filosofic sau filosofia culturii, dar literatura poate plăcea şi poate că îmi va aduce bani, pentru studiile mele şi călătoriile asiatice.

La „Gândirea" aş fi fericit dacă mi se va accepta un volum de eseuri asupra culturii Asiei (complet inedit), sau dacă pot spera pentru *Lumina ce se stinge.* Celelalte studii de specialitate la cari lucrez, se vor publica pe rând peste hotare, şi cred că vor fi bine primite. Producţia mea filosofic-orientală va fi, cândva, mult mai apreciată în Europa decât nădăjduiesc să fie în ţară. În ţară vor să-mi suprime bursa; cică sunt în India, la ce bun să studieze un român în India, vorba lui Ralea: nu avem closete, şi eu mă ţin de sanscrită, de Yoga, de tibetană, de „spiritul asiatic"...

Noutăţi: am cunoscut, intim, pe Tagore la Santiniketan – şi e cu adevărat un vrăjitor. Dar ar fi banal să scriu despre el, nu? Cunosc tot mai multe fete şi mai multă sanscrită. Duc viaţă bengaleză şi miros flori de lotus. Profesorul meu, autoritatea deceniului, vrea să mă scoată sanscritist de 18 carate, ţinându-mă lângă el 5-6 ani (are o fată minunată, poetă; cu ajutorul ei voi traduce „Glossa" şi „Scrisoarea I" în bengali şi sanscrită). Am muncit ca un

nebun şi am înfruntat tot ce-mi îngăduie miopia mea şi puterile mele. Ar fi păcat şi stupid să nu rămân aici încă trei ani. Dacă birocratismul mă va sufoca, îmi îngăduiţi să cer o mână de ajutor şi de la D-stră? Când am ajuns şi m-am asimilat aici – nu e brutal să fiu chemat în ţară pentru „regularea formelor"?

Dar, am abuzat cumplit. Am compus adevărate confesiuni. Să nu mă credeţi mâhnit. Dar când voi sfârşi ultimul ban şi voi vagabonda ca un aut-caste – am să strig, vă jur, „mama lor de politicieni! Ce scriţi, ce aţi mai scris. *Aurul negru? Calea Victoriei?* Vă rog din inimă să nu mă uitaţi şi să-mi scrieţi când veţi avea răgaz. Cu dragoste şi stimă mulţumind.

M. Eliade

*

(1938)

Iubite Domnule Cezar Petrescu,

Îţi scrie un vechiu admirator şi prieten. Mă întemeiez pe legăturile atât de trainice pe care le-am avut cu scriitorul Cezar Petrescu pentru a putea pătrunde la Directorul ziarului „România". Vreau să-ţi comunic doar câteva amănunte care te-ar putea interesa ca scriitor şi director de ziar, deopotrivă.

D-ta ştii cum a fost arestat Nae Ionescu: cu o camionetă de jandarmi cu patru maşini pline cu agenţi. Ştii, probabil, cum i-au cotrobăit biblioteca şi ce documente compromiţătoare i-au confiscat: testamentul lui Ionel Moţa, cele două scrisori ale lui Moţa pentru copiii săi, care trebuiau deschise numai la majoratul lor – şi câteva scrisori ale părintelui Moţa către Nae Ionescu, în legătură cu o eventuală colaborare la „Cuvântul". Pe

temeiul acestor acte care periclitau Siguranţa internă şi externă a Statului. Nae Ionescu a fost dus la Miercurea Ciuc. Unde nu poate ceti nimic, şi nu poate fi văzut de nimeni.

Toate acestea le ştiai. Fără îndoială, însă, că nu ştiai şi nici nu bănuiai ce se întâmplă cu asistentul lui Nae Ionescu, umilul D-tale prieten. A fi asistentul lui Nae, se-nţelege, este de-a dreptul subversiv. A fi redactor la „Cuvântul" este chiar şi mai grav. Cumulând aceste două culpe, eu şi familia mea suntem necontenit păziţi de agenţi, de şase săptămâni. Cinci descinderi şi percheziţii, descinderi la proprietar, jandarmi pe stradă, sergent la poartă. Soţia şi copilul nostru nu mai au somn. De cinci zile, de când au venit „să mă ridice" – fără mandat, fireşte – eu sunt fugărit ca un vânat de lux, din casă în casă, din gară în gară, din oraş în oraş. Am de lucru, ca să-mi pot plăti chiria şi coşniţa, şi nu pot lucra. M-am angajat să editez, în limba franceză, o revistă de studii religioase, „Zalmoxis", şi am primit de două luni şase studii de la savanţi streini. Nu pot tipări revista pentru că nu mai găsesc fonduri. Şi, mai ales, pentru că sunt urmărit ca un câine. Nu mă gândesc la mine; dar mă gândesc la ţara noastră pe care am angajat-o – ca un prost – la Collège de France, la Academia Italiană, la Oslo şi Bruxelles, la Harvard University şi la Field Museum. Toţi savanţii aceştia mi-au trimis studii importante – pe care le-am arătat şi lui Al. Rosetti, şi lui C.R. Motru, etc. – şi eu nu mai pot tipări „Zalmoxis", pentrucă nu mai pot da pe-acasă, şi dorm pe unde apuc.

Te rog să mă crezi, nu mă plâng. Vreau numai să-ţi aduc la cunoştinţă unele amănunte, care te vor interesa mai ales în calitatea D-tale de Director al „României". Gândeşte-te că dacă toate astea mi se întâmplă mie –

asistent universitar, membru în comitetul S.S.R., conferenţiar la radio, ce trebuie să li se întâmple celorlalţi scriitori şi cărturari legionari. Să-ţi mai spun eu ce li se întâmplă. Const. Virgil Gheorghiu arestat şi ţinut două nopţi în picioare, adus din ceas în ceas la „şef", ca să spună o adresă pe care n-o ştia. Arşavir Acterian, arestat, Valeriu Cându, arestat. Îţi spun doar nume pe care le cunoşti. Luni noaptea s-au făcut cinci sute de noi arestări. Toţi subversivi. Toţi studenţii mei de la seminarul de metafizică sunt arestaţi sau urmăriţi. Iar eu sunt considerat atât de periculos, încât a venit chiar un colonel la mine acasă, ca să mă „ridice". Regret, dar nu mă pot încă preda. Nu mi-am învăţat familia cu cerşitul. Să termin măcar o traducere, să încasez ceva bani, şi-apoi voiu vedea ce e de făcut.

Deocamdată, regretând că nu-ţi pot strânge mâna personal, îţi trimit salutările mele cele mai prieteneşti. Al D-tale

Mircea Eliade

*

Légation Royale de Roumanie
Le Conseillier Culturel

Lisabona, 2 August 1943

Iubite Domnule Cezar Petrescu,

Nu ştiu dacă ai primit rândurile mele de mulţumire pentru *Ochii Strigoiului*, adresate tot Editurii Cugetarea. De data aceasta vin eu cu o rugăminte care, poate, nu te va supăra. Uite despre ce este vorba. Mai mulţi editori portughezi îmi cer cărţi româneşti. A apărut până acum

Ciuleandra, o antologie a nuvelei româneşti şi e sub tipar (cu *Omul din vis* al D-tale), *Pădurea Spânzuraţilor* şi *Europolis* se traduc, *Ion* va fi tradus în septembrie. Să nu te mire nici alegerea, nici ordinea. Am început cu ce-am avut la îndemână în traduceri franceze sau italiene. Eu am *La Capitale* a D-tale, însă şovăi s-o dau, acum, pentru că e cam... sombră. Am ales *Omul din vis* în antologie. Nu ţi-am mai cerut permisiunea de a o traduce pentru că e o lucrare „de propagandă", şi vreau să apară repede. Dar, de data aceasta vin cu lucruri mult mai mari şi mai precise. Trimite-mi, te rog, prin poştă („Cugetarea" se poate însărcina cu asta) *Aranca, la fée des lacs, La vera morte di Guynemer* şi *La Simfonia fantastica.* Chiar dacă nu ai decât câte un exemplar personal din aceste traduceri, te implor trimite-mi-le, căci ţi le voi înapoia îndată după ce se va face versiunea portugheză. Şi, mai ales, urgent! Este un bun moment de a pătrunde în librăria portugheză şi braziliană. În privinţa drepturilor de autor, ele nu sunt faimoase, dar sunt în valută forte. Şi pe urmă, este o problemă de propagandă care ne interesează în cel mai mare grad, căci vecinii noştri se pregătesc să inunde piaţa literară. Te asigur că editurile care îmi cer cărţi sunt serioase. Te asigur, mai ales, că volumele vor apare la cel mai târziu 3-4 luni de la primirea lor de către mine. Nu se repetă basmul cu Cocoşul Roşu al celorlalţi confraţi de pe timpuri. Nu uita că numai întâmplător sunt ataşat cultural, meseria mea rămânând cea de scriitor.

Şi încă ceva. Dacă ai manuscrisul francez al *Întunecării*, expediază-mi-l. Ar putea fi publicat imediat.

Şi nu mă uita cu *Carlton* şi *Cadavrul*. Iar dacă ai cumva traduceri în limbi latine din schiţele şi nuvelele D-tale, chiar lucruri foarte scurte, am fi fericiţi să ţi le

tipărim în paginile literare ale ziarelor de aici. Până acum am tipărit schiţe de Basarabescu, A. Maniu, V. Eftimiu (da! Pentrucă era scurtă şi în franceză!), Mircea Damian etc. – tot ce-am găsit în volumul lui B. Madeleine.

Cu mulţumiri anticipate, îţi urează spor la *Neamul Vardarilor*, şi te asigură de prietenia lui.

Mircea Eliade

*

Zalmoxis
Revue des Études Religieuses
Redaction str. Palde, 43 –
Bucureşti, III

25 Mai

Iubite Domnule Cezar Petrescu,

Aşi fi fost fericit să nu-ţi trimit scrisoarea de faţă. Am şovăit săptămâni dearândul. Dar greutăţile cu care mă zbat mă silesc să renunţ şi la ultima decenţă pe care mi-o hotărâsem. D-ta nu bănuieşti sila pe care e silit să o înghită zilnic un scriitor, nevoit să facă zi şi noapte traduceri pe care le semnează alţii; la sărăcia mea definitivă, se adaogă poliţele semnate ca să poată apare „Zalmoxis“ – numai ca să nu ne facem ţara de râs, înapoind colaboratorilor străini manuscrisele primite.

Sunt la capătul puterilor. Am scris vreo 5 articole la „România Literară“, dar până azi n-am primit onorariul. N-am cerut niciodată onorarii dacă ele nu mi s-au dat. De data aceasta sunt silit s-o fac. Şi îndrăznesc, pentrucă ştiu că şi D-ta ai cunoscut spectrele sărăciei şi deznădejdii ultime ale unui scriitor nevoit să-şi vândă cu bucata biblioteca. Dacă m-aşi şti vinovat... de cel mai mic lucru,

în afară de crâncena mea onestitate, aşi răbda şi mi-aşi aştepta sfârşitul hotărât de Dumnezeu. Dar, repet, mi-este peste putinţă să-mi descopăr vreo vină. Şi atunci, mă întreb, cui foloseşte lenta mea pieire?!

Te rog încăodată să-mi scuzi scrisoarea de faţă, şi dacă se poate, s-o uiţi după ce vei fi avut bunătatea s-o rezolvi.

Al D-tale cu prietenie, Mircea Eliade.

Cuprins

Tudor Arghezi în 1919
Scrisori din detenție... 5

A fost cândva
Palatul Sturdza 16

Nicolae Titulescu în arhive vieneze
Se plănuia un atentat? 28

Tot N. Titulescu
În izvoare diplomatice germane 36

Louis-Louis Dreyfus
Un Consul General Onorific de odinioară 48

Perioada bucureșteană a lui Paul Celan 63

1920-1930
România în cărți și reviste 70

Scriitori în scrisori 91

Cu Păstorel la Capșa
Firimituri de la o cină... 105

Topârceanu – pescuitor de „perle“ 109

Prieteni ai scrisului românesc 113

Mircea Eliade și Cezar Petrescu 122

Adresa editurii:
Str. Polonă nr. 92,
Bl. 17 A+B, Ap. 1, Sector 1,
Bucureşti
Tel. şi fax: 021/210 8897
editvivaldi@clicknet.ro
www.edituravivaldi.ro

Tiparul executat la *S.C. LUMINA TIPO s.r.l.*
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, Bucureşti
tel./fax 021.211.32.60; tel. 021.212.29.27
E-mail: office@luminatipo.com
www.luminatipo.com

DUMITRU HÎNCU

Scriitorul este, se știe, un ins ce nu se resemnează să-și ascundă gândurile. Și când nu o făcea pentru public, într-o vreme când nici telefon nu avea oricine, iar internetul nici în vise nu-i apărea, cel mai la îndemână mijloc de a-și exprima gândurile, fie și de la mari depărtări, erau scrisorile.

În ele putea împărtăși sentimente, satisfacții, nemulțumiri, dorințe, proiecte. Astfel, scrisorile constituie pentru posteritate o fidelă oglindă a relațiilor dintre condeieri.

DUMITRU HÎNCU

10 lei

Preț:

ISBN:978-973-150-088-1